

Thirring Gusztáv † 1861–1941

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Heimler Károly: Thirring Gusztáv és munkássága.*

Heimler Károly: Thirring Gusztáv és munkássága.⁽¹⁾

A magyar tudományos élet európai hírű, kimagasló alakja, városunk hűséges fia, lapunk lelkes barátja, *Thirring Gusztáv* 1941. évi március 31-én befejezte földi pályafutását.

Halálával egy kutatásban és alkotó munkában egyaránt fáradhatatlan élet zárult le, olyan élet, amely gazdag és nemes gyümölcsöt érlelt meg mind a tudományos világ, mind a mi szűkebb pátriánk számára.

Csodálatos egyéniségének méltatása ezért nem bálványtisztelet és merev tradíció, hanem eleven hódolat az ő sokoldalú, világviszonylatban is nagyraértékelt alkotó munkássága előtt.

Ritka munkabírása, áldozatos munkakészsége, tudása és ismeretei intuitív erővel párosulnak annak a nagy gondolatnak a szolgálatában, amelynek egész életét szentelte, amikor évtizedeken át hangyaszorgalommal hordja össze kutatásának szinte áttekinthetetlen temérdek anyagát, hogy örökségként hagyja az utókornak. Ezzel a munkával már életében olyan emléket állított magának, amely a legnagyobb viharral is dacolva, megőrzi nevének fennmaradását nemzedékeken át.

Thirring Gusztáv (Adolf) Sopronban született 1861, december 25-én.¹⁽²⁾ Régi soproni család sarja. A Thirring név 1623-ban tűnik fel először Sopronban, ekkor nyert polgárjogot egyik őse, aki abban az időben „Türinger” néven szerepel. Az az ő, akitől a nemzetség kimutathatóan származik, 1637-ben lett a város polgára. A Thirring nemzetség tagjai nevüket többféle változatban írták és írják. Ma kétféle írásmód (Thirring és Thiering) használatos. A különböző írásmódokat használó családok egészen a legújabb időkig nem tudták maguk között a rokonságot kimutatni, azonban a levéltári és anyakönyvi kutatások eredményei azt bizonyítják, hogy valamennyi Thirring-család, bármiként is írja nevét, egy közös törzsből ered.²⁽³⁾

Atyja, Thirring Lajos Sopronban (Várkerület 59. sz.) vaskereskedést folytatott.³⁽⁴⁾ Anyja: Schwarz Lujza, az eperjesi hírneves ev. lelkész: dr. Schwarz János Mihály leánya. A házasságból 757 gyermek született, de csak három fiút nevelhetett fel a korán özvegyesre jutott anyja.

Szüleiről mindig a legnagyobb szeretettel emlékezik meg, úgyszintén mostohaatyjáról, Stadler Lajosról is. Két fivére is az átlagon messze felülemelkedve, hivatali pályájuk felfelé ívelése vagy tudományos munkásságuk folytán tűnnek ki. Bátyja, Thirring Lajos kúriai tanácselnök, mint a kodifikáló bizottság tagja, a magyar polgári törvénykönyv előkészítésében és a kereskedelmi törvény reformjában előkelő és tevékeny részt vett s ezzel a magyar törvényalkotásban elévülhetetlen érdemeket szerezve, a magyar jogtudomány egyik elsődrendű tekintélyévé és díszévé lett. Másik fivére: Thirring Béla soproni törvénytudós, majd később kúriai bíró volt és kiváló szaktudásával tűnt ki.

A népiskolából, amelynek tannyelve még akkor teljesen német volt, a soproni ősi evang. liceumba került, itt tanulta újra a kisgyermekkorában először elsajátított, de időközben teljesen elfelejtett magyar nyelvet. Egyik beszédében mondja erre vonatkozólag: „Szüleim németajkú magyarok voltak és itt lett a német fiúból izzó magyar férfi, itt tanultam hazámat, vallásomat és a nemzeti gondolatot megbecsülni, mely hármasként végig vezetett életemben.” Középiskolai tanuló korában már sokat foglalkozik földrajzi tanulmányokkal, de különösen Sopron multja érdekli. Erre vonatkozóan sok anyagot gyűjtött össze, amelyet öregségében is féltő gonddal őrzött.

Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, egyetemi hallgatókorában földrajzi tanulmányaival két díjat nyert. Itt 1884-ben bölcsészettudományi doktorátust, 1885-ben pedig tanári oklevelet szerzett. Az egyetem antropológiai tanszékén, mint tanársegéd működött 1884–1888.

1888 március 1-én a fővárosi statisztikai hivatal szolgálatába lépett, 1894-ben e hivatal aligazgatójává, 1906-ban pedig igazgatójává választották meg. Néhány évig egyben a fővárosi könyvtár igazgatója is volt.

Amikor Thirring Gusztáv 1906-ban a statisztikai hivatal élére került, a hivatalos statisztikai szolgálat még a kezdet nehézségeivel küzdött és nagy szükség volt arra a fáradhatatlan energiára, széleskörű tudományos felkészültségre, példás munkaszeretetre, amellyel a hivatal mintaszerű megszervezését és kiépítését végezte. Kiváló szakértelme párosulva az adatgyűjtési rendszerek megszervezésével és gondos alaposággal kiépített

feldolgozási módszerek bevezetésével lehetővé tette, hogy az általa megindított Közlemények sorozatában a statisztikai adatoknak gazdag tára került nyilvánosságra. Fáradhatatlan munkássága, a szaktudomány iránt érzett olthatatlan szeretete eredményezte, hogy vezetése alatt Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala nemcsak a hazai tudományos körökben, hanem 76 nemzetközi viszonylatban is elsőrendű helyet vívott ki magának.⁴⁽⁵⁾

A világháború idején nagy érdemeket szerzett az ezernél nagyobb létszámú liszt- és élelmezési hivatal mintaszerű megszervezésével és vezetésével, amely a székesfővárosi lakosság élelmezésének legfontosabb tényezőjévé vált. Itt a kommun alatt súlyos helyzetbe került, de ritka bátorsággal állta meg a helyét. Az akkori irányzatnak már az sem tetszett, hogy hivatalában menedéket talált például az erősebben keresztény irányzatú Folkusházy alpolgármester és mások. Lehetetlenné akarták tenni és a Markó-utcába vitetni azért, mert amikor azt a felszólítást intézték hozzá, hogy az egész igen ínséges élelmiszerfejlvóta kiszámítását a vöröskatonaság és vezetőség számára változtassa meg s így szabálytalan készletkiutalásra nyújtson módot, ezt lelkiismeretével és hatáskörével nem tartotta összeegyeztethetőnek; hivatali személyzetének hűsége, olasz részről történt közbenjárás és főleg munkaerejének pótolhatatlansága mentette meg.

1897-ben a budapesti egyetem bölcsészeti karán a demográfia magántanárává habilitáltatta magát. Az egyetemen 1909-ig hirdetett előadásokat; különösen szépszájú hallgatója az utolsó tanévekben volt, amikor a demográfiával együtt a politikai földrajzot is előadta, 1906-ban Ferenc József király az egyetemi rendkívüli tanári címmel tüntette ki. A II. o. polgári hadiérdemkereszt tulajdonosa. 1922-ben m. kir. kormányfőtanácsossá nevezték ki.

A Magyar Tudományos Akadémia 1902-ben levelezőtagjává, majd 1926-ban rendes tagjává választotta.

Amidőn 1926-ban 42 éves közszolgálat után nyugalomba vonult, az csupán a hivatalos adminisztráció munkáitól való függetlenítését jelentette, de nem a tudományos irodalmi munkaterről való visszavonulását. Munkaerejének és szellemi frissiségének birtokában azóta is fáradhatatlanul dolgozott és évről-évre értékesebbnél értékesebb művekkel és tanulmányokkal ajándékozta meg a szakirodalmat. Bár e sokoldalú munkásságot a tudós embereket jellemző szerénységgel végezte, fáradhatatlan tevékenységével és elhivatottságával mégis maradandó nevet szerzett nemcsak magának, hanem a magyarságnak s a magyar statisztikai tudománynak a külföldi szakkörök előtt is.

A tudományos munkásságban eltelt hosszú élet utolsó éveiben fellépő látási zavarok és nehézségek sem tudták megakadályozni abban, hogy értékes szakirodalmi tevékenységét tovább folytassa. Életének úgyszólván utolsó napjáig fáradhatatlanul 77 dolgozó nagy értéke maradt a magyar közéletnek és elsősorban a statisztikai tudománynak.⁵⁽⁶⁾

*

Magánéletében és közéleti szereplésében egyaránt kiváló egyéniség. Nemeslelkű hitvesével, Waisbecker Irénnel, aki férjének tudományos munkásságában is hűséges segítőtársa, és mint szépirodalmi, esztétikai és néprajzi író ismert, ötven éven át a legboldogabb ideális házasságban élt. Ebből a házasságból négy élő gyermek származott: Gusztáv, székesfővárosi műszaki főtanácsos, a székesfővárosi utépítési alosztály vezetője. Emília, aki szintén a főváros szolgálatában állott, egészségi okok miatt azonban e hivatalától megvált, Lajos, a m. kir. stat. hivatal osztályvezetője, egyetemi magántanár és László magánmérnök. Nem lehet említés nélkül hagyni azt a harmónikus együttélést, amely Thirring otthonát annyira meghitté és vonzóvá tette. Amikor néhány évvel ezelőtt Thirring szemévelága annyira meggyengült, hogy sem olvasni, sem írni képes már nem volt, munkájában a család minden egyes tagja szeretettel állt melléje és az ő

irányításával végezték a könyvek sajtó alá rendezésének terhes munkáját. Erről a szeretetről megható módon ismételt hálával emlékezett meg barátai előtt, hangsúlyozva, hogy e támogatás nélkül téltlenségre volna kárhozthatva és életének sok munkája kárba veszett volna.

Hosszúra nyúlt élete – mint ő maga mondja – csendes munkában telt el, melyből teljesen hiányzik a közszereplés. A pártállás sohasem volt fontos számára, mert a párt elkülönülést, elzárkózást, szembenállást jelent, ő pedig mindig az ellentétek kiegyenlítésére, a lelkek megbékülésére törekedett.

Amikor most halála után a külföldi tudományos körök egyre többen emlékeznek meg Thirring világszerte elismert nagy szaktudásáról és munkásságáról, egyéniségében éppen az ő kedélyének melegét, őszinte, nyílt baráti hűségét, az ellentéteket kiegyenlítő szeretetreméltóságát emelik ki.

Akit Thirring megtisztelt barátságával, az kézszerűségének erejéből érezhette nemesen érző szívének melegét és segítségre való készségét. Thirring nemcsak nagy tudós, hanem valóban művelt ember, abban a legtisztább értelemben, amely mindenkor feltételezi a szív nemességét is.

Nyelvtudása gyakori külföldi utazásai, tudományos felkészültsége mellett kiválóan alkalmassá tették arra, hogy a nemzetközi tudományos kongresszusokon méltóan képviselje a magyarságot. Irodalmi munkásságán kívül különösen ezen a téren nyílt alkalma arra, hogy a külföld előtt becsületet szerezzen a magyar névnek.

*

78Irodalmi téren már kora fiatalsága óta nagy tevékenységet fejtett ki. „Tempefői” jelzéssel több kisebb tanulmánya lát már akkor napvilágot.

Eleinte földrajzi munkákkal foglalkozik. Hunfalvy mellett kezdte meg a pályafutását és a tudományok terén a földrajz volt az első szerelme, hozzá hű maradt egész életén át. Bölcsészettudományi értekezése szülővárosának, Sopronnak és környékének éghajlatával foglalkozott, tehát földrajzi és meteorológiai munka volt. Hunfalvy János „Egyetemes földrajz”-ának III. kötetét, írójának halála után befejezte és közzétette (1890).

A Pallas Nagy Lexikonában ő írta Magyarország földrajzát és statisztikáját több mint 7000 cikkben és mintegy 700 oldal terjedelemben. A Révai Nagy Lexikonában hasonlóképpen több száz oldalon Magyarország földrajzát írta meg. A Magyar Földrajzi Társaság működésében tevékeny részt vett, melynek haláláig alelnöke és tiszteletbeli tagja volt, és melynek megbízásából magyarra fordította Hedin Svennek Ázsia sivatagjain keresztül (1901) és Ázsia szívében (két kötet, 1906) című könyveit a Magyar László élete és tudományos működése c., fiatalon megkezdett munkáját élete alkonyán fejezte be, s e társaság támogatásával 1937-ben adta ki. Földrajzi vonatkozású dolgozatainak és munkáinak a száma egyébként is nagy; idetartoznak például Sopron és környékének hőmérsékleti viszonyai (1885); Beiträge zur Kenntniss des klimas von China (1886); Vas- és Torontálmegye rövid földrajzi leírása (1886) ; A Fertő és vidéke (1886) ; A magyar Alpok vidéke (1905) ; Budapest – eine Donaustadt (1922); Afrika fali térképe (1890) c. és más, részben földrajzi és statisztikai vonatkozású munkák.

Mint világhírű statisztikus is időnként visszatért a földrajzhoz és élete utolsó éveiben is földrajzi tárgyú remekművel: Magyar László életrajzával ajándékozta meg a földrajzi irodalmat.⁶⁽⁷⁾

*

Vérbeli statisztikus volt. Fáradhatatlan munkaképessége maradandó becsű tudományos művekkel

gazdagította a statisztikai irodalmat. Statisztikai irodalmi tevékenységét is fiatalon kezdte meg és haláláig folytatta. Nagy gyakorlati értékű évkönyvek, népszerű zsebkönyvek, elméleti és módszerkérdéseket taglaló tanulmányok s mélyenszántó monográfiák hosszú sorából áll statisztikai munkássága. Az általa kezdeményezett és szakszerűen interpretált adatgyűjtések új irányokban bővítették a tudomány munkaterületét s nem egyszer a külföldön is mintául szolgáltak. Statisztikai működése tárgy szerint is igen változatos; 79a népesség fejlődéséről, mozgalmairól, vándorlásairól és összetételeiről, kulturális helyzetéről, egészségügyi és szociális problémáiról, sőt gazdasági vonatkozású kérdésekről is – részben történeti vonatkozásban – hivatott tollal írt elmélyedő könyveket és értekezéseket. Több munkája – így a kivándorlásról, a születéscsökkenésről, a drágaságról, az építkezésekről, a lakásviszonyokról, az elővárosok képződéséről írt tanulmányok – nemzeti létkérdésekre, időszerű megoldandó problémákra világított rá.

Budapestre vonatkozó nagyobb munkái és tanulmányai:

„Budapest főváros demografiai és társadalmi tagozódásának fejlődése az utolsó 50 évben” c. akadémiai pályamunka (2 kötet, 1936/7) egyik legmélyebbre pillantó, legmódszeresebb műve, melyért az Akadémia Kőrösy József jutalmát kapta.

Budapest félszázados fejlődése 1873–1923 (1925) c. átfogó tartalmú, grafikonokkal szépen illusztrált művét az Akadémia Széchenyi díjával tüntette ki.

Budapest fővárosa az 1891. évben (2 köt. 1894/5).

Budapest fővárosa az 1901. évben (2 köt. 1904/5).

Az 1906. évi népszámlálás eredményei (1914).

Budapest gyermekegészségügyi viszonyai (az Orsz. Közegészségügyi Egyesület pályadíjával kitüntetett mű) (1906).

Budapest közegészségi és közművelődési viszonyai.

Budapest székesfőváros a millennium idejében (1898).

Budapest népmozgalma 1906/07. években és a népmozgalom statisztikája 1874–1907 (1912).

Budapest közoktatásügye az 1905/6. tanévben és a községi iskolák statisztikája 1828–1907 (1908).

Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatalának története (1894).

Budapest építőipara és építkezései (1900).

A budapesti háztulajdon statisztikája (1909).

A fővárosi szegény néposztályok lakásai (1894).

Budapest lakásviszonyai új világításban (1907).

Ujabb jelenségek Budapest népesedésében (1911).

Budapest népességének társadalmi rétegzése (1907).

A vándormozgalom jelentősége Budapest népességének gyarapodásában (1925).

A budapesti községi választások (1925).

Budapest (a Pallas Lexikona III. kötetében) (1894).

Nagy munkabírást, tudományos felkészültségét s a statisztikai tudományban számtalanszor megnyilvánult különös elhivatottságát a külföldi tudományos szakkörök sem nélkülözték s ennek eredményeképpen született meg a nagyvárosok statisztikai évkönyveinek nemzetközi sorozata.

Részben nevéhez fűződik a Városi Szemle megindítása is, ⁸⁰ amelynek éveken át szerkesztője volt. Több éven át szerkesztette a Magyar Statisztikai Társaság francia folyóiratát is. A Székesfővárost Statisztikai Hivatalnak általa évtizedekig kiválóan szerkesztett kiadványain⁷⁽⁸⁾ kívül pedig külön könyvtárra tehető azoknak a magyar, német, francia, amerikai és más külföldi szakfolyóiratokban és gyűjteményes kiadványokban megjelent önálló műveknek és tanulmányoknak száma, amelyekkel a szakirodalmat gazdagította mindaddig, amíg dolgos kezéből ki nem hullott a toll. A Magyar Városok Országos Kongresszusának megbízásából úttörésképpen szerkesztette és kiadta a Magyar Városok Statisztikai Évkönyvét (1912).

A Nemzetközi Statisztikai Intézet megbízásából szerkesztette az ugyancsak úttörő *Annuaire statistique des grandes villes européennes* I. évfolyamát (1913), majd az ő szerkesztésében jelent meg 1927-ben az *Annuaire statistique des grandes villes* I. évfolyama (Hága), melyet a Nemzetközi Statisztikai Intézet adott ki. A *Statistique Internationale des Grandes Villes*, (Hága, 1931), a *Statistique du Tourisme des Grandes Villes* (Hága, 1938), s a *Territoire et population des Grandes Villes* (Hága, 1939) c. művek megtervezése is az ő munkája volt.

Összehasonlító városstatisztikai „Die Natalitäts und Mortalitätsverhältnisse ungarischer Städte in den Jahren 1878–1895” c. munkája (1897) is.

Sokat foglalkozott a magyarországi kivándorlás nemzetpolitikai tekintetben oly súlyos veszélyt jelentő kérdésével s ebbeli tanulmányainak világháború előtti eredményeit, főként a felvidéki kivándorlást mozgalom aggasztó tüneteit feltáró számos értekezésen kívül. „A magyarországi kivándorlás és a külföldi magyarság” című könyvben (1904) tette közzé, melyet a Magyar Tudományos Akadémia a Magyar Kereskedelmi Bank jutalomdíjával tüntetett ki. Újabb idevágó dolgozatai még: *Hungarian Migration of Modern Times* (1931); *Az elcsatolt Felvidék kivándorlási mozgalmai* (1927 és 1933).

Munkásságának a századforduló körüli, majd a világháború utáni időszakában behatóan foglalkozott hazánk népesedéstörténetének kutatásával. E tárgyban megjelentek többek között:

Népesedésünk kútforrásai a múlt század első felében (1903); Buda népessége a 19-ik század elején (1901); Városaink népesedése viszonyai 1777-ben (1898); Városaink lakosságának keresett viszonyai a 18. század második felében (1901); Az 1804. évi népösszeírás (1936); Városaink népességének alakulása 1787–1910-ig (1911) ; *Contributions aux questions de source et de méthode de la statistique hongroise* (1934) ; *Pest város népessége az 1771–1781, évben* (1933) című munkái, valamint ⁸¹életének egyik főműve, az Akadémia kiadásában megjelent *Magyarország népessége II. József korában* (1938) c. könyv, mely 1939-ben az Akadémia másodlegnagyobb elismerését, a Marcibányi-mellékjutalmat érdemelte ki.

Élete utolsó éveiben történeti statisztikai vonatkozású helyi monografiákat is nagy számban írt, irányt

mutatva a kutatásnak.

Születési és termékenységi statisztikáról írt régebbi munkáját a Magyar Tudományos Akadémia a Pollák-jutalommal tüntette ki.

Nagyobb tanulmányai jelentek meg 1898–1901-ben a Közgazdasági Lexikonban is a statisztikáról, demografiáról, demológiáról, népsűrűségről, néptömörülésről, nemzetiségi statisztikáról, népszámlálásról és a vándorlásokról.

Túlnyomóan elméleti, illetőleg statisztikatörténeti vonatkozású tanulmányai közül témájuk változatosságának jellemzésére kiemelhetők még:

Akadémiánk és a hazai statisztika (1927); A demográfia szerepe a földrajzi kutatásokban, tekintettel az Alföld tudományos kutatásának feladataira (1922); Essai sur les principes fondamentaux de la Statistique des nationalités (1924); A városstatisztika megszervezése (1909); A statisztika szerepe a városi igazgatásban (1926/7); A meteorológia a statisztikában (1931); Népszámlálásaink a földrajzi kutatás szolgálatában (1931); Die Grundlagen der Mortalitätsstatistik Ungarns (1909) La statistique de l'habitation à Budapest, son organisation, son développement et ses méthodes (1929); Wohnungsverhältnisse und soziale Schichtung (1928); Réflexions sur la sociographie des maisons et logements (1934); Statistik des Hausbesitzes (1923/4); Die Statistik im Dienste der Baupolitik (1927); Plan einer internationalen Statistik der Wanderungen, sowie Bemerkungen über den Begriff und das Wesen der Wanderungen (1901); Gondolatok a Nemzetközi Statisztikai Intézetéről (1928); Az idegenforgalmi statisztika problémái (1929); Efforts internationaux dans le domaine de la statistique des villes (1927) c. dolgozatok.

Nagyszámú másirányú statisztikai munkái közt többek között a következők is sorakoznak: Népeiségünk földrajzi vonatkozásban (1935); Népünk foglalkozása az 1900. évi népszámlálás világításában (1904); Magyarország népessége (1917); A születések csökkenése és népmozgalmunk újabb fejleményei (1931); Die wirtschaftliche Bedeutung der ungarischen Donau (1906); Adatok a drágaság kérdéséhez (1908).

Statisztikai tudományos munkásságát elismerte a Nemzetközi Statisztikai Intézet is, amikor berlini ülésében (1903) rendes tagjává választotta; 1923-tól 1934-ig a Nagyvárosok Statisztikai Bizottságának előadója és lelke s azután a Nagyvárosi 82Statisztikai Vegyes-Bizottság tagja volt, mely bizottságok munkálatairól több jelentést terjesztett a Nemzetközi Statisztikai Intézet ülészekai elé. Utóbb a Deutsche Statistische Gesellschaft (München), a frankfurti Verein für Geographie und Statistik és az American Statistical Association (Newyork), valamint a statisztikusok legmagasabb nemzetközi tudományos fóruma, a Hágában székelő Nemzetközi Statisztikai Intézet (Institut International de Statistique) tiszteletbeli tagjává választotta meg (1937).⁸⁽⁹⁾ Ennek az intézetnek előzőleg 34 éven át volt rendes tagja és az ő kezdeményezésére s szerkesztésében jelent meg először a városok nemzetközi statisztikai évkönyve.

A Nemzetközi Közegészségügyi és Demográfiai Kongresszusok állandó bizottságának is tagja volt, s a belföldi tudományos társulatok egész sora választotta meg tiszteletbeli tagjául.

*

A hazai turistaság úttörő munkása volt. Már kora ifjúságában rajongó szerelmese a soproni hegyek fenséges világának. Ez a rajongása és tudományos felkészültsége szinte predesztinálja erre a feladatra. Fogékony lelke itt Sopronban termékenyül meg, ennek a városnak arculata és lelkisége adja meg neki azt a szilárd alapot, amelyre később felépíti élete nagy munkáját. Szeme előtt folyik az akkor Sopronban

meginduló turisztikai pionírmunka, amelyet a máig virágzó Soproni Városszépítő Egyesület egyre erősebb ütemben folytat, amikor Sopron hegyes-völgyes páratlan vidékét erdei utak építésével és azok jelzéseivel feltárja és ezzel a későbbi turista törekvéseknek alapjait veti meg. Lelkileg így felkészülve kerül Budapestre; itt egyik megalapítója lesz a Magyar Turista Egyesületnek, amelynek 1889–93 titkára, 1909–1919 elnöke, majd díszelnöke volt. Mint a Turisták Lapjának hosszú időn át volt szerkesztője, előljárt a szervező, feltáró és tanító munkában. Megírta annak az egyesületnek 25 éves történetét. Ennek az egyesületnek megbízásából írta Budapest környéke (1900), majd a Turistaság és Alpinizmus r. t. megbízásából több kiadásban, részben idegen nyelven is megjelent Budapest (1919); Budapest dunajobbparti környéke (1920); Budapest dunabalszeli környéke (1923); A Pilis–Visegrádi hegység részletes kalauza (1929) és a Felső-Dunántúl (1933) című gyakorlati kalauzait. Szerkesztette a Részletes magyar útikalauzok című nagy gyűjteményt, mely az egész ország területét kívánta feldolgozni; ugyancsak szerkesztette a Részletes helyi kalauzok c. sorozatot, melyben több várost, így Sopront és Kőszegét írt le. A Sopron és környékének részletes kalauza (1921) (dr. Heimler Károllyal együtt) eddig 83 négy kiadást ért, ugyanakkor jelent meg Führer durch Sopron und Umgebung (1921) (dr. Heimler Károllyal együtt). A turistairodalmat ezenkívül még sok útleírással és cikkel gazdagította.

Turista Kalauzai közt az első Budapest-környéki kalauz után „Sopron és a Magyar Alpok” című munkája is úttörőnek számít; ez az újabb budapesti hasonló munkákat megelőzve 1911 jelent meg a Dunántúli Turista Egyesület kiadásában. Ebben a munkában a gyakorlati használhatóság és a turista szempontján kívül az a gondolat vezette, hogy minden utazásnak, minden kirándulásnak alaprúgója a szórakozás mellett az okulás, az ismeretszerzés vágya. Ilyenirányú munkára Sopronban már azért is szükség volt, mert addig az irodalomban egyáltalán nem volt olyan munka, amely Sopron vidékét népszerű módon és mégis a tudományos kutatások eredményeinek felhasználásával ismertette. Innen van, hogy ez a kalauz kissé eltér a szokásos Bädeker-útikönyvektől, amennyiben a szoroson vett gyakorlati közleményeken kívül még gazdag topográfiai és történelmi anyagot ölel fel. Valóságos forrásmunka ez a magyar és német nyelven megjelent könyv, amely mind a hazai, mind a külföldi szakkörökben általános feltűnést keltett és európai viszonylatban is elsőrangú, jelentősége és becse maradandó.

A soproni turistatársadalom hálóját vele szemben úgy róttá le, hogy a Dunántúli Turista Egyesület díszelnökévé választotta, Sopron törvényhatósága pedig éppen ezirányú értékes munkájának elismerésül a soproni nyaralótelepen épült egyik első turistaújtját, amely a Turista-háztól a Horthy Miklós-útra vezet, Thirring Gusztáv-útnak nevezte el.

A közeli Kőszeg megismerése és fellendítése érdekében is sokat tett; Kőszeg társadalma nevében a Kőszegi Turista Egyesület azzal hálálta meg ezt, hogy a szépfekvésű Stájerházak turistaszobájának a „Dr. Thirring Gusztáv menedékház” nevet adta.

A nagyszerű turistát becsülte meg benne a székesfővárosi turistaság is akkor, amikor a Dobogókő északi oldalán levő sziklacsoport andezit tornyokból álló és tetején gombaalakjáról könnyen felismerhető kimagasló alakulatát csaknem egy emberöltővel ezelőtt *Thirring-sziklának*⁹⁽¹⁰⁾ nevezte el.

A Dobogókő szépki látású platójához a szeretet erős szálai fűzték. Erről ő maga úgy ír: „Sohasem éreztem mélyebben a Mindenható alkotó erejének hatalmát, mint ezen a helyen, ahol az isteni hatalom a maga végtelen nagyságában és teljes ragyogásában megnyilvánult. Úgy éreztem, hogy egy új világot fedeztem fel, melyet senki sem ismer, amelyről a közeli nagyváros 84 sok százezernyi lakójának sejtelve sincs, pedig ez a világ mennyi gyönyörrel, mennyi tiszta örömmel és lelki megújódással jutalmazhatja mindenkit, aki e csodás vidéken áhítatos lélekkel borul a Teremtő lábai elé.” A Mindenség csodás fenköltéséről tett ez a

klasszikus vallomása imádságos lelkének mélységes bizonyosságtevése.

Turistamunkái a lelkes természetjáró és az alapos szakember csodálatraméltó harmónikus remekművel, méltón illeszkednek bele életének nagy munkájába, irodalmi hagyatékának gazdag és sokrétű épületébe. A Magyar Turistaszövetségnek is egyik lelkes alapító munkása s első ügyvezetőjeként, majd elnökeként hosszú időn át annak irányítója volt.

*

A hazai idegenforgalmi mozgalmakban idegenforgalmi vonzóhelyek hosszú sorának ismertetésével szintén tevékeny részt vett és turistacikkeken s kalauzokon kívül sok idegenforgalmi cikket és munkát is írt, így még a világháború előtt „Eine Woche in Budapest und Ungarn” címen, majd többek között: Az idegenek forgalma, mint jövedelmi forrás (1892). A hazai idegenforgalom emelése érdekében (1901), és Vidéki városaink és az idegenforgalom (1927) címen.

Sopron idegenforgalmának fellendítésében is rendkívül nagy része van; nem mulasztott el egy alkalmat sem, hogy írással és szóval Sopronnak újabb és újabb barátokat ne szerezzen. Ezt a célt kívánta szolgálni, amikor 1925-ben a Civitas Fidelissima címen ismert értékes albumát szerkesztette. Irodalmi munkáiban számos helyen találunk Sopronra vonatkozó utalásokat és gyakran tartott az ügy érdekében eredményes előadásokat Budapesten és az ország különböző helyein.

*

Újszerű családtörténeti munkái a soproni Thirring-nemzetség háromszázéves multját (1934) és nagyatyja, dr. Schwarz János Mihály eperjesi ev. esperes életét és családjának történetét (1935) örökítették meg. E munkáival a családkutatásra adott: kiváló példát.

Kéthónapos betegség után bekövetkezett halála több tervbe vett munkájának megvalósítását akadályozta meg. Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től napjainkig c. kész és sajtó alatt levő munkájának megjelenését már nem érthette meg, az 1848, évi soproni népszámlálásról írt nagyobb tanulmányát sem tudta már teljesen befejezni.

Összmunkásságának ismertetése egy külön füzetet töltene meg. Közel száz önálló munkája jelent meg, ezenkívül megszámlálhatatlan a különféle bel- és külföldi lapokban napvilágot látott tanulmányainak tömege. Minden munkája – akármilyen száraz is a tárgya – élvezetes olvasmány még a nem szakember számára is, mondanivalóját olyan mesterien tudta formálni és oly színes megvilágításban bemutatni, hogy akaratlanul is fogva tartja az olvasót. Ez az ő munkáinak a legfőbb vonzóereje, értéke pedig az, hogy közlései alapos, lelkiismeretes kutatásainak eredményei, ezért munkáira bátran lehet építeni.

*

Társadalmi téren rendkívül széleskörű munkásságot fejtett ki, mint láttuk, vezetőszeretpet töltött be számos előkelő hazai és külföldi tudományos és társadalmi egyesületben, ahol alkotó zsenijét, hatalmas munkaerejét mindenkor megbecsülték.

A magyar statisztikusok társadalmi egyesületének, a Magyar Statisztikai Társaságnak egyik alapítója és több cikluson át érdemes elnöke, majd tiszteletbeli tagja. Az Országos Statisztikai Tanácsnak 1930 óta tagja. „Mindkét országos fórumon Thirring Gusztáv szerény, halk hangja, nemesen egyszerű előadása mindig nagy figyelmet és mély hatást váltott ki: Gazdag tapasztalatokon nyugvó bölcs tanácsai a két

statisztikai intézmény sikeres működését és fejlődését nagy mértékben mozdították elő. A külföldi tudományos körökben oly nagyra becsült személye a magyar intézmény nemzetközi tekintélyét és ezzel hazafias munkájának átütő, meggyőző erejét növelte.” Így emlékszik meg Thirringről a statisztikusról a legilletékesebb hely, a Magyar kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke. A Magyar Statisztikai Társaság hálából 75. születési fordulójakor a Társaság idegennyelvű folyóiratának, a Journal de la Société Hongroise de Statistique-nak 1937. évi 1–2. számát „Numéro du jubilé de M. Gustave Thirring”-ként Thirring Gusztávnak szentelte.

A nemzetközi statisztikai életben jelentős szerepet vitt. Számos nemzetközi statisztikai konferencián képviselte Magyarországot, illetve Budapest székesfővárost.

Statisztikai hivatali állásából kifolyóan a világháború előtt levelező tagja volt a Société de Statistique de Paris-nak, a francia statisztikusok tudományos testületének; 1932 óta tiszteletbeli tagja a cseh-szlovák statisztikai társaságnak (Ceskoslovenska Statisticka Spolecnost), melyről azonban hazafias érzésből 1939 januárjában leköszönt.

A Nemzetközi Statisztikai Intézetnek kisszámú tiszteletbeli tagjai közt időrendben a negyedik magyar statisztikus.

Tiszteletreméltó egyéniségét mindenütt megbecsülték, ahol értékét megismerték.

A közmegebecsülés jut kifejezésre azokban a temérdek tiszteletadásokban, amelyekkel őt előkelő társadalmi intézmények elhalmozták.

Így a Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja, a Magyar 86Meteorológiai Társaság levelező tagja, a Frankenburg Irodalmi Kör (Sopron), a Soproni Városszépítő Egyesület és a Sopronmegyei Kör (Budapest) tiszteletbeli tagja, a Soproni Evang. Líceumi Diákszövetség díszelnöke, a Nyugatmagyarországi Liga volt elnöke, az Országos Gazdaságstatisztikai és Konjunktúrakutató Bizottságnak fennállása idején tagja, a Magyar Városok Országos Szövetségének és a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének tiszteleti tagja, a Magyar Idegenforgalmi Érdekltségek Szöv. elnöki tanácsának tagja, a statisztikai szakvizsgálati bizottság tagja, a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók közp. választm. tagja, a Magyar Nemzeti Szövetség igazgatósági tagja, számos vidéki turistaegyesület tiszteleti tagja.

A külföldi tudományos körök a legnagyobb elismeréssel és nagyrabecsüléssel írnak róla. Berlin, Róma, Svájc, Bruxelles, Hága, Firenze és sok más tudományos intézet olyan értékeléssel méltatja, hogy erre valóban büszkék lehetünk.

A tudomány önzetlen szolgálata mellett rajongó szeretettel vette körül szülővárosát, Sopront.

Halálos ágyán, amikor a világ történéseivel szemben már teljesen elfásult, Sopron ügyei állandóan foglalkoztatják, különösen élénk az érdeklődése Sopron művelődési problémái iránt.

Sopron gazdag multja már kora fiatalságában felkelti benne a történelmi természetű bűvárkodást érlelő munkakedvet. Élete legkedvesebb terve volt Sopron monografiájának megírása. A körülmények alakulása másfelé terelték őt, de Sopronról soha nem feledkezett meg, és az értékesebbnél értékesebb munkák hosszú sorozatával ajándékozta meg a városunkat, amelyekkel Sopronra irányította az ország közvéleményének figyelmét. Amikor a Dunántúli Turista Egyesület hívó szavára megírta Sopron és környékéről szóló nagy művét, tudatában volt annak, hogy ezzel szülővárosának érdekét szolgálja. Sopronra vonatkozó munkái kiváló helyet foglalnak el a helyi irodalmunkban és kitűnő forrásai városunk művelődési, gazdasági

életének s multjának. Sokoldalú munkásságáról tanuskodnak, már 1881-től megjelent újságcikkein kívül, ezek a művei: A Rozália-hegység (1884); Sopron és környékének hőmérsékleti viszonyai (1885), A Fertő és vidéke (1886), A magyar Alpok vidéke (1905), Sopron Civitas Fidelissima (szerk. 1925), Sopron népességének fejlődése és összetétele (1931), Régi soproni statisztikusok (1931), Sopron lakásviszonyai a 18. század közepén (1934), A soproni részházak (1936), A soproni idegenforgalmi statisztika és a város idegenforgalma (1937), Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt (1938), Sopron halandósága (1939), Az első soproni népszámlálás (1937), Sopron 87 népessége a 18. század elején (1938), Sopron halandósága II. József korában (1939), A Széchenyi-család soproni házai (1938), A soproni polgárság vagyoni viszonyai II. József korában (1939). Adatok Sopron 112 év előtti gazdasági helyzetének ismeretéhez (1940) és a történeti statisztika terén mintaszerű Sopron városa a 18. században (1939) c. terjedelmes könyve, amelynek és a későbbi idevágó dolgozatainak elkészülését súlyos szembaja sem tudta megakadályozni. Erkölcsi kötelességének tartotta, hogy ezt az értékes, rendkívüli munkát, amelyen szülővárosa iránt érzett szeretetből már évek hosszú sora óta dolgozott, befejezéshez juttassa. Élete utolsó sajtó alatt levő munkájának megjelenését már nem érthette meg. Ezt az önálló munkáját is a város adja ki, címe: „Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től napjainkig.” Ebben a Belváros és a fallal övezett Külváros összes házainak tulajdonosait, a házak területét s annak változásait, így a lakosság ingatlan tulajdonának kétszáz év alatti kialakulását állapítja meg, élénken rávilágítva Sopron kulturális életére és a soproni családok birtokállományának mibenlétére.¹⁰⁽¹¹⁾

Ezenkívül számtalan kisebb tanulmánya jelent meg Sopronról, amelyeknek felsorolását ezúttal helyszűke miatt mellőznünk kell.

Amikor Sopron legválságosabb napjait élte, Thirring Gusztáv szíve akkor nyilatkozott meg a legszebben. Mint a Nyugatmagyarországi Liga elnöke óriási munkát végzett Nyugatmagyarország megtartása érdekében és a soproni népszavazás körül. Ő volt az, aki fáradhatatlan agilitásával a fővárosban az elfásult lelkeket felrázta, a soproni nagy problémára a figyelmet felhívta, megszervezte a Budapesten élő soproniakat, úgyhogy százával siettek Sopron megmentésére. Megbecsülhetetlen szolgálatot tett ezzel szülővárosának. Ebben az időben bámulatos irodalmi munkásságot fejtett ki hazánk integritása érdekében.

Sopron népe hálóját vele szemben azzal vélte leróni, hogy nevéből utat vezetett el és a város díszpolgárainak ritka sorába emelte, Élete legszebb jutalmának tekintette mindig e kitüntetést, és ezért élete alkonyán már hálából is majd egész munkaerejét városunknak szentelte. Jól esett neki, hogy szülővárosa félszázados távozása után még mindig fiának vallja.

Városunk társadalmában is ritka egyetértésben nyilvánult meg iránta a tisztelet. A közmegebecsülésnek ebben a tiszteletet parancsoló megnyilatkozásában is mindig szerény, önzetlen maradt. Nem kereste az elismerést, mert akik alkotnak és teremtenek, azok az elért eredményekben találják az elismerést és megnyugvást, Thirring Gusztáv pedig alkotott és teremtett.

Lapunk bölcsőjénél is ő állott mellettünk, s amikor kétségeink 88 támadtak vállalkozásunk sikerében, ő lelkesített bízó szívvel s buzdított meggyőző érveivel, hogy erre a lapra szükség van és hiányt pótol Sopronnak a magyar kulturális életben elfoglalt helyzetében. Az idő Thirring bizakodását igazolta. Lapunknak nemcsak értékes szerkesztőségi tagja és egyik legtermékenyebb munkása volt, hanem leghűségesebb barátja és legszigorúbb kritikusa is. Mindenre kiterjedő figyelme, önzetlensége lapunk fejlődését sok akadályon segítette át, nagyrészt az ő érdeme, hogy gyarapodva, erősödve folytathatja azt a szellemi munkát, amely e lap hasábjain városunk és megyénk érdekében kifejezésre jut. Három nappal halála előtt írt utolsó levelében is lapunk ügye foglalkoztatja, és mindenek felett azt fájlalja, hogy betegsége

tétlenségre kényszeríti, ami soproni munkásságának befejezését jelentheti. Távozása pótolhatatlan veszteséget jelent lapunk számára, példát adó szelleme azonban tovább is velünk lesz.

Thirring Gusztáv szülőháza. Színház-u. 19. Épült 1852.

Hosszúra nyúlt e megemlékezésünk, és mégis csak vázlat maradt. Lapunk szűk kerete nem engedi meg mindannak elmondását, amely gazdag életének sokoldalú vonatkozásában még méltatásra vár, lapunk hasábjait azonban továbbra is nyitva tartjuk azok számára, akik emlékének áldoznak.

Fényes tehetsége, páratlan teljesítményei a tudományos világban az elsők közé emelték, szülővárosa iránti hűséges ragaszkodása, rajongó városszeretetéből fakadó kimagasló alkotó munkássága pedig Sopron legjobb és legnagyobb fiai sorába állította.

Thirring Gusztáv neve Sopron emlékében és művelődésének történetében kitörölhetetlenül él.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Dr. Thirring Lajos: Sopron népessége 1941. január végén.1

89 Dr. Thirring Lajos: Sopron népessége 1941. január végén.¹⁽¹²⁾

Az 1941. évi január 31-én végrehajtott általános népszámlálás előzetes eredményeit nemrégén tette közzé a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal. Az első nyers adatok szerint *háromszor megnagyobbodott hazánk lélekszáma* a népszámlálás időpontjában *13,644.000 főt ért el*. A negyedszeri országgyarapodásra, a visszafoglalt délvidéki részekre természetesen legutolsó népszámlálásunk még nem terjedhetett ki; ezekkel a területekkel együtt a lakossámm kb. *14 1/2–15 millióra emelkedhetik*. Tíz évvel ezelőtt az 1930. évi népszámlálás csupán 8.7 millió lakost írt össze Magyarországnak a trianoni béklyók közötti területén. Ma is még csonka hazánk erőgyarapodása e szerint a területviasszacsatolások következtében rendkívül jelentős s a mai Magyarország már egyedül népességénél fogva is középhatalom.

Legújabb népszámlálásunknak természetesen *nemcsak az országos véreredményei tanulságosak és érdekesek, hanem részletadatai is*. Különösen a városokra vonatkozó adatok utalnak sokhelyt örvendetes népgyarapodásra. *Sopron is azok közé a városok közé tartozik, amelyek 1930–1941. évi népességi mérlege szép eredménnyel zárult*.

A népszámlálásnak ezidőszerint még csak *néhány legfőbb eredménye* ismeretes. A civitas fidelissima kielégítő fejlődése már ezekből az első nyers adatokból is kitűnik:

	1930 dec. 31	1941 jan. 31 ²⁽¹³⁾	Növekedés	
			szám szerint	%-ban
Lakóházak száma	2.752	3.578	826	30.0
Magánlakások száma	8.596	9.982	1.386	16.1
Jelenlevő népesség	35.895	42.205	6.310	17.6
Ebből férfiak	17.367	21.502	4.135	23.8
Ebből nők	18.528	20.703	2.175	11.7
Ezer férfire jutott nő	1.067	963	–	–
Egy lakóházra jutott magánlakás	3.14	2.79	–	–
Fagy lakóházra jutott jelenlevő	13.04	11.80	–	–
Egy magánlakásra jutott jelenlevő	4.18 ³⁽¹⁴⁾	4.23	–	–

90Nyilvánvaló, hogy a lakosság számának az emelkedése a legnagyobb horderejű jelenség. A népszám alakulása ugyan inkább csak mennyiségi mérlegelésekre alkalmas; a fejlődés értékelése, valamely település városias jellegének megállapítása szempontjából a nyers lélekszámon felül nagyon sok függ például a minőségtől, a népességösszetételtől (a foglalkozási tagozódástól, a műveltség fokától stb.) is. Sopronban

azonban már a kvantitatív népszámlálási végeredmény is arra utal, hogy a magyarságnak ez a nyugati bástyája a városfejlődés terén újból előbbrehaladt. Az 1941. évi lélekszám az 1930. évit több mint 1/6-ával, pontosabban 17.6%-kal *haladja meg* s a népesség 6310 főnyi szaporulata szám szerint is igen jelentős. Mindjárt hozzá kell azonban tennünk, hogy *ezek az adatok a népesedés ütemét a valóságosnál valamivel nagyobbak tüntetik fel.*

Népszámlálásaink ugyanis az összeírás eszmei időpontjáról (ezúttal ez az eszmei időpont az 1941. évi január 31-ről február 1-re virradó éjszaka éjféle pillanata volt) készítik el a népesség statisztikai fényképét. Az előző népszámlálások időpontja nálunk a december 31-i éjfél volt; 1941-ben viszont *a népszámlálás egy hónappal későbbre, január végére tolódott*, mert a visszacsatolt erdélyrészi területeken a közigazgatási apparátus december végén az akkor folyamatban volt szervezési munkálatok miatt még nem biztosíthatta az összeírás hibátlan és hiánytalan végrehajtását. Sopron szempontjából ez az eltolódás azt jelentelte, hogy *a népszámlálás ezúttal teljesebben írta össze a város lakosait, mint máskor.* Mégpedig azért, mert a magyar népszámlálások az összeírás eszmei időpontjában az egyes városokban és községekben ott tartózkodó, ú. n. *jelenlevő népesség* számbavételére terjeszkednek ki. Városokban mindig vannak ideiglenesen jelenlevők (pl. szállóvendégek) és ideiglenesen távollevők (a városnak pillanatnyilag másutt tartózkodó törzslakosai). Most Sopronban alighanem az ideiglenesen jelenlevők száma volt valamivel nagyobb, mint az ideiglenesen távollevőké; a korábbi népszámlálásoknál viszont mindig az ideiglenesen távollevőké szökkent felettébb magasra. December végén, a karácsonyi szünetben – az előző népszámlálások időpontjában – ugyanis az internátusok és más hasonló intézmények bennlakóinak jelentős része Sopronból távol volt, a szülői otthonban, a vidéken tartózkodott, holott az év nagy részében való ottlakásuk és hivatásuk gyakorlása, tanulmányaik elvégzése **9**címén helyesen a város lakónépességébe tartoznak. Az 1941. évi népszámlálás januárvégi terminusa következtében Sopron most végre elérte azt, hogy lakónépességének ezt a fontos rétegét a városban számlálhatta meg. Ugyanez történt egyébként már az 1939 november 18-i – statisztikai célokat csak másodlagosan szolgáló – népösszeírásnál is, mint arra a Soproni Szemlében írt utolsó cikkében *dr. Thirring Gusztáv* rá is mutatott;⁴⁽¹⁵⁾ figyelemreméltó egyébként, hogy Sopronban már az 1939 novemberi népösszeírás is – az országszerte megállapított hiányok ellenére – negyvenezren felüli (pontosabban: 40.506 főnyi), tehát nem sokkal kisebb lakosszámot mutatott ki, mint az 1941 januárvégi népszámlálás.

Az a körülmény, hogy az internátusok növendékei, valamint az egyéb intézeti lakosok (pl. a kaszárnyákban elhelyezett katonák) tekintélyes része 1930-ban hiányzott Sopron lakosszámából, 1941-ben viszont bennefoglaltatik, az 1930. és 1941. évi népszámlálások közt eltelt tízéves és egyhónapos időszak folyamán kimutatott 6310 főnyi népességi szaporulatot – levonva belőle az ideiglenesen jelenlevők és távollevők különbözetét is mintegy 1500–2500 lélekkel csökkentheti; a *megmaradó* több mint 4000 főnyi (mintegy 11–12%-os) *népgyarapodás is kielégítő*, különösen, ha *a népfjlődés mult adataival*⁵⁽¹⁶⁾ *vetjük össze:*

A népszámlálások időpontja	A jelenlevő népesség	Évtized	Tényleges népszaporodás a két-két népszámlálás közt eltelt évtizedben	
			szám szerint	%-ban
1869 dec. 31.	⁶⁽¹⁷⁾ 21.108	–	–	–
1880 dec. 31.	24.300	1869–1880	⁷⁽¹⁸⁾ 2.114	⁷⁽¹⁹⁾ 10.0

1890 dec. 31.	29.543	1880–1890	5.243	21.6
1900 dec. 31	33.478	1890–1900	3.935	13.3
1910 dec. 31.	33.932	1900–1910	454	1.4
1920 dec. 31.	35.248	1910–1920	1.316	3.9
1930 dec. 31.	35.895	1920–1930	647	1.8
1941. jan. 31	8(20) 42.205	1930–1941	6.310	17.6

Ez a kis összeállítás arra mutat, hogy akár a 6310 főnyi (17.6%-os), akár a mintegy 4000 főnyi (11–12%-os) népgyarapodást [92](#)fogadjuk el a legutóbb – 1930 és 1941 közt – elrepült tíz évre a vizsgálódások alapjául: *Sopron népnövekedése a századforduló után tapasztalt stagnálással szemben határozottan meggyorsult*, az 1900 előtti, ha nem is szenzációs, de meglehetősen kedvező méreteket öltötte magára. Ami a város határszéli fekvését s mögöttes területeinek egy részétől való elvágottsága miatt hátrányos gazdaságföldrajzi pozícióját tekintve, mindenképpen öröndetes eredmény és a város polgárságának és vezetőségének egyaránt dicséretére szolgál.

Érdemes egy szempillantást vetni arra is, hogy a Szabadka és Ujvidék nélkül *25 negyvenezernél több lakost számláló néptömrülésünk sorába Sopron városa hogyan illeszkedik bele*. Az idevágó összeállítás a városokat az 1941. évi népességük nagyságsorrendjében sorakoztatja fel:

A város (község neve és jellege ⁹⁽²¹⁾)	Jelenlevő népesség		Tényleges népszaporodás vagy fogyás (-)	
	1930. dec. 31.	1941. jan. 31. ¹⁰⁽²²⁾	szám szerint	%-ban
1. Budapest szfőv.	1,004.772	1,162.822	158.050	15.7
2. Szeged tjt.	135.071	136.375	1.304	1.0
3. Debrecen tjt.	117.275	125.969	8.694	7.4
4. Kolozsvár tjt.	100.844	110.418	9.574	9.5
5. Nagyvárad tjt.	82.687	92.798	10.111	12.2
6. Kecskemét tjt.	79.467	87.318	7.851	9.9
7. Miskolc tjt.	63.913	77.290	13.377	20.9
8. Pestszenterzsébet mv.	67.907	76.894	8.987	13.2
9. Újpest mv.	67.400	76.072	8.672	12.9

10. Pécs tjv.	61.663	72.307	10.644	17.3
11. Kassa tjv.	70.117	66.961	-3.156	-4.5
12. Kispest mv.	64.512	65.139	627	1.0
13. Hódmezővásárhely tjv.	60.342	61.729	1.387	2.3
14. Nyíregyháza mv.	51.308	59.105	7.797	15.2
15. Győr tjv.	50.881	57.109	6.228	12.2
16. Békéscsaba mv.	49.374	52.405	3.031	6.1
17. Szatmárnémeti tjv.	51.495	51.987	492	1.0
18. Rákospalota mv.	42.949	49.035	6.086	14.2
19. Székesfehérvár tjv.	40.714	48.264	7.550	18.5
20. Csepel nk.	23.657	47.135	23.478	99.2
21. Marosvásárhely tjv.	38.517	44.893	6.376	16.6
22. Szombathely mv.	39.158	42.879	3.721	9.5
23. Sopron tjv.	35.895	42.205	6.310	17.6
24. Pestszentlőrinc mv.	30.611	42.066	11.455	37.4
25. Szolnok mv.	38.764	42.008	3.244	8.4

⁹³Sopron népfejlődése a városoknak ebben az élcsoportjában is kielégítőnek mutatkozik. A rangsorban ezidőszerint lélekszámra az ország 23-ik települése,¹¹⁽²³⁾ 1930-hoz képest, amikor is a 25-ik helyen állott, javított valamit helyzetén. Egykori előkelőbb pozíciójától azonban elég messze maradt; igaz viszont, hogy nagy történelmi múltjánál, városképeinek és környékének szépségénél, polgárosodottságánál, idegenforgalmi vonzóerejénél és kivált kulturális jelentőségénél fogva *mai napig jóval nagyobb a súlya, mint az egyszeri lélekszám szerint.*

A népszámlálásnak a két nemre vonatkozó adataiból kitetszően Sopron férfinépessége 1930 és 1941 közt nagyobb mértékben nőtt meg, mint női lakossága: 1930-ban a trianoni kényszerkorlátozások miatt a katonaság létszáma sokkal szerényebb volt, mint most, emellett 1941-ben a nagyobb számú főiskolai (műegyetemi, egyetemi) hallgatók és egyéb internátusi növendékek közt szintén a fi nem volt erősebben képviselve. A világháború előtti adatok egyébiránt arra mutatnak, hogy Sopronban, ahol a kaszárnyák és a fegyintézet lakossága révén mindig férfifébblet mutatkozott, a két nem aránya 1930-ban abnormis volt s az 1941-es megoszlás a normálisabb:

A népszámlálás időpontja	A férfiak	A nők	Ezer férfira jutott nő	Évtized	A férfiak		A nők	
	száma				szaporodása vagy fogyása (-) a két-két népszámlálás közt eltelt évtizedben			
	szám szerint	%-ban			szám szerint	%-ban		
1900	17.511	15.967	912	–	–	–	–	–
1910 dec. 31.	17.391	16.541	951	1900–1910	–120	–0.7	574	3.6
1920	17.660	17.588	996	1910–1920	269	1.5	1.047	6.3
1930	17.367	18.528	1.067	1920–1930	–293	–1.7	940	5.3
1941. jan. 31.	21.502	20.703	963	1930–1941	4.135	23.8	2.175	11.7

Városaink csaknem mindegyike a népesség fejlődését egészen vagy legalább is *túlnyomórészen a vándormozgalomnak* köszönheti; az élveszületéseknek a halálozások feletti többlete: lakosságuk *természetes szaporulata* általában nagyon is *mérsékelt*. A soproni adatokból is ez tűnik ki:

94Évtized	Tényleges népszaporodás	Ebből	
		a természetes szaporodásra	a vándormozgalomra
		jut	
1901 I. 1–1910 XII. 31.	454	2.742	–2.288
1911 I. 1–1920 XII. 31.	1.316	905 ¹²⁽²⁴⁾	411 ¹²⁽²⁵⁾
1921 I. 1–1930 XII. 31.	647	1.805	–1.158
1931 I. 1–1941 I. 31.	6.310	1.305	5.005

A természetes szaporodás megcsappanása városainkban általános, de nem kedvező tünet: Sopron saját népességének szaporasága révén csak igen szerényen – 1930–1941-ben mindössze 3.6%-kal – fejlődött; a lélekszámemelkedés túlnyomó részét tehát a népesség élénk ütemű beáramlásának tudhatja be. A vándormozgalom alakulása arra mutat, hogy Sopron népesedésének 1900. utáni kedvezőtlen évtizedei után a legutóbb lepergett tíz esztendő a város népességtörténetében határozottan szerencsés szakaszt alkot, még ha a vándormozgalom révén nyert 5005 főnyi népgyarapodást az internátusok, kaszárnyák stb. megnagyobbodott lélekszáma következtében 1500–2500 fővel csökkentjük is. Az 1930–1941. évi

betelepedések-beszivárgások mérve így is jelentős marad, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy közvetlenül a századforduló után, valamint 1920 és 1930 közt tömeges elvándorlás lassította meg a civitas fidelissima lélekszámának emelkedését.

A lakóházak, továbbá a lakások számának a módosulása is város fejlődésére utal; a világháború után egész városrészek szinte a földből nőttek ki. Az a körülmény, hogy a lakások száma a népesség számánál valamivel szerényebb mértékben növekedett, az internátusok-laktanyák lakosságának jelentősebb mérvű megnagyobbodásában leli magyarázatát.

Mindent egybevetve: az 1941. évi népszámlálás Sopronra vonatkozó előzetes végeredményei egy a nem könnyű társadalomgazdasági életviszonyok közt is fejlődő város vonásait tükrözik.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Németh Sámuel: Egy soproni ábrándos történetíró: Borgátai Szabó József.

95 Németh Sámuel: Egy soproni ábrándos történetíró: Borgátai Szabó József.

A 18. század végén és a 19. század elején az előbbi században lehanyagolt nemzeti érzés csodálatos erővel lángolt fel. Nagy érdeklődéssel fordultak az írók a nemzet multja felé! S amikor a mult ragyogó dicsőségébe néznek, – szemük elkáprázik, s ebben a káprázatban látomásokat látnak, magyar hőskorszakot, mindenütt magyart: a brittektől Indiáig, – a görögöktől a finnekig. Ennek az iránynak közismert, tipikus képviselője Horvát István, pesti egyetemi tanár. Az 1825-ben megjelent „Rajzolatok a magyar nemzet legrégebb történeteiből” c. művével tűnt fel merész szóösszehasonlításaival és a magyar nemzet őstörténetére vonatkozó meglepő állításaival.

*

Ugyanabban az évben, amikor Horvát István műve megjelent: 1825-ben jelent meg Sopronban egy igénytelen külsejű könyv teljesen Horvát István szellemében: „A hősi magyar név s méltóságának kivívása.” „Szerzője Professor Szabó József, a Sopronyi Magyar Társaság munkás tagja.” Ő az az ábrándos soproni történetíró, akinek emlékezetét felidézzük.

*

Borgátai Szabó József, a soproni evangélikus líceum tanára, Gécén született Vas megyében 1789-ben.¹⁽²⁶⁾ A soproni evangélikus líceum növendéke lett. A történelmet már gyermekkorában megkedvelte. Alig 12 éves volt, amikor a hazai történetet és földrajzot magában foglaló Kis Tükröt háromszor, négyszer is áttanulmányozta. Tanulótársai közül hamar kitűnt. Ezért Sopronnak egyik kiváló orvosa: Benedek magához vette fia mellé magántanítónak; ennek fejében kapott teljes ellátást, fizetést. Benedeknek ebből a fiából lett a későbbi tábornagy. Amikor Benedek öregkorában nehéz anyagi viszonyok közé került, viszont Szabó József gazdag soproni polgár lett, a volt házitanító évente jelentős összeggel támogatta volt tanítványát.²⁽²⁷⁾ ⁹⁶ Alighogy tanulmányait a líceumban elvégezte, 1811-ben a nyelvtani felső osztálynak tanítását bízták rá. A történelmi tudományok iránt érzett szeretete azonban nem hagyta pihenni: állását itthagya, kiment Németországba, s a jénai s a göttingeni egyetemei bölcsészeti és hittani előadásokat hallgatott 1816-ban és 1817-ben. Göttingában ismerkedett meg Kőrösi Csoma Sándorral. Kőrösi Csoma ekkor már a magyar nyelvokonság kérdésével foglalkozott; a keleti nyelvek tanulmányozása végett ment ki

Németországba, – s általában a magyar őstörténet felé fordult rajongó szeretettel. A két lelkes magyar ifjú hatott egymásra. Kőrösi Csomának a magyar őstörténetre, a magyar nyelvrokonságra vonatkozó tanulmányai, a vele folytatott beszélgetések ébresztették fel Szabó Józsefben is a kedvet a keleti nyelvek tanulmányozása iránt,³⁽²⁸⁾ – mert az volt a meggyőződésük, hogy Keleten, Ázsiában kell a magyarok rokonait keresni. Mint Kőrösi Csoma, ő is sokat foglalkozott a sanscrittal, majd a perzsa nyelvvel is. Előadása szerint ő hívta fel Kőrösi Csoma figyelmét arra, hogy Ázsiában kellene a magyarok rokonait keresni.⁴⁽²⁹⁾ „Mert Kőrösi Csoma Sándor barátom is, – kit, midőn 1817-ben Göttingában azt kérdezte tőlem, miképpen szerezhetne magának hírt s nevet, – Ázsiába, *honosaim felkeresésére utasítottam*, – azt írta Gróf Teleky Józsefnek Kalkuttából, hogy a sanscrit nyelven sok magyar szavakra talált.”⁵⁽³⁰⁾ Kőrösi Csomát többször emlegeti műveiben, utoljára 1862-ben kiadott művébe.⁶⁽³¹⁾ „Én ugyan írtam Neki oda is (t. i. Kalkuttába), s egyremásra figyelmeztettem, de reménytelen kora halála, 1842. április 11-én Darselingben, a tervet tönkretette.” De hatott rá Göttingában nemcsak Kőrösi Csoma példája, hanem a göttingai egyetem hírneves történettanára: Heeren is, és sokat idézi „Ideen über Politik, den Verkehr und der Handel der vornehmsten Völker der alten Welt” című művét. Szorgalmasan használta az egyetemi könyvtárakat. Amikor a finn nyelvrokonságról szól, említi, hogy idevonatkozólag a jénai várkönyvtárban forgatott egy szótárt, amely ezt a nyelvrokonságot bizonyítja. Egyetemi éveit tehát jól felhasználta. Kőrösi Csomának személyes hatása, ⁹⁷Heerennek előadásai, a gazdag könyvtárak mind megalapozták későbbi irodalmi működését.

Kétségtelen, hogy amikor Szabó József 1817-ben hazaérkezett és a soproni ev. líceumnál előbbi állását újra elfoglalta, már irányt vett tudományos működésében: a magyar őstörténet kutatására szánta el magát. Nyelvismerete elég széleskörű volt: beszélt magyarul, németül, tótul, latinul, – értette a görög, héber, olasz, francia, angol nyelveket, tanulmányozta a sanscritot, perzsát. Mint az akkori idők tanárainak, bizonyos mértékben polyhistornak kellett lennie neki is, mert nem szakrendszer, hanem osztályrendszer volt. Tanított magyar irodalmat, magyar és közönséges történelmet, nevelést, „terményt”, görög és római régiségeket, egyháztörténetet, erkölcsant, metafizikát, esztétikát, filozófiatörténetet, pedagógiát, „tanöszevet”! Alighogy elfoglalta állását a líceumban, történt a Széchenyi-könyvtár elvitele Sopronból. 1819-ben. Horvát István, a legnagyobb magyar ábrándos történetíró, jött le érte Pestről. Hogy vajjon a két nagy hazafi, a két rokon lélek találkozott-e itt Sopronban, arról nincs adatunk. De, hogy Horvát István egész történelmi felfogása nagy hatással volt rá, mutatja egy későbbi megjegyzése: „Horvát István úrnak köszönöm, hogy eszelősnek nem hirdetnek.”

A buzgó, komoly felkészültségű tanár csakhamar felkeltette a felettes hatóságnak figyelmét, s őt szemelték ki a tervezett tanítóképző-tanfolyam vezetőjévé. Ezt a tanfolyamot 1829. szeptemberében kezdték meg, s ez volt az 1858-ban megalapított tanítóképzőintézet csirája.⁷⁽³²⁾ Ezt a tanfolyamot bízta a fenntartó testület Szabó József vezetésére s ő nagy gonddal, szeretettel végezte ezt a feladatát egészen nyugalomba vonulásáig, 1853-ig. Egyike volt ez a tanfolyam a legelső s legkomolyabb megmozdulásoknak a magyar tanítóképzés terén. Megnősülve soproni háziúr is lett. Első felesége özv. Láng Jánosné, a második Waltersdorfer Sarolta volt. Az ő házában (Várkerület 70. sz.) lakott jó barátja Patthy István, Sopron megye ügyésze, feleségével, Dukai Takács Judittal.

A dunántúli ev. egyházkerület részéről nemcsak az a kitüntetés érte, hogy a tanítóképző-tanfolyam vezetését őrá bízta. A soproni ev. líceumnak ebben az időben a soproni ev. egyházközség volt a fenntartója. A dunántúli evangélikus egyházkerület részben azért, hogy az egyházközséget a fenntartás költségeiben segítse, részben azért, hogy az intézetet fejlessze, egy új tanszéket szervezett s erre a csöngői egyházkerületi gyűlés Szabó Józsefet választotta meg; 1841. február 1-én volt a beiktatás. ⁹⁸Amint az

egykorú tudósító írja⁸⁽³³⁾: „Szabó József úr főtiszt. és nagyságos Kis János superintendens és kir. tanácsos által iktattatott be székébe. A lelkes és tiszteletben megőszült iktató velős beszéde mélyen hatott a gyülekezetre, Szabó József oktató úr tudományos és bő olvasottsággal készült értekezést mondott a tanítói hivatal becséről. Ezután Hetyésy László rectorprofesszor az új tanítókat a főiskola nevében szeretettel fogadta. Szabó úrnak az ifjúság körüli nagy érdemeit és közkedveltségét különösen kiemelte.” Ugyanekkor iktatták hivatalába Király József Pált is.

Tanítói hivatásának és történelmi tanulmányainak élt 1853-ig, a líceumnak a Bach-korszakban történt átszervezéséig. Ekkor nyugalomba vonult; 36 éve tanított már ekkor. Bizonyára meg is fáradt, de meg a bekövetkezett német világ bánthatta tüzes magyar lelkét. Az 1853. április 14. egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyve szerint „Szabó József tanár úrnak érdemeit és egyházkerületünknek tett sokszoros szolgálatait megemlékezi és saját óhajta szerint ezennel nyugalomba helyezi.” Az egyház-kerületnek azonban szívesen dolgozott továbbra is. Ugyanazon az egyházkerületi gyűlésen Ihász Rudolf lemondott az egyházkerületi pénztárosi állásáról, s helyébe Szabó Józsefet választották meg ezzel a megokolással: „Ki a nála kétségbevonhatlan erkölcsi biztosságon kívül elegendő anyagi biztosítványt is képes kimutatni.” Tehát elég jó anyagi körülmények között élt. Nyugalomba vonulása után is kedvelt tanulmányával foglalkozott, – utolsó könyve: A magyar nyelv keleti emlékei II. 1862-ben jelent meg. Hosszú életet élt, majdnem annyi ideig élvezte nyugdíját: 32 évig, mint amennyi ideig szolgált: 36 évig. A patriárkák korát megérve, 96 éves korában 1885. június 8-án halt meg a Szent György-utca 21. szám alatti házában.

Szabó József minden könyve Sopronban jelent meg, cikkei nagyobb részt a Tudományos Gyűjteményben. Önállóan megjelent könyvel a következők:

1. A Hósi Magyar név s eredet méltóságának kivívása. Sopronban 1825. Kulcsár Katalin asszony betűivel. Prof. Szabó József, a Sopronyi Magyar Társasát munkás Tagja.
2. A' dicső magyar szó 's nyelv őskorú régisége. Sopronban 1829. Kulcsár Katalin asszony betűivel. 23 l. Prof. Szabó József, a Sopronyi Magyar Társaság munkás tagja,
3. Monumenta Linguae ac Literaturae Hungarorum in Antiquitate vetusta a Josepho Szabo Professore ord. publ. in Lyceo Ev. Soproniensi detecta. Sopronii 1833. Typis Catharinae Kulcsar. 44 l. 5 táblával.
994. A magyar nyelv keleti emlékei. Sopron 1844. nyomtatott özvegy Kulcsár Katalin betűivel. Szabó József tanító. Három táblával, 71 l.
5. A magyar nyelv keleti emlékei Szabó József egykori soproni tanár által. Második füzet. Sopronban, nyomtatott Romwalter Károlynál 1862. 27 l.

A Tudományos Gyűjteményben a következő cikkei jelentek meg: A' sanscrit 1826. XI. k. 47. l. – A magyar név s eredet méltóságának kivívása 1826. V. k. 1. l. – A Magyarok eredete 1825. X. 35. l. – A pozsonyi „Századunk” című folyóiratban: Az ázsiai magyar irodalom, 1844. 8. l.

*

Ha műveinek csak a címét tekintjük is, látjuk, hogy művei főleg a magyar nyelvvel foglalkoznak, de nem annyira nyelvi, mint inkább történelmi szempontból. A nyelv nála bizonyító eszköz a magyar őstörténet dicsőségére vonatkozólag. A magyar nyelv iránt való szeretet a líceumi tanárok és tanulók között szinte hagyomány volt, s minden korszakban akadtak, akik nemcsak a tanítás során, hanem irodalmi alkotásaikban is nagy szeretettel s tudós alaposággal foglalkoztak a magyar nyelv művelésének

fontosságával. Szabó József előtt különösen három kiváló íróra mutathatunk rá líceumunk tanárai, illetőleg tanítványai sorából: Kövesdy Pálra, aki 1686-ban magyar nyelvtant írt;⁹⁽³⁴⁾ Ribini Jánosra, aki 1751-ben a magyar nyelvet dicsőítő beszédet tartott a líceumi tanuló ifjúságnak¹⁰⁽³⁵⁾ és Kis Jánosra, a Magyar Társaság alapítójára, aki 1806-ban a magyar nyelv fejlesztéséről pályadíjnyertes munkát írt.¹¹⁽³⁶⁾

Ezeknek a nemes hagyományait folytatta említett műveivel Szabó József. Egyrészt ezek a hagyományok, másrészt az a lelkiállapot készíteti Szabó Józsefet a magyar nyelvvel és őstörténettel való foglalkozásra, amely ebben az időben szinte kortünet volt. Elégedetlenség az akkori állapotokkal különösen a magyar nyelv elhanyagolása miatt, – rajongó lelkesedés a mult dicsőségéért. Csak egy-két közismert adatra utalok: Berzsenyi: „Elődeinknek bajnoki köntösét S nyelvét megunván rút idegent cserélt.” Kisfaludy Károly: „Hej, ma-holnap a magyar szó, Ritka, mint a fehér holló.” Kis János: „Ha mint Cassandra jóslatára, az enyémmre is megvetés vár. Azt írhatjuk nemzetünk síroszlopára. **100** Volt magyar, de nincs már.” Vörösmarty: „Régi dicsőségünk, hol kése az éji homályban?” Ugyanígy ír Szabó József is¹²⁽³⁷⁾: „Nemzeti jó szokásainkat elhagytuk, öltözetünk levetköztünk. Még egyedül nyelvünk él, s ennek is nem sokára el kellene enyészni, mert már sem udvari, sem hadi, sem házi, sem oskolai, – s egyre uralkodik még most is rajta Szent István idejétől fogva mind a római, mind a német, mind a tót.” Megéri a nyelv fontosságát a nemzeti élet szempontjából: „S mindezekből mi tanulságot meríthetünk: Legalább azt, hogy irodalmunk s nyelvünk mint őseinknek, – kik azt még kősziklára is vésették, – a mi legbecsesebb Palladiumunk, melytől ha meg kellene válnunk, élünk csak végső lehelletével váljunk, mert ez egyetlen feltételezője nemzeti létünknek. Vesztével nyelvünknek, melyen mint mondják Isten angyalaival beszél, Nemzetünk a többiek sorából kitörlesztve az örök semmiség tátongó örvényébe sodortatnék.”¹³⁽³⁸⁾ Amint Petőfi felkiált: „Óh, nagy volt hajdan a magyar...!” s amint a költők a mult dicsőségéhez menekülnek a jelen sivárságából, úgy Szabó József is „a dicső magyar szó és nyelv őskorú régiségéhez” menekül. „Eredetünk oly régi s oly dicső, hogy a mostani európai nemzetei közül ily felforgathatatlan okoknál fogva egy sem dicsekedhetik oly ősi régiségével s dicsőségével”. „Nemzetiségi s nemzeti nevünk, valamint bájos nyelvünk olly régi s olly dicső, mint egy nemzeté sem, az mindig a Magyar név volt s az is marad, míg fennáll polgári alkotmányunk s ezzel szorosán összefüggő létünk.”¹⁴⁽³⁹⁾

A magyarság ez őskori dicsőségének kimutatása a fő célja műveinek. Mint ő maga írja, célja: „az igazság keresése, földerítése s a magyar nemzet egykori tudományos műveltsége, erkölcsi jelleme, műipara terjesztése és hadi dicsőségének – melynek köszönheti Austria a Stillfriedi 1278-ki csatától fogva Mária Terézia uralkodásáig hatalmát – kivívása, kimutatása s bebizonyítása a jelen korig.”¹⁵⁽⁴⁰⁾

*

Hogy a magyar nemzet a világ egyik legrégebb, legdicsőbb nemzete, azt részben a történelemmel, részben a nyelvvel bizonyítja, magyarázza.¹⁶⁽⁴¹⁾ A kétféle bizonyítás természetesen össze is folyik, inerte hiszen az őskori történet sokszor a nyelvi adatokon épül fel. Célunk Szabó József történeti s nyelvi felfogásának sajátos vonásaira rámutatni; s ezért nem ismertjük egyenként művelt, hanem két főkérdésre igyekszünk világosságot **101**deríteni: 1. Hogyan képzeli Szabó József a magyarság őstörténetét az országban való megjelenéséig, és 2. hogyan gondolkodik a magyar nyelv rokonsági viszonyairól.

*

A magyar őstörténetet Szabó József említett műveiben a következőképpen adja elő:

„Mind a nyelv, mind a történet azt bizonyítja, hogy mi azon nagy nemzet utódai vagyunk, melynek élete a história keletkezésével egykorú.” „Egészen bizonyosak lehetünk abban, hogy mi vagyunk a Medusok és

Persáknak, mint Hom, Hám, vagy mint Anonymus mondja, Japhet ivadékainak valóságos maradékai.” A médek és a perzsák (pörészek) szerinte több külön országot alkottak és nemzetiségekre oszlottak. „A „Mag” nemzetség a Medusok egyik első osztálya volt Herodotos szerint. Ezen névhez ragadt utóbb, vagy előbb az „er”, „ar” (azaz katona) jellegző szó, mint ezt a zsidó Aram (azaz őrnemzet) nevéből sejdíthetni. Így keletkezett a Mager, Mager, Magyar név. Mindegyik nemzetségnek tulajdon királya és papi nemzedéke volt, amely papi nemzedéknek birtokuk egy részét átengedték. Ezt közönségesen Maghon-nak, Paplak-honnak (Paphlagonia) nevezték. Ezek a papok, Mag-usok, voltak a kegyesség, a tudomány, a műipar terjesztői. Mikor elszaporodtak, gyarmatosokat küldtek Európába, Ázsiába, Afrikába. Ők szállították Chámnak utódait Indiába, Egyiptomba. A britek, kelták is a médusok és perzsák utódai. Sőt a görögök mellett is ők laktak, ha nem is ők voltak a pelagusok. Ezt bizonyítja a sok magyar szó, amelyet a görögök átvettek: Ares = Órész, Herakles = Örkalauz, Zeus = tűz.

„A magyar nemzet indiai viszállyai a regés időközűek, a Medus, Persa, Parthus s középperzsa birodalmainak, valamint európai s afrikai gyarmatainak eseményei a való történelem folyamán s fonalán a mi saját történelmünk.” A méd, perzsa, zend, sanscrit s magyar rokonságnak legfőbb bizonyítéka a nyelv: a legbiztosabb kulcs, legmegbízhatóbb vezér: certissima clavis, dux certissimus. Hogy Indiában is magyarok laktak, mutatja a sok magyar származású helynév és egyéb név. p. o. Sandernagor = Sándor nagy vára; – Braman = baromány; – Maharaja – Maga urája stb. De a nyelven kívül ruhájuk, harcmódoruk, alkotmányuk, vallásuk is ugyanaz. A perzsák a legfőbb szellem elnevezésére „Jisdan” szót használták, magyarul „Isten”. Művelt nemzet volt a magyar, mert már Ázsiában három ábécét ismert: a zend, az ékírás és a sanscrit ábécét. Az ősi ábécé alapja a csikszentmiklósi rovás írásnak is.

Az asszírok, médek, perzsák, partusok, a sanscrit nyelven beszélő indusok mind a magyar népnek különböző nemzetségei [102](#)voltak. Ennek a hatalmas népnek történelméből a következő főmozzanatok emelendők ki.

K. e. 800-ban megtámadták az avarokat, legyőzték őket s közöttük is megfészkeltek magukat. A perzsák hatalmas birodalmát Nagy Sándor forgatta fel. Halála után Seleucus lett a hajdani birodalom királya, de már ennek unokájától: II. Antiochustól a parthusok Arsakes vezérlete alatt 250-ben K. e. elpártoltak, ezért „pártos”-ok; ezek is a mi eleink voltak. Királyaik nevel is erre utalnak: Arsales = Országos; Orodes = Arados; Artabanus = Ártóbános; Priapatius = Paripás.

A parthusok birodalmát viszont az új perzsák dúlták fel 229-ben K. u. Hogy ezek is magyarok voltak, neveik bizonyítják: Isdegertes = Istensértő; Sapores = Zavaros.

A perzsa – méd – parthus birodalomra a legnagyobb hatással azonban az arabok támadása volt. K. u. 651-ben az arabok kiűzték őket otthonukból, s az elüldözöttek letelepedtek Perzsiától északra, főleg Kaukáziában: Sirvan, Noghan, Iran, Georgia, Guria vidékére, de ott találjuk őket a Kaszitenger déli és nyugati részén is egészen a Volgáig. Különféle néven: skythák, turkok, sabartioiasphaloi (zavartói szabadosok), hunok, kazárok, szabirok, szakák, oigurorok, kabarok, finnek, – de ez mind egy nemzetség (eadem gens), ezek mind magyarok.

A Kaukázus melléki őshazában a magyarok a kazarokkal 203 évig laktak együtt. Innét négy Lebedinen keresztül értek el mai hazájukba. A Lebedias, Lebedin szó mint helynév a görög λεβω és εδοζ szavakból származtatva, kopaszföldet, tarföldet jelent. Az első Lebedin a Terek folyó mellett volt; – a második volt egyúttal az első Atelkuz a Don és Volga táján. Ez volt Mogeria, ezen túl volt Baskardia = Vaskör. A harmadik Lebedin Tambovhoz közel feküdt, ahol még most is laknak tatárok, mordvinok, cserkasszok. A

magyarokat a harmadik Lebedinből a pacinaciták 881-ben K. u. kiűzték s így kerültek a negyedik Lebedinbe, a mai Ukrajnába. Itt azután szétváltak; egy részük visszament Perzsiába, ahol még mai nap is szabi-roknak, kabar-roknak, magok-nak neveztetnek, a másik része pedig „884-ben megtámadta a ki-oviakat s a hét kazár vagy kún vagy hunnivári hún nemzetségekre reá esmérvén ’s azokat mint ugyanazon egy nyelvüket atyafiak-nak fogadván, velek együtt tovább költözködve megszállottak a második Ate-lközben, a mai Moldva, Erdély és Oláhországban.... Innét költözködtek tíz esztendővel utóbb 891-ben... a mai ditső Magyar nevéktől neveztetett, vérrel szerzett Országjokba.”

*

Szabó József a magyaroknak fentebb közölt őstörténetét részben a történeti kútfőkből, részben a nyelvből állítja össze. A kútfőket szorgalmasan tanulmányozta. Ismeri Anonymust, ¹⁰³Kézait, Turóczit; a külföldi krónikaírók közül Bölcs Leót, Constantinus Porphyrogenitust, Cedrenust, Procopiust, Justinust, Theophylaktust, Kteziost, Dio Chrisostomust. Sokszor idézi Herodotost. Az újabb történetírók közül különösen tanárának, a göttingai Heerennek művére hivatkozik sokszor, de rajta kívül Beck, Rhode, Rask, Ehrmann, Wahl, Guthrie és Gray stb. történetírók művei ismeretesek előtte. A hazai történetírók közül említi Budait, Horvát Istvánt, Nagybányai Perger Jánost, Szekér Alajost, Benkovichot, Fesslert.

*

VI. Szabó József állításainak bizonyítására idézi a történetírókat is, de a fő bizonyító erőt a nyelvben keresi. A nyelvtani irodalmat, úgy a magyart, mint a külföldit jól ismeri. A magyar nyelvtudósok közül említi Beregszászit, Csécsyt, Szabó Dávid szótárát, Sajnovitsot, Gyarmathyt, Révait, Kalmárt, Czuczort, Hunfalvy Pált, Lugossy Józsefet. A külföldi tudósok közül különösen azok felé fordul, akik a sanscrit s a perzsa nyelvvel s az ékírások nyelvvel foglalkoznak, mert ezek a nyelvek az ő elmélete szerint mind a magyar nyelv ősei. Így különösen tanulmányozta Bopp nyelvtanárt, Boppel levelezett is. A zendperzsa nyelvet, különösen a Zendavestát Rask, Klenker, Dombay, Rhode, Burnouf, Anquetil du Perron műveiből tanulta. Az ékírások megfejtésében Le Brun, Rawlinson, Niebuhr, Benfey, Lassen, Grotefend voltak útmutatói. Már amennyiben útmutatásaikat megfogadta! Mert nagy tisztelettel viseltetik ugyan a külföldi tudósok iránt, akik úgyszólván mihelyettünk végeznek el Keleten sok tudományos munkát, de szerinte ezt a munkát eredményesen csak magyar végezheti el. „Mi tehetjük egyedül azt, amit egy nemzet sem tehet az ázsiai nemzetek eredetének, nyelveknek, szokásaiknak bizonyosabb ismeretére nézve. Szerezzünk ez által magunknak érdemet a tudományos világban is; tegyünk ez által buzgó áldozatokat erre legméltóbb őseinknek.”¹⁷⁽⁴²⁾ „Van már több sanskrit nyelvtan Bopptól, szótár is Rosentől. Ám legyen. Az Isten áldja meg őket fáradozásaikért! Én is sokat tanultam tőlük, – de ám gúnyoljanak ezért kedves honosim! *én csak kötve hiszek nekik, a legtöbbet háló Isten saját józan eszemnek.*”¹⁸⁽⁴³⁾ Azok a külföldi tudósok, akik magyarul nem tudnak, nem tudják megfejteni sem az ékírásokat, sem a sanscrit, sem a Zendavesta perzsa nyelvét. Rask német tudós egyik megjegyzéséhez, amely szerint a zend nyelv még nem eléggé ismeretes, ezt a megjegyzést fűzi: „Tanult volna csak Rask úr magyarul, ha már úgyis minden nyelvet megtanult, majd másképp pengetné húrját! Így büntetődik az, aki a Magyar Nemzetet s ¹⁰⁴ékes nyelvét megveti. Nem is fejtí meg ezt (t. i. a zend nyelvet) más, mint magyar,”¹⁹⁽⁴⁴⁾ – „Sem Gmelin, sem Müller, sem Pallas, sem Niebuhr nem teheti itt azt, amit egy született magyar.”

Mint ahogyan Horvát Istvánt a biblia nyelve, – úgy vonzotta őt a Zendavesta, a Rigveda-Sanhita, – a Bundehe, a Deszatir könyvek perzsa, illetőleg sanscrit nyelve. Nagy hálával emlékezik meg gróf Károlyi Györgyről, aki neki a Zendavesta nyomtatott textusát megküldte, Párisból Hrabovszky Dávid és az Appony-grófok nevelője: Fekete küld neki tudósítást s másolatokat a Zendavesta szövegéről. A persepóli,

a behistuni ékírásokkal is foglalkozik. Írja egy helyütt, hogy „az ékfelírások is készek nálam, csak nyomtatás alá idomítandók. De erre még most nincs elég idom.”²⁰⁽⁴⁵⁾ Az ékírások (ékes írások, nyíliratok) annyira érdekelték, hogy megfajtásukra 10 arany jutalmat tűzött ki, 1861-ben ki akarja adni a Zendavesta, Vendidad-Sade szakaszának egy részét Dáriusnak ékírásba foglalt geneológiájával együtt. De terve „részint a lenyomatási nehézségek, részint a költség súlya miatt nem sikerült”. Két könyvéhez azonban csatolt mellékleteket. A „Monimenták”-ban öt mellékletet találunk: 1. közli az illir, a glagolit, a cirill ábécét, 2. a II. István idejéből cirill hetükkal magyar nyelven írt oklevelet, 3. egy kis részt a Vendidad-Sade-ből régi perzsa írással, 4. a Vendidad-Sade egy szakaszának fordítása Anquetil du Perrontól latinul s Szabó Józseftől magyarul, 5. zend ábécé. A magyar nyelv keleti emlékeinek I. füzetében újból a Vendidad-Sade-ből hoz részletet perzsa írásban, – azután közli a zend ábécét. A zend-perzsa írás nyomda alá való elkészítésében, rajzolásában egy Vízi nevű erdélyi ismerőse volt segítségére.

Szinte csodálkozik az ember, hogy ez a nagy rajongó nem ragadta meg a vándorbotot, s nem ment álmainak honába Keletre, a Zendavesta (Szent Üdvözet!), az „ékes írások” otthonába úgy, mint barátja Kőrösi Csoma Sándor!

Ilyen szorgalom s ilyen nyelvi felkészültség mellett valóban meghökkenítő, hogy az összehasonlító nyelvészetben mennyire elvetette a súlykot! Pedig Sajnovitstól, Gyarmathytól már tanulhatott volna! A főhibája az volt, hogy az összehasonlítás alkalmával nem a nyelv szerkezetére (ragozás, szóképzés, hangmegfelelések, mondatbeli sajátosságok stb.) volt figyelemmel, hanem szinte kizárólag csak szavakat hasonlított össze. Itt sem járt el helyes módszerrel. Természetes, hogyha rokon népek ősi időkben elszakadtak egymástól, szókincsük csak az úgynevezett **105** primitív szókincsben (család, ősi foglalkozás, szám nevek stb.) egyezhetik. S még ezeknek egyeztetésénél is tekintettel kell lenni a szabályos hangmegfelelésekre, a szótövekre, *Szabó József pusztán az összecsengés, a hasonló hangzás alapján veti össze a szavakat: Ganges = Gyöngyös. – Paphlagonia = Paplakhon. – Visnu = Vésnö.*

Hogy összehasonlító módszerébe – ha egyáltalán módszerről lehet szó – bepillantassunk, a következő típusokban lehetne eljárását ismertetni:

I. *Ganges = Gyöngyös típus.* Ebbe a csoportba főleg földrajzi nevek és személynevek tartoznak. A műkedvelő nyelvészek különös szeretettel foglalkoznak ezeknek összehasonlításával, mert legtöbb esetben ezeknek a neveknek azonnal érthető jelentése nincsen. Akármilyen szóval vetem össze, az értelem nem tiltakozik ellene, mert ellentétet nem lát. Ganges jelentését nem tudom, tehát ha Gyöngyössel veti össze, nem tiltakozhatom a jelentés alapján. Ebbe a típusba tartoznak:

Halys (folyó neve) = Halas. – Cyrus = Körös, – Darius = Derús, – Parthus = Pártos, – Visnu = Vésnö, – Ares = Őrés, – Tanais = Tanyavíz. – Ahriman = Ármány, – Herakles = Őrkalausz, – Serapis = Szerüöves. – Baskir = Vasköri, – Achaeus = Ükös, – Jesdan = Isten, – Osiris = Szerüs. – Atila = A tiloló (ezért mondta magát Isten ostorának).

II. *Paphlagonia = Paplakhon típus.* Ebbe a csoportba is nagyobb részt tulajdonnevek tartoznak. Itt az idegen szónak a magyarban nem is egy szó felel meg, hanem szinte minden egyes szótagra esik egy szó, Paph = pap, – la = lak, – gon = hon!

Ábrahám = Apám uram, – Ispahan = Ős apai hon. – Arduisur = Erőadó vízér, – Sandernagor = Sándor nagy vára, – Maharaja = Maga urája. – Jabdiertik (szittyia törzs neve) – jobbra tértek, – Parvadi (Siva felesége) = Por földi, – Nabo (aegypt. isten) = Nagy apó, – Bakiser = Bakos ér. – Jengischer = Csöngös ér.

– Sanscrit = Szent köri. – Papremi (aegypt. ünnep) = Paprémító.

III. Ἡρως = *erős típus*. Ebben a csoportban különösen görög szavakat találunk. Szabó József felfogása szerint a magyarok sokáig voltak a görögök szomszédságában s a görögök sok magyar szót átvettek tőlük. Ebben a csoportban közneveket is találunk; s itt már ügyelnie kellett, hogy a két összehasonlított szó ne csak hangzásban, hanem jelentésben is egyezzen, vagy legalább is rokon jelentésű legyen, A „heros” és „erős” fogalma közel esik egymáshoz, s a hangzás is rokon. Ilyenek.

δειλη= dél. – ερκος= árkos, – ηδυσ = édes, = Ζεϋς = δεϋς = tűz, – ξηρος = száraz.

106IV. *Indus – Önötös típus*. Az eddig említett csoportokban a magyar szóknak volt értelmük, jelentésük. Ebben a negyedik csoportban olyan magyar szavakkal adja vissza az idegen szót, amelyeknek pusztán a hangzása hasonlít a perzsa vagy sanscrit szóhoz, de a magyar nyelvben (legalább is magyarázat nélkül) értelme nincs. Mi az az Önötös, – nem magyarázza meg. Ilyen értelmetlenül csengő szavak:

Perzsa = Pórész, – Achamenes = Üköményes, – Zendavesta = Szent üvözet. – Soroaster = Sörjesztő ur.

Ahriman hosszabb neve Petiare engre Menios, – ezt így magyarázza: Pityerengő Rimányos.

V. De nemcsak egyes szavakat fordít magyarra a puszta hangzás alapján, hanem, ami még elképesztőbb, egész mondatokat is. Abban a meggyőződésben van, hogy minden zend, perzsa, sanscrit szónak magyar hangzása és értelme van. Sem szótárra, sem nyelvtanra nincs szüksége. Természetesen az ilyen erőltetett összehasonlításból értelmes mondat éppen úgy nem születhetik, mint sokszor értelmes szó sem, mint láttuk. Elég példának egy-két mondat. Anquetil du Perron után a Vendidad-Sade-ból részletet közöl:

Perzsául: Pavan samek dadar Anhouma.

Magyarul: üdvön zömített tettőr ényyeme, – de hogy ez az állítólag magyar mondat mit jelent, nem magyarázza meg, Ugyanilyen:

Perzsául: Hedé datae videevuae Zereostratae.

Magyarul: Hodi-tító videvő Sördüszítő öre. Bizonyára sokat elmélkedett, míg ezeket a különös szavakat ráerőszakolta a zend-perzsa szövegre. Mondja is a fordítása végén:

Tantae molis erat Magyaris Zend reddere linguam! Nemcsak a zend-perzsa nyelvet fordítja ilyen érthetetlen magyarra, hanem a sanscritot is. Külön értekezést írt a sanscrit nyelvről.²⁰⁽⁴⁶⁾ Értekezésének főrésze Bopp nyelvtanából vett szöveg fordítása. A fordításban ilyen mondatok fordulnak elő: „Gyásszát vitézségre nógatom, régen kenendő, fenendő Magyarok törvény után. Szíved öröme értő fényes csajagánján segítsenek körüte levendő önnjáantiji és Atyáimban igaz ut Tóköriek.”

Maga is érzi, hogy itt valami hiba van, s azért megjegyzi: „A sanscrit és magyar nyelv megegyeztetése még igen tökéletlen próbájának ezen első zsengeje még csak a kora hajnal hasadtának gyengén csillámló világa az egykor feltűnő derült nap teljes verő fényéhez képest, mellyhez csak akkor juthatunk el, ha a sanscritból egész könyveket olvastunk s megmagyarosítottunk.”

Rendíthetetlen azonban a hite; hogy összehasonlító módszere helyes, s hogy ez alapon a zend-perzsa-sanscrit-magyar nyelvrokonság ¹⁰⁷biztosan kimutatható, s ezek az ősi népek, s mind azok is, amelyek tőlük származtak, a magyarnak ősei. „Vajjon csoda-e, ha a persepölis ékesírások magyarok? Ha a

kövek szavai mind a mi anyanyelvünkkel, mind a Zendavestának a perzsák „szent üdvözítő” könyveikkel megegyeznek, ott nem lehet helye sem a csalódásnak, sem az ámitásnak!”²¹⁽⁴⁷⁾

Ebben a hitben erősítette, sarkallta a nemzeti becsület, a rajongó hazaszeretet, a magyarság régi dicsőségének felragyogtatása. „*Amint mondtam, többnyire amint lehetett, megbizonyítottam, ha többet mondtam. Nemzetem becsületére mondtam.*”

Kétségtelen, hogy Szabó József említett történeti műveiben helytelen útra tévedt s a magyar őstörténetet helytálló adatokkal nem gyarapította. De vajjon gúnyolhatjuk-e, kinevethetjük-e helytelen módszere, szóösszehasonlításai miatt? Világért sem! Amikor ugyanabban az időben a pesti egyetemen a magyar történelem tanára ugyanolyan módszerrel körülbelül ugyanazt az eredményt hirdeti, megróhatjuk-e a vidéki kisvárosban élő középiskolai tanárt? S amikor a 20. század közepén, napjainkban is akadnak ilyen ábrándos történetírók – pedig mai nap már az ő részükre kiforrott történeti kritikai – s összehasonlító nyelvtudományi módszerek állanak rendelkezésükre – lehet-e gáncsolni a 19. század elejének íróját, amikor mindezek a módszerek még gyermekcipőkben jártak. Hogy még mai nap is vannak ilyen ábrándos történetírók, arra felhozhatjuk Pongráci Sándor, Debreceni Miklós, Zajti Ferenc, Cserép József műveit.²²⁽⁴⁸⁾ Mindegyik a magyar szavakat erőlteti rá az indiai, tibeti, délamerikai, egyiptomi, méd etruszk, pelasz, maori nyelvekre. Hogy miképpen, legyen elég egy példa. Pongráci szerint Hátsó-ndiában van egy *kol* nevű nép; ez a nép rokona a magyarnak, mert a neve előfordul a következő helynevekben: Kolbász, Kolozsvár, Kolompáros.

S Szabó Józsefnél még valami visszatart a kemény meg- és elítéléstől! A magyarságnak, az ősi magyar dicsőségnek meghatározó szeretete, szinte imádata. A nemzeti önértéket hirdette ő is, s ezzel a munkásságával beleilleszkedik a költőknek, tudósoknak seregébe, akik a reformkor elején a nemzeti lelket sarkallják, ösztönzik, hitet, reményt, önértéket ébresztenek a fásult magyarságban. A Horvát Istvánok és Szabó Józsefek helytelen módszerrel helytelen eredményt megállapító történetírók voltak ugyan, de nagy nemzetnevelők. Amit báró Eötvös József Horvát Istvánról mondott, azt mondhatta bizonyára Szabó Józsefnek ¹⁰⁸sok tanítványa is: „Aki egyszer hallá e tudós férfiút, midőn mindent, ami nagy és dicső volt e világon, fajunkhoz tartozónak, magyarok által elkövetettnek állító, az kételkedhetett mestere állításain, de azon óriási honszeretet hatalma, mely a tudóst elragadta, elragadta tanítványait is. Nem volt tanítóink között, kitől annyian tanulták volna a hazát szeretni.”

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából.

Kép Sopron multjából.

Soproni házaspár 1861-ben. Hauser Károly rajza.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.)

109 Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében.
(A Haberleiter-család története.)

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Bevezetés.

Bevezetés.

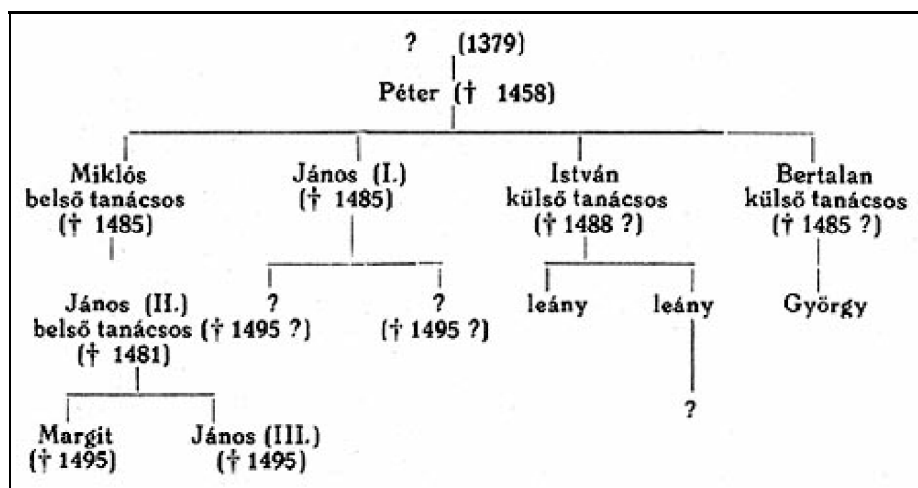
1482 december havában Mátyás király, aki nagy hatalmi terveinek megvalósításáért III. Frigyes császárral Ausztria birtokáért ekkor harcban állott, Sopronban ütötte fel szállását és 1483 február haváig innen intézte a hadjárat ügyeit. A városi tanács a belváros legelőkelőbb részén, az akkori Főtéren (ma Ferenc József-tér) helyezte el, a hagyomány szerint az Élőkapu (ma várostorony) mellett fekvő emeletes sarokházban (ma

Storno-ház). Ez a ház az Élőkaputól kiinduló városfalra támaszkodott; az emeleten levő ebédlő festett üveglakai, amelyeket a ház tulajdonosa 1491-ben 2 font dénár¹⁽⁴⁹⁾ költséggel újjátott meg, a Főtérre nyíltak. Ennek pezsgő életét a nagy király az emeleti erkélyablakból bizonyára nem egyszer figyelte meg.

Ez a ház akkoriban Haberleiter Miklós belső tanácsosé volt. Családjának története nem is annyira Mátyás királlyal való fenti kapcsolata miatt érdekel bennünket. A Haberleiter-család története 1379-től a 16. század közepéig ugyanis a középkori soproni polgárság története s a családra vonatkozó számos adat módot nyújt arra, hogy egy középkori család felemelkedését bemutassuk. E mellett bepillantást nyerünk a középkorvégi Sopron hétköznapi életébe is.

A család első soproni tagja az 1379. évi telekkönyvben tűnik fel. Maga a családnév bajor-osztrák nyelvterületre utal s így bizonyosra vehetjük, hogy a Haberleiter-család őse egyike volt azoknak az (alsó-)ausztriai bevándorlóknak, akik különösen a 14. század második felében tömegesen költöztek Nyugat-Magyarországra. Sopron lakosságát a bevándorló németiség ekkor duzzasztja fel s ezzel Sopron népiségtörténetének új fejezetét nyitja meg. A magyarságnak ez a térvészése a 15. sz. végéig csak a nyugati határszélre korlátozódik s oka elsősorban az volt, hogy a határmenti birtokok német eredetű földesurak kezébe kerültek.

A Haberleiter-család öt soproni nemzedéke egy hirtelen feltörő s hirtelen letűnő polgári családnak képét nyújtja. A második nemzedék már a külváros legelőkelőbb polgárai közé küzdi fel magát, akik 1426-ban a tanáccsal is szembeszállnak. ¹¹⁰Újabb társadalmi emelkedést csikar ki magának a harmadik nemzedék, amely a család emelkedésének csúcspontját is jelenti. A harmadik nemzedék már a külső tanácsba is bekerül. Egyik tagja, Miklós, 1459-ben 263 font dénárba becsült ingatlan vagyonával a külváros második leggazdagabb polgára s így beházasodás révén könnyen jut a belvárosi polgárok s a belső tanács tagjai közé. 1463-ban 511 font dénárba értékelt ingatlan vagyonával a belvárosi polgárok között is a kilencedik helyet foglalja el. A negyedik nemzedékből csak György menti át a családot a 16. századba. A többinek nyoma vész vagy idő előtt elhal, mint az ötödik nemzedék.

A Haberleiter-család családfája.

?;(1379);Péter († 1458);Miklós belső tanácsos(† 1485);János (I.) († 1485);István külső tanácsos († 1488?);Bertalan külső tanácsos († 1485?);János (II.) belső tanácsos († 1481);? († 1495?);? († 1495?);leány;leány;?;György;Margit († 1495);János (III.) († 1495)

A család története mintegy másfél évszázadot ölel át. Ebből az aránylag hosszú időből a 15. század második felét ismerjük részletesebben. A nélkül hogy egy későbbi s szélesebb alapokon nyugvó összefoglalásnak elébe akarnánk vágni, a Haberleiter-család története alapján az időszak soproni polgárának életformáját, az életformát alakító tényezőket kíséreljük megrajzolni.

A politikai eseménytörténet szempontjából az időszak elején ott van Sopron 1441–1463-ig tartó elzálogosítása III. Frigyesnek. A város ekkor jut erőteljesebben a nyugati szomszéd érdekkörébe, majd Frigyes és Mátyás király állandó erőpróbájának sorába. Helyi viszonylatban ez annyit jelentett, hogy Sopron polgárai is belekerültek a magyar- és osztrákpárti nyugat-magyarországi főurak és ezek embereinek csetepatéiba. Így fogták el a hegykőiek (Sopron m.) 1459 nyarán Harberleiter Miklóst és útítársát; megtorlásképen a soproniak két hegykőit csíptek [111](#)el és csak a hegykői eljáróság hosszas könyörgésére bocsátották őket szabadon.

Frigyes árnyéka nehezedik a városra az egész időszak folyamán s a század végén, 1490-ben II. Ulászló király is még III. Frigyesre célozva inti a soproni polgárokat, hogy ne engedjenek a császár lázításának és elhamarkodottan ne cselekedjenek olyasmit, ami nekik és utódjaiknak örök szégyenére és gyalázatává válna. [2\(50\)](#)

A külső események Sopront ugyan a király renaissanceízü politikai elgondolásának vonzókörébe vonták, a városon belül a középkori élet folytatódott. Azonban szellemtörténeti szempontból nézve Sopronban ezt az időszakot, több más jelenség mellett szimbólumnál több az időszak kezdetén a még középkori litterátor, a kódexmásoló Egkenfelder Liebhart városi jegyző, [3\(51\)](#) végén pedig a már humanista ízlésű Gugelweit János városi jegyző, a legrégebb magyar virágének lejegyzőjének alakja. [4\(52\)](#) Hiszen 1451-ben még Kapisztrán János, a kereszteshadjáratok lánglelkű szónoka prédikál a ferences (ma bencés) templomban s 1522-ben pedig ugyanott már lutheránus ízü beszéd hangzik el. [5\(53\)](#) A jelzett időszak szellemtörténeti tartalmát ma pontosan meghatározni még nem tudjuk: hangulatát azonban bizvást nevezhetjük a soproni középkor alkonyának. [6\(54\)](#) A középkori életformák kiteljesedése mögött a következő kor előkészítése indult meg.

A soproni polgárság országos társadalmi helyzetében is ez figyelhető meg. A 15. század második felében a köznemesség előtérbe kerülésével a rendi gondolat megerősödik, a társadalmi csoportosulás a megelőző hűbéri, vertikális iránnyal szemben horizontálissá válik. [7\(55\)](#) Ekkor kezd a városi polgárság is külön renddé szerveződni s e társadalmi fejlődésének törvényes elismertetését Werbőczy által 1514-ben el is éri. A 15. század [112](#)második felében egyelőre az történik, hogy a polgárság elitje, az ú. n. 7, majd 8 tárnoki város, köztük Sopron is, különválnak a többi várostól.

A tárnoki városok legnagyobb vívmánya egy legfelsőbb külön polgári bíróságnak, a Budán székelő tárnoki széknak kifejlesztése volt. A 15. század közepére már elérték azt, hogy a nemesek a tárnokmester bírótársai közül teljesen kiszorultak s helyüket a polgárság kiküldöttei foglalták el. Úgyhogy, amikor 1485-ben Haberleiter János (II.) belső tanácsos árvái fölötti gyámság miatt a városi tanács és az árvák édesanyja s mostohaapja között per keletkezett, a városi tanács a Mátyás különös védelmébe és oltalmába fogadott felperesekkel szemben is meg tudta védeni jogait a tárnokmesteri ítélőszék előtt. Az ítélet értelmében a városi tanács, mint illetékes gyámhatóság az árvák feletti gyámságot legtermészetesebb gyámjoknak, édesanyjuknak adta át, mert az édesanya másodszor egy „németbirodalmi idegenhez”, Sopronban polgárjogot nem nyert Hitzendorfer Kristófhhoz ment feleségül. [8\(56\)](#)

*

Joachim Jakabnak a városi tanács határozata értelmében bevételeiről és kiadásairól évenként el kellett

számolnia. Így jött létre az a számadás,⁹⁽⁵⁷⁾ amely 1483–1495-ig tartó feljegyzésekben vetíti elénk egy jómódú polgári család életformáját.

A számadás nemcsak családtörténeti szempontból értékes, hanem egyúttal a 15. századi soproni polgárságnak becses irodalmi emléke is. Úgyszólván egyetlen polgári írásművünk a középkorból, hiszen a fennmaradt emlékeket jórészt jegyzők és papok írták. Szerzője Joachim Jakab, előkelő kereskedő, belső tanácsos, aki 1485-ben a városbírói s 1492-ben a polgármesteri méltóságot viselte, bőbeszédű szubjektívizmussal vette körül számadásának rideg adatait s működésének szinte naplószerű beszámolóját hagyta ránk.

E beszámolóban közben-közben országos politikai események körvonalai is felvillannak. Megemlékezik Mátyás királynak 1487 nyarán tett látogatásáról, a nyolcéves Hyppolitus esztergomi érseknek magyar földre érkezéséről (1487. aug. 17), Frigyes császár átvonulásáról (1490. szept. 23), az idegen zsoldosokról, akik 1490-ben a Kohlenberg-dűlőben a szőlőket leszüretelték. Legtöbbet mégis a Harberleiter-család történetével, az árvák feletti gyámság körül folyt perrel, az árvák nevelésével; vagyonuk kezelésével foglalkozik. A következőkben az okleveleken ¹¹³és végrendeleteken kívül főleg erre a számadásra támaszkodunk. Az általános vonatkozású adatokat az első részben foglaljuk össze, a részletes feldolgozást a második részben adjuk közre.¹⁰⁽⁵⁸⁾

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Első rész.

Első rész.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Első rész. / Soproni élet a 15. század második felében.

Soproni élet a 15. század második felében.

A 15. század közepére kialakult Sopronnak a városképre szabott társadalmi csoportosulása, rétegződése. A legvagyonosabb s egyúttal a legtekintélyesebb polgárok a belvárosban tömörültek, úgyhogy a külvárosi vagyonos polgárok társadalmi emelkedést csak a belvárosba való költözködés, azaz belvárosi háznak, részháznak megszerzése révén remélhettek, amint ezt Haberleiter Miklós esetében is látjuk. A külváros tekintélyesebb polgáraiból kerültek ki az adószedők, valamint az ú. n. külső tanács tagjai, a belvárosiakból a belső tanácsosok, a városbíró és a polgármester. A belvárosi polgárok által felhalmozott ingatlan vagyon nagyságára nézve jellemző, hogy Traismaurer Péter mészáros özvegyének, a magyar származású Roji Hedvignek, a 15. század közepén Sopron leggazdagabb polgárának *soproni* ingatan vagyonát 1454-ben 1567 font dénárba becsülték.¹¹⁽⁵⁹⁾ A 15. század második felének áldatlan politikai viszonyai Sopron ingatlan vagyonának eloszlásában eltolódásokat hoztak ugyan létre, de a polgári társadalom felépítésében ez lényeges változásokat már nem okozott.

A polgárság e vezető rétege mellett a kevésbé vagyonos vagy vagyontalan rétegek nagyobb szerepet nem játszottak s így a városképben való elhelyezkedésük társadalmi emelkedést nem jelenthetett. Pl. a belvárosban lakó, kevésbé vagyonos iparosok csak a gazdasági élet szempontjából szereztek maguknak

helyzeti előnyt, mert a város kereskedelmének súlypontja a belvárosra esett.

Ez a társadalmi rétegződés, amelynek alapja a vagyon, helyesebben az ingatlan vagyon volt, szabta meg a soproni polgár életformáját. A társadalmi emelkedés első feltétele a háztulajdon, a második a földtulajdon lett. Sopron gazdasága a szőlőművelésen, a borgazdaságon alapult, azaz a soproni polgár életformájához hozzátartozott, hogy szőlőműveléssel is foglalkozott. Ez figyelhető meg a soproni iparosnál és kereskedőnél is. A Haberleiter-család tagjai pl. adataink szerint kizárólag földműveléssel, elsősorban szőlőtermeléssel foglalkoztak.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Első rész. / 1. Szőlőművelés és borgazdaság.

1141. Szőlőművelés és borgazdaság.

A 15. század második felében a szőlő művelése, amint ez a Haberleiter-árvák 4 szőlőjének műveléséről szülő mellékelt táblázatból¹²⁽⁶⁰⁾ is kitűnik, általában már úgy történt, mint ma. Tavasszal a metszéssel (*schneyden*) és a venyigeügyítéssel (*rebenklawben*) kezdődött. Ezt követte az első kapálás (*das erste hawen*) és a gyomlálás (*jeten*). Ezután leverték a kis karókat (*schteckenschlachen*) és a dugványt (*pogen*) zöld vesszővel (*widell*) hozzákötötték (*pogenpyntten*). Ez volt az első kötözés. A már nem fiatal szőlőkben most a nagy karókat verték le (*schteckenschlachen*), hogy a szőlővesszőt szalmával (*schawb, scheb*) hozzákösshessék (*pyntten*). A második kapálás után a gyorsan növekvő szőlővesszőt újra a nagykaróhoz kötötték (*aufrichten*) és a harmadik kapálást is elvégezték. Ez utóbbi néha, ha nem volt szükségén (pl. 1492-ben) elmaradt, néha gyomlálással (*rawffen, roffen*) helyettesítették (1490). Közben természetesen a szőlővesszőt fattyúhajtásaitól is megtisztították (*den weynpperen gerawbtt*).

Szüreteléskor a puttonyos által összehordott szőlők összetörésére taposókat alkalmaztak. A cefre hazaszállítása lajtokban történt. A lajtok 7–10 akósok¹³⁽⁶¹⁾ voltak. A szüretelés és a préselés elvégzése után az őszi ásás és a karóhúzás maradt még.

A könnyebb munkákat majdnem kizárólag nők végezték.

Legkevesebb napibért a szüretelők kaptak (5–8 dénár), legtöbbet a karóverők és a kapálók (12–20 dénár), Szüretkor kapta meg járandóságát a csösz és a vincellér is. A csösznek egy-egy szőlő után 10–30 dénár járt, a vincellérnek pedig évi 300 dénárt adtak s gazdasági eszközökön kívül posztóra még 120–150 dénárt kapott.¹⁴⁽⁶²⁾ Ha egész évi megmunkálásra vállalt szőlőket, akkor pl. négy egynyolcados szőlő után évi 19–20 font dénárt keresett.

115A szüretet mindig megünnepelték. Az áldomás méreteire jellemző, hogy Joachim Jakab egy-egy alkalommal 80–360 dénárt szánt rá s pl. 1489-ben 43 személyt vendégtelt meg.

Egyet-mást megtudunk a szőlőműveléshez szükséges eszközök és anyagok áráról is. Így 1 kapa 16–20 dénárba, 100 karó 12–15 dénárba, 1 köteg szalma 24–60 dénárba, 1 hordóabroncs 4 dénárba, 1 hordó abroncsozása 50–80 dénárba került.

A bor értékesítése Sopron 15. századi élénk kereskedelmi életében nem ütközött nagyobb nehézségbe. Nemcsak a környékről, hanem pl. az alsóausztriai Kirchsclagból, a morvaországi Olmütz városából is jöttek Sopronba borért. A bor pintje, amint ez a Haberleiter-árvák borának értékesítését feltüntető

táblázatból¹⁵⁽⁶³⁾ kitűnik, 4–12 denárért kelt el. Nagyrészt természetesen Sopronban mérték ki. A kimérés forgalmára fényt vet az az 1490. évi adat, amely szerint egy 10 akós hordót 2 nap alatt mérték ki.

Értékes adatokat kapunk a számadásból a bordézsmá kivetésére vonatkozóan. Sopronban a bordézsmá kivetését a győri püspökkel való folytonos és súlyos viszály miatt 1429-ben szabályozták.¹⁶⁽⁶⁴⁾ A termelt bor és a bordézsmá mennyiségének összevetéséből kitűnik, hogy a kivetés kulcsszáma csak ritkán volt 10. Leggyakrabban 11, néha 12. Sőt Joachim Jakab 1489-ben tiltakozik és ellenségének nevezi a polgármestert, amikor ez nem a 12-es arányszámnak megfelelően veti ki rá a bordézsmát. A polgárok a bordézsmát azonban legtöbbször pénzzel váltották meg. Ennek okát táblázatunk magyarázza meg. Számszerűen ki mutatható ugyanis, hogy a bordézsmá pintjét általában az eladási ár *felével* vagy még ennél is alacsonyabb áron váltották meg. Tehát a győri püspökkel szemben mindenképpen jól jártak.

Nem ismerjük közelebbről a *törkölyadó* (*tresstergab*) kivetésének módját és az adó rendeltetését. E címen a Haberleiter árvák 1488-ban 176 dénárt, 1493-ban 1 font 192 dénárt fizettek.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Első rész. / 2. Ipar és kereskedelem.

2. Ipar és kereskedelem.

Az ipari és kereskedelmi élet szempontjából Sopron határmenti fekvésének jelentős szerep jutott. Kiváltságai révén Magyarország nyugatra irányuló külkereskedelmének és az ország ¹¹⁶behozatalának egyik fontos kapuja.¹⁷⁽⁶⁵⁾ Árumegállító és vásártartó joga révén virágzó iparának előfeltételeit teremtette meg. Ez az ipar részleteiben még nem ismeretes, virágzásáról és szervezettségéről számos ipari céh tanuskodik.¹⁸⁽⁶⁶⁾ Az állatvásár és a halvásár kivételével a belvárosban bonyolódott le a város ipari és kereskedelmi életének legjelentősebb része. Itt volt a sópiac (mai Orsolya-tér), a mészárosok utcája (ma Templom-utca) és a Főtér (ma Ferenc József-tér), ahol a vásárokat tartották. A mészárszékek nagyjából a Mészáros-utcában voltak, Traismaurer Péter pl. özvegyének négy mészárszéket hagyott, amelyeket 1458-ban 100 font dénárba becsültek.¹⁹⁽⁶⁷⁾ Az iparosok és kereskedők boltjai a Főtéren állottak s előszeretettel építették őket a Főtérre néző házak és a ferences-templom oldalába. Így pl. a Haberleiter-házhoz 5 varga- és posztónyírbolt tartozott, amelyeknek bérlői a ház tulajdonosának Sz. György (ápr. 24) és Sz. Mihály (szept. 29) napján utólagosan 6–7 solidus dénár bért fizettek. Az építőiparosok (ács, kőműves) napibére a 15. század utolsó két évtizedében 24–28 dénár körül mozgott. A ruhaiparosok napibéré a számadás nem közli, de tudjuk, hogy egy-egy ing megvarrása 7–16 dénárba, egy ingvállé 14 dénárba, egy ruháé 20–60 dénárba került; a posztónyíró rőfönként 3 dénárt kapott. Csak összehasonlításképp közöljük, hogy az 1450-es években az Élőkapu (ma várostorony) toronyőre heti 60–70 dénár zsoldot kapott s évi keresete 10–16 font dénárt tett ki.²⁰⁽⁶⁸⁾

A soproni kereskedők kereskedelmi tevékenysége még nem került feldolgozásra. A 15. század végéről fennmaradt harmincadjegyzék azonban erről pontos számot adhat. Tudjuk pl., hogy Mihály vászonárus emberei az 1450–1460-as években az egész országot bejárták s Erdélyi Jakab százával szállított be kalapokat, ezrével késeket s mézet, gabonát, szarvasmarhát vitt ki.²¹⁽⁶⁹⁾ A soproni kereskedelem jelentékeny részét ruházati cikkek, elsősorban a különféle posztók és szövetek behozatala alkotta. A számadás ezeknek az áráról is tájékoztat. A vászon rőfje 12–17 dénárba, a gyolcsé 20 dénárba, az olasz vászoné 40 dénárba, a finom olasz vászoné 1/2 forintba (5 solidus dénár), a vörös arrasi (Franciaország) posztóé 42–45 dénárba, a vörös nürnbergié 10 solidus dénárba, a zöldé 1 forintba (10 sol. dén.), a barnáé 11 solidus dénárba került. Ezeknek gyakori alkalmazása a 15. ¹¹⁸századi soproni viseletben a polgárság

magas anyagi műveltségéről tanuskodik.

117A Haberleiter-árvák borának értékesítése.

Év	A borkészlet					A feltöltött bor				A	
	mennyiség		1 pint ára	összesen		mennyis pint	1 pint ára	összesen		mennyiség	
	akó	pint		font	dén.			font	dén.	akó	pint
1485	29	24?	8,10	40	6	37?	8?	1	60	28	30?
1486	56	11?	8–12	105	54	48?	10?	2	–	55	3?
1487	47	8?	4–5?	35	160	67?	4–5	1	120	45	21?
1488	39	38	4–6	35	33	30?	6		180	39	8?
1489	33?	?	9–10	54	90	153	4, 6	2	151	30	?
1490	20	–	10, 12	36	120	65	6–8	1	218	18	14
1491	22	29?	8–10	28	25	30	10 – 12	1	90	22	–
1492	20	39?	10, 12	37	138	40	10	1	160	20	–
1493	38	31?	7, 8	50	14	40	10	1	160	37	31
1494	19	3	8	25	102	34	8	1	32	18	9
1495	35?	?	–	–	–	80	–	–	–	33?	–
Összesen	327?	4?	–	430	102	13? akó	–	–	–	314?	12

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Első rész. / 3. Ruházkodás.

3. Ruházkodás.

Magából a számadás adataiból a soproni viseletet a 15. század második felében teljes egészében nem ismerhetjük meg. A Haberleiter-árvákra és nevelőjükre vonatkozó viselettörténeti adatok azonban mégis képet adnak a felnőttek viseletéről, mert a gyermekeké négy-ötéves koruktól kezdve a felnőttekétől alig különbözött.

A 15. századi magyarországi viselet részletes feldolgozása még nem történt meg s ezért egyelőre még tapogatódnunk kell. Bizonyos, hogy a soproni viselet a magyar viselet 15. századi nagy elterjedtsége

mellett is, a nyugati, helyesebben a német viselet erős befolyása alatt állott.

Uralkodó színek a barna, vörös és a zöld s ezeket a boroszlói, igloui, nürnbergi, arrasi és löweni (Belgium) posztók s szövetek szolgáltatták. Ezekhez kiegészítésül járult még a báránybőr, nyúlőr, menyétebőr és hölgymenyétebőr, arany- és ezüstgombok és csatok, paszomány, a tafota, durva és finom olasz vászon s a gyolcsvászon alkalmazása.

A számadás felső ruházatról szólva, mindkét gyermeknél csak egyféle ruháról beszél. Ez a ruha a 15. században mai női ruháinkhoz hasonlóan egy darabból állott, ujjatlan vagy rövid ujjú s legtöbbször gallér nélkül való volt. A felnőttek is viselték. Posztóból vagy tafotából készült s paszománnyal, prémmel, gyakran hölgymenyétebőrrel díszítették és fényes vászonnal bélelték. Nadrágot gyermekek általában nem viseltek s számadásunkban is csak a gyermekek nevelőjének adatai között fordul elő. A nadrág két szára a 15. századi német dívat szerint más-más színű volt. A szárazakat külön-külön kellett felhúzni, mert csak a 15. század vége felé kezdték őket felső részükben egy ruhadarabbá összevarrni. Forrásaink ezért a nadrágot többesszámban említik (*hosen*) vagy „nadrágpárról” (*parhosen*) beszélnek (II. 5: 68). A nadrághoz dolmányt viseltek. Az időjárás ellen posztóból készült s prémmel (hölgymenyétebőrrel) szegélyezett palást, nyúlőrőről készült bunda és suba védte őket. A kis Haberleiter Margit egyik subája pl. 7 rőf vörös arrasi posztóból, 27 menyétebőről s 4 hölgymenyétebőről készült. Fejükön birétumot, kalapot, kucsmát, báránybőrösüveget, csuklyát, egyszerű vászomból való fejkendőt, arany- és selyemfonállal kivarrott, szalagokkal díszített főkötőt vagy egyéb, pl. párdücbőről való fejéket viseltek. A lányok hajukba cendelyszalagokat fűztek és aranyozott, zsinórral átfűzött hajtűket tűztek. Lábukon cipőt, csizmát hordtak. Mindezekhez járult még a selyemmel beszegett [119](#)ing, fürdőing, s nőknél az ingváll olasz vászomból, a vászonkötény és a hálófőkötő.

A Haberleiter-árvák neveltetéséről szóló fejezetben részletesen is felsoroljuk azokat a ruhadarabokat, amelyeket az árvák kaptak. Az ott felsorolt adatokból fogalmat alkothatunk magunknak arról is, hogy egy előkelő soproni polgárcsaládban (az árvák apja és nagyapja belső tanácsos volt) mennyit költöttek a ruházatra. Ugyanott részletezzük a ruházathoz szükséges anyagok, az elkészítés árát is. Ezért itt csak a legjellemzőbb adatokat emeljük ki. Joachim Jakab Haberleiter Margit ruházata 1493-ban pl. 13 forintot és 12 font dénárt, 1494-ben 2 forintot és 17 font dénárt költött, fivérére ugyanakkor 3–3 font dénárt. Ugyanis egy ruha 12–17 solidus dénárba, egy palást pl. 33 solidus dénárba, egy suba pedig 25–26 solidus dénárba került. Ha meggondoljuk, hogy ugyanekkor az árvák négy szőlőjét gyámjuk 20 font dénárért adta ki egész évi megmunkáltatásra, úgy a ruházatra fordított összegeket tekintélyesnek kell mondanunk.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Dr. Mollay Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története.) / Első rész. / 4. Vallási és szellemi élet.

4. Vallási és szellemi élet.

A Haberleiter-család történetéből s Joachim Jakab számadásából a középkori soproni vallásosságnak egy-egy részlete bontakozik ki. Ennek a vallásosságnak adatszerű emlékei már ismeretesek, szellemtörténeti összefüggései és gyökerei azonban csak részben világosak. [22\(70\)](#)

„Jesus Nasareus, rexs Judeorum. O Maria, virgo virgynneum (*sic!*)... ora pro nobis.” A hétköznapi szükségletet kielégítő gyámelszámolásnak e fohászszerű bevezető szavaiban 1483ban is még a *középkori* vallásos lélek szólal meg, amely számára a vallás még nem *egyéni* meggyőződés, hanem az egyén életén uralkodó, az életnek minden egyes mozzanatával szoros kapcsolatban álló *szokás*. A vallás gyakorlása

általában még nem az ember egyik élettevékenysége a sok közül, hanem a földi élet értelme, a transcendens életszemlélet velejárója. A halál sem a vég, hanem a földi előkészület után átmenet az örök boldogsághoz. Joachim Jakab, aki a számadásnak majdnem minden egyes tételét szubjektív megjegyzésekkel kíséri, néhány jellemző ecsetvonással élénk állítja Haberleiter Miklós végrendekezésének egyes mozzanatait és kitér a két árvának az idegenben viselt dolgaira is. Mikor azonban a két árvát és saját két fiát 1495-ben a járvány tragikus hirtelenséggel elragadja, szárazon közli a tény, elmaradnak a részletek, akárcsak az agg Haberleiter Miklós halálánál.

120 Nem véletlen, hogy a középkori vallásos életre vonatkozó adatunk nagyobb része épen a halállal kapcsolatos. A túlvilági élet a lelkiüdvösség elnyerését a 15. században kialakult népies felfogás szerint leghatékonyabban szentmisék mondatásával lehet elősegíteni. Vonatkozott ez különösen a gyászmisékre, amelyeket főleg örökös misealapítványok létesítésével tettek lehetővé. Örökös misealapítványt természetesen csak a polgárságnak leggazdagabb rétegéhez tartozók tehettek. Így pl. Haberleiter Miklós 1485-ben négy szőlőt, 230 magyar forintot és több lat ezüstöt hagy misealapítvány céljára, de hozzáteszi, hogy unokáinak tőle öröklött vagyona is a misealapítványra szálljon, ha az unokák nagykorúságukat nem érnék el. A misealapítványok száma azonban idővel annyira megnőtt, hogy a papok nem tudtak minden kötelezettségüknek eleget tenni. Ezért a mondandó misék számát csökkenteni kellett. A végrendelező által megkívánt heti 3–4 misét pl. az előbbi esetben heti 2 misére kellett leszállítani. Ezeken a miséken kívül a középkori számmisztikának megfelelően a halált követő 7. és 30. napon²³⁽⁷¹⁾ mondtak a halottért gyászmisét. Az ekkor mondatott misék száma, gyakran ugyancsak a számmisztika szerint, változott: Haberleiter Miklós lelkiüdvéért pl. négy soproni templomban mondtak gyászmisét és 3 soproni templomban 30–30 misében emlékeztek meg a halotról. Az egyik Haberleiter-árváért 2 × 1 gyászmisét mondtak és 2 × 9 misében emlékeztek meg róla.

Sopronban a 15. században már ismeretes volt az az inkább nyugati szokás, hogy a halál évfordulóján is megemlékeztek a halotról. Ez alkalommal szokásban volt ú. n. halotti levelet (*tattenprieff, tattenczedell*) kibocsátani.

A misemondatáson kívül érdemszerző cselekedet volt még a kegyhelyekhez való zarándoklat, amelyet másokkal is el lehetett végeztetni. Így Harberleiter Péter özvegye 1459-ben 9 font dénárt, Haberleiter Miklós pedig 1485-ben 10 forintot hagy, hogy egy diák a Haberleiter-család lelkiüdvéért Rómába zarándokoljon el. Idetartozik még a templomépítésre szánt adomány is, amelyről a tehetősebbek végrendeletükben sohasem feledkeznek meg. Haberleiter Miklós 3 soproni templom építésére 20–20 forintot, három kápolnáéra meg 10–10 forintot szán.

A Haberleiter-árvák négy szőlőjének megmunkálása 1485–1495-ig.

Munka vagy munkás	1485					
	Munkanap				Dénárookban	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen
Szőlőmetszés					–	Ugyanakkor
Venyige gyűjtés					–	

Első kapálás	Haberleiter Miklós, azután Hitzendorfer Kristóf kezén				–	Utóbbiak kifizetett
Gyomlálás					–	
Kiskaróverés					–	
Első kötözés					–	
Nagykaróverés	5	–	3	1	12	108
Második kötözés	10	5	10	7	7	224
Második kapálás	–	7	24	12	12	516
Harmadik kötözés	4	–	4	–	8	64
Harmadik kapálás	20	–	17	–	12	444
Szüretelők	20	–	11	–	6	186
Puttonyos	2	–	2	–	7	28
Taposó	–	–	–	–	–	–
Fuvaros	2.5	–	2	–	75	300
Vincellér	1	–	1	–	10	20
Csósz	–	–	–	–	–	44
Áldomás	–	–	–	–	–	120
Préselők	–	6		–	8	48
Őszi ásás	–	–	–	–	–	–
Karóhúzás	–	–	–	–	–	–
Étel-ital	–	–	–	–	–	–
Összesen	11 font 1 solidus 21 dénár					

Munka vagy munkálás	1486					
	Munkanap				Dénárokbán	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen

Szőlőmetszés	13	6	14	5,5	10	385
Venyige gyűjtés	2.5	1.5	2	1	6	42
Első kapálás	20	10	19	10	14	826
Gyomlálás	10	4	9	5	7	196
Kiskaróverés	2	1	2	1	12	72
Első kötözés	–	–	–	–	–	–
Nagykaróverés	4	–	3	–	14	98
Második kötözés	19	4	14	6	8	344
Második kapálás	15	6	12	7	14	560
Harmadik kötözés	9	4	8	3	8	192
Harmadik kapálás	14	10	17.5	11	14	735
Szüretelők	26	2	12	3	5, 6	220
Puttonyos	6	1	5	1	7	91
Taposó	2	–	–	–	(7)	(14)
Fuvaros	5	–	2	1	32–75	482
Vincellér	–	–	–	–	–	300
Csósz	–	–	–	–	–	54
Áldomás	–	–	–	–	–	88
Préselők	–	10		–	10	100
Őszi ásás	–	–	–	–	–	–
Karóhúzás	–	–	–	–	–	–
Étel-ital	–	–	–	–	–	206
Összesen	20 font 6 solidus 25 dénár					

Munka vagy munkálás	1487					
	Munkanap				Dénárookban	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen
Szőlőmetszés	16	6	12	5,5	10	395
Venyige gyűjtés	2,5	1,5	2	1	6	42
Első kapálás	26	10	24,5	8	15, 16	1070
Gyomlálás	10	3	11	3	8, 9	222
Kiskaróverés	2	–	2	1	16	80
Első kötözés	–	–	–	–	–	
Nagykaróverés	3	–	3	1	16	112
Második kötözés	14	6	11,5	4	10, 11	365
Második kapálás	13	6	14	6	16	624
Harmadik kötözés	9	4	6	2	9	189
Harmadik kapálás	?	7	?	7	18, 20	912
Szüretelők	9		11	3	6, 7	141
Puttonyos	4	–	3	1	7, 8	276
Taposó	1	–	–	–	(7)	(7)
Fuvaros	3	–	2	–	40	200
Vincellér	–	–	–	–	–	300
Csősz	–	–	–	–	–	54
Áldomás	–	–	–	–	–	330
Préselők	–	11		–	10	110
Őszi ásás	–	40		–	12	480
Karóhúzás	–	5		–	14	70
Étel-ital	–	–		–	–	–

Összesen	24 font 7 solidus 9 dénár
----------	---------------------------

Munka vagy munkálás	1488					
	Munkanap				Dénárookban	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen
Szőlőmetszés	Egész évi megmunkáltatásra kiadva					19 font dénárért
Venyigegyűjtés						
Első kapálás						
Gyomlálás						
Kiskaróverés						
Első kötözés						
Nagykaróverés						
Második kötözés						
Második kapálás						
Harmadik kötözés						
Harmadik kapálás						
Szüretelők	11	11	5	6	162	
Puttonyos	2	2	1	7	35	
Taposó	1	1	1	7	21	
Fuvaros	1	1	1	60	180	
Vincellér	–	–	–	–	–	
Csósz	–	–	–	–	54	
Áldomás	–	–	–	–	195	
Préselők	6				10	60
Őszi ásás	–	–	–	–	–	

Karóhúzás	3			–	–	19	57
Étel-ital	–	–	–	–	–	–	–
Összesen	22 font 1 solidus 14 dénár						

Munka vagy munkálás	1489					
	Munkanap				Dénárokbán	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen
Szőlőmetszés	Egész évi megmunkáltatásra kiadva					19 font dénárért
Venyige gyűjtés						
Első kapálás						
Gyomlálás						
Kiskaróverés						
Első kötözés						
Nagykaróverés						
Második kötözés						
Második kapálás						
Harmadik kötözés						
Harmadik kapálás						
Szüretelők	13	7	6	6, 7	163	
Puttonyos	3	1	1	8	40	
Taposó	1	1	1	8	24	
Fuvaros	1	1	1	80	240	
Vincellér	–	–	–	–	–	
Csósz	–	–	–	–	54	
Áldomás	–	–	–	–	257	

Préselők	–	8			10	80
Őszi ásás	–	–	–	–	–	–
Karóhúzás	–	–	–	–	–	–
Étel-ital	–	–	–	–	–	–
Összesen		22 font 4 solidus 18 dénár				

Munka vagy munkálás	1490						
	Munkanap				Dénárookban		
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen	
Szőlőmetszés	15	4	14	6	12	468	
Venyige gyűjtés	3	1	2	1	8	56	
Első kapálás	25	10	–	9	16	704	
Gyomlálás	10	3	7	4	8, 10	220	
Kiskaróverés	2	–	–	–	16	32	
Első kötözés	–	–	3	–	16	48	
Nagykaróverés	3	–	3	–	16, 18	102	
Második kötözés	14	4	13	6	10, 11	397	
Második kapálás	20	8	16	7	16, 18	856	
Harmadik kötözés	13	3	8	4	9, 10	273	
Harmadik kapálás	11	–	8	5	9	256	
Szüretelők	17	–	–	3	7	140	
Puttonyos	4	–	–	1	8	40	
Taposó	1	–	–	–	8	8	
Fuvaros	–	2.5			–	90	225
Vincellér	–	–	–	–	–	300	

Csósz	–	–	–	–	–	69
Áldomás	–	–	–	–	–	180
Préselők	–	4		–	10	40
Őszi ásás	41	16	26	30	16	1808
Karóhúzás	–	–	–	–	–	60
Étel-ital	–	–	–	–	–	15
Összesen	26 font 1 solidus 27 dénár					

Munka vagy munkálás	1491					
	Munkanap				Dénárokbán	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen
Szőlőmetszés	Egész évi megmunkáltatásra kiadva					20 font dénárért
Venyigegyűjtés						
Első kapálás						
Gyomlálás						
Kiskaróverés						
Első kötözés						
Nagykaróverés						
Második kötözés						
Második kapálás						
Harmadik kötözés						
Harmadik kapálás						
Szüretelők	14	3	7	4	8	224
Puttonyos	4	1	3	1	10	90
Taposó	1	–	1	–	10	20

Fuvaros	-	-	-	-	-	360
Vincellér	-	-	-	-	-	-
Csósz	-	-	-	-	-	60
Áldomás	-	-	-	-	-	360
Préselők	-	3		-	10	30
Őszi ásás	-	-	-	-	-	-
Karóhúzás	-	8		-	7	56
Étel-ital	-	-	-	-	-	-
Összesen	25 font dénár					

Munka vagy munkálás	1492					
	Munkanap				Dénárookban	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen
Szőlőmetszés	16	5	16	5	16	672
Venyige gyűjtés	3	1	3	1	9	72
Első kapálás	24	10	26	11	20	1420
Gyomlálás	7	3	8	5	10	230
Kiskaróverés	-	-	-	-	-	-
Első kötözés	1	-	2	-	20	60
Nagykaróverés	3	-	5	-	20	160
Második kötözés	14	5	12	5	12	432
Második kapálás	19	6	15	8	20	960
Harmadik kötözés	8	3	7	4	10	220
Harmadik kapálás	13	-	13	6	20	640
Szüretelők	11	2	6	5	6	144

Puttonyos	3	–	2	1	7	42
Taposó	1		1	1	7	21
Fuvaros	–	–	–	–	–	300
Vincellér	–	–	–	–	–	300
Csász	–	–	–	–	–	80
Áldomás	–	–	–	–	–	210
Préselők	–	3	–	–	10	30
Őszi ásás	–	–	–	–	–	–
Karóhúzás	3	1,5	2	1	6, 7	46
Étel-ital	–	–	–		–	–
Összesen	25 font 1 solidus 9 dénár					

Munka vagy munkálás	1493					
	Munkanap				Dénárokbán	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen
Szőlőmetszés	Egész évi megmunkáltatásra kiadva					19 font dénárért
Venyige gyűjtés						
Első kapálás						
Gyomlálás						
Kiskaróverés						
Első kötözés						
Nagykaróverés						
Második kötözés						
Második kapálás						
Harmadik kötözés						

Harmadik kapálás						
Szüretelők	13	3	10	5	6	186
Puttonyos	4	1	2	1	8	64
Taposó	1	–	1	–	8	16
Fuvaros	4				82.5	330
Vincellér	–	–	–	–	–	–
Csősz	–	–	–	–	–	–
Áldomás	–	–	–	–	–	270
Préselők	4				12	48
Őszi ásás	20		20	11	16, 18	878
Karóhúzás	4				8	32
Étel-ital	–	–	–	–	–	–
Összesen	26 font 4 solidus 24 dénár					

Munka vagy munkálás	1494					
	Munkanap				Dénárookban	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen
Szőlőmetszés	Egész évi megmunkáltatásra kiadva					19 font dénárért
Venyige gyűjtés						
Első kapálás						
Gyomlálás						
Kiskaróverés						
Első kötözés						
Nagykaróverés						
Második kötözés						

Második kapálás						
Harmadik kötözés						
Harmadik kapálás						
Szüretelők	14	–	6	–	6	120
Puttonyos	3	–	1	–	8	32
Taposó	1	–	1	–	8	16
Fuvaros	–	2		–	75	150
Vincellér	–	–	–	–	–	–
Csösz	–	–	–	–	–	50
Áldomás	–	–	–	–	–	180
Préselők	–	3		–	10	30
Őszi ásás	22	–	–	–	16	352
Karóhúzás	4	–	–	–	8	32
Étel-ital	–	–	–	–	–	–
Összesen	23 font 2 dénár					

	1495					
Munka vagy munkálás	Munkanap				Dénárookban	
	Gaugan	Kohlenberg	Saubrunn	Tiefenweg	napibér (munkabér)	Összesen
Szőlőmetszés	Egész évi megmunkáltatásra kiadva					20 font dénárért
Venyigegyűjtés						
Első kapálás						
Gyomlálás						
Kiskaróverés						
Első kötözés						

Nagykaróverés				
Második kötözés				
Második kapálás				
Harmadik kötözés				
Harmadik kapálás				
Szüretelők	31	9	8	320
Puttonyos	8	1	10	90
Taposó	2	1	10	30
Fuvaros	5.5	1.5	60	450
Vincellér	–	–	–	–
Csósz	–	–	–	50
Áldomás	–	–	–	180
Préselők	3	2	12	60
Őszi ásás	–	–	–	–
Karóhúzás	–	–	–	–
Étel-ital	–	–	–	–
Összesen	24 font 7 solidus 10 dénár			

Maga a temetés a család anyagi és társadalmi helyzete szerint fényesebb vagy egyszerűbb volt, de sohasem történt a közösség részvétele nélkül. Közösség a középkori városban céhet jelent, amely ebben az időben vallásos társulat és ipari érdekközösség egyaránt lehetett. Szokásban volt az ú. n. „kiharangozás”, mely természetesen ismét a halott társadalmi helyzete szerint változott. Haberleiter Miklós halálakor pl. 5 soproni templom 121 harangja szólalt meg. Temetését 3 plébános és a ferencendi gvardián végezte. Haberleiter Margit temetését pl. 1 plébános és a ferencendi gvardián végezte 16 világi papnak és 10 ferences szerzetesnek segédletével. A temetést végző vagy abban segédkező minden pap a temetés napján egy-egy szentmisét mondott. A temetésen résztvett az iskolamester vezetése alatt álló énekkar is. Leányok koporsóját hajadonok vitték: így Haberleiter Margitét hatan.

A szellemi élet is még teljesen az egyház szerint igazodik. A városi iskola ugyan már virul s a polgárság érdekeit szolgálja, a tehetősebb polgárok gyermekei tudásukat mégis kolostorokban egészítik ki. A tehetősebbek a városi iskolát látogató gyermekük mellé egy diákot fogadnak nevelőnek, aki munkájáért ellátást, lakást és ruházatot kap. A soproni városi iskola színvonaláról nincsenek pontos adataink, bár

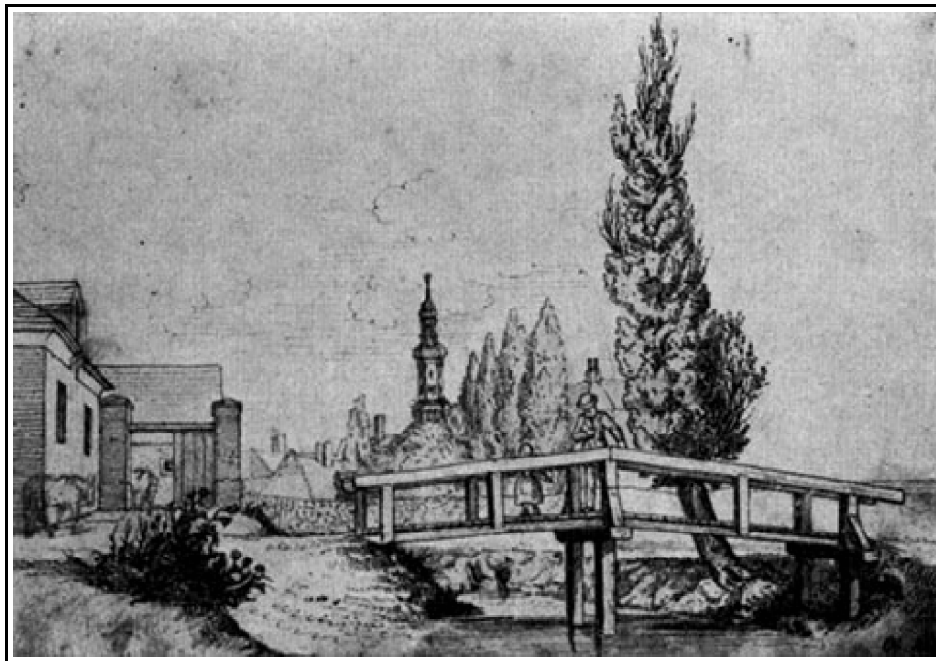
tudjuk, hogy pl. az egyik Haberleiter-árvának Bécsben két tankönyvet is vettek. Joachim Jakob számadása azonban mégis ad némi útbaigazítást, milyen lehetett egy 15. század végi előkellő soproni polgárnak a műveltsége. Írni a legtöbben tudtak s nyelvtudásuk a magyar, német és latin nyelvekre terjedt ki. A polgárok túlnyomó része német volt s így németül tudtak legjobban. Azonban sem a városi kancellária nyelve, sem írásmódja nem terjedt el a polgárság körében. A polgárság a maga nyelvjárását beszélte s írásmódjában a hagyományos formák mellett a késői gótika stílustörténetileg is indokolt új, cirádás formái törnek maguknak utat. Idetartozik különösen a mássalhangzós jelek hangtanilag indokolatlan halmozása, amely a 15. század második felében jut diadalra.²⁴⁽⁷²⁾ Szó kezdetén, belsejében és végén egyaránt használatos a zöngés-zöngétlen mássalhangzós jelpárok használata, azután egy-egy mássalhangzós jelnek halmozása (*gehabpitt, ffrandttschafft, schawrr, errstem, darausz, ssumma, Ffranncischtusch, Ffallschpeckchenn, Ppetter* stb.). Etimológiailag nem indokolt az *sch* használata pl. a *schtuben, geschtorben, schtudentt* stb. szavakban. A magánhangzók jelzésénél jellemző a történeti írásmód alkalmazása (*jär* 'Jahr', *tad – täd* 'Tod'; *wöll* 'wohl'; *ött süpra* 'ut supra' stb.). A nyelv tele van latin szavakkal és kifejezésekkel, de nem hiányzanak a magyar jövevényszavak sem (*tarnackchmayster* 'tárnokmester', *taber* 'tábor'²⁵⁽⁷³⁾, A magyar tulajdonnevek átírása fonétikusan, hanghelyettesítéssel s a német írásmód szerint történik (*Känischay* 'Kanizsai', *Pakhschj* ¹²²'Paksy' stb.). A számtani alaplételek tudása ekkor országszerte nem állott magas fokos s több nagyobb tétel összeadása a számadásban gyakran hibás.

A városi iskola látogatása évi 6 solidus 1 dénárba került. Az iskolamester járandóságainak egy részét természetben is be lehetett szolgáltatni, mert e járandóságoknak inkább a szokáshagyományon alapuló jelképes értelmük volt. Így pl. Gyertyaszentelő Boldogasszony napján gyertyát, húsvétkor két tojást, Sz. Gál napján (okt. 16) kakast kapott az iskolamester a tanulóktól. Az utóbbi ajándék bizonyára a szentnek nevével függ össze (St. Gallus: gallus 'kakas'). A szokás Magyarországon ma is ismeretes,²⁶⁽⁷⁴⁾ létezéséről az előbbinél korábbi adatunk azonban nincsen. Eredete ismeretlen.²⁷⁽⁷⁵⁾

(Folytatjuk.)

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából.

Kép Sopron multjából.

Ikvaparti részlet a városi pásztorházzal a Patak-utcában. Hauser K. rajza 1860 körül.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Géfin Gyula dr.: Adalékok Sopron művészettörténetéhez.

123 Géfin Gyula dr.: Adalékok Sopron művészettörténetéhez.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Géfin Gyula dr.: Adalékok Sopron művészettörténetéhez. / I. Finetti di Mantua festménye.

I. Finetti di Mantua festménye.

Sopron vármegye nagy fia, felsőszopori Szily János, 1791-ben kezdte meg legnagyobb alkotásának, a szombathelyi székesegyháznak építését. Az év tavaszán, amikor a földmunkálatokat megkezdték, Szily lelkében már készen állott a fenséges dóm mennyezetképeinek és belső díszítésének terve. A püspöki és a székesegyházi levéltár egy-egy tervezetet őriz, amelyekben Szily elgondolásait részletesen lefektette. A tervezés e stádiumában értesült arról, hogy Sopronban egy vallásos tárgyú, jelentős műbeccsel bíró festmény eladó. A kép a megfeszített Üdvözítőt ábrázolja, Hauer ezredes, a tulajdonos, Dorffmaister

Istvánra bízta a kép árusítását. Szily azonnal írt Schulmann Kristóf soproni örkanonoknak, felkérte, tekintse meg a képet és tájékoztassa őt annak műértékéről, méreteiről, festőjéről és áráról. Schulmann néhány nap múlva értesítette Szilyt, hogy a festmény művészmunka, mestere Dorffmaister szerint Pacany Pál, Hauer szerint Finetti di Mantua, ára 80 arany, állítólag a soproni ev. gyülekezet akarja oltárképül megvenni.

A levelezés ezzel megszakadt. Talán azért, mivel a kép méretei miatt nem illett bele Szily terveibe. Finetti festménye 8 láb 4 hüvelyk magas, 5 láb széles volt. Az új dóm főoltárképe 27 láb magas, 13 láb 4 hüvelyk széles, a kereszthajók oltárképei 22 láb magasak, 9 láb 9 hüvelyk szélesek, a mellékkápolnák képei 15 1/2 láb magasak, 7 1/2 láb szélesek. Hatot ezek közül Maulbertsch-sel festetett, az 1791 május 27-én kötött szerződés szerint a főoltár képét 100 aranyért, a kereszthajók képeit egyenkint 300 forintért, két mellékkápolna képét egyenkint 170 forintért készítette el a művész. Két mellékoltár képét Dorffmaisterrel festette ugyancsak 170 frtért darabját.¹⁽⁷⁶⁾

Ki volt Pacany Pál, akinek Dorffmaister képünket tulajdonította?²⁽⁷⁷⁾ Vajjon valóban Finetti di Mantua volt-e a kép festője? Mi lett további sorsa?³⁽⁷⁸⁾ E kérdésekre sajnos, nem tudok válaszolni.

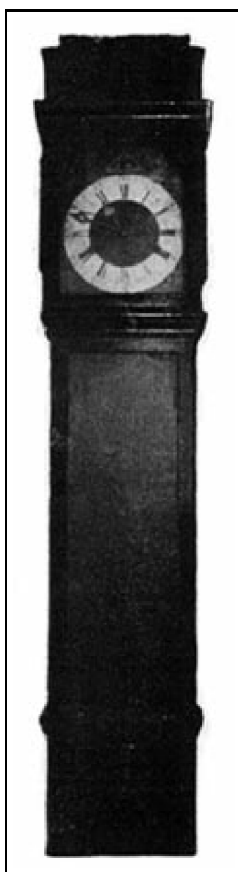
1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Géfin Gyula dr.: Adalékok Sopron művészettörténetéhez. / II. A szombathelyi szeminárium állóórája.

124II. A szombathelyi szeminárium állóórája.

Szily 1790 nyarán rendezte be szemináriumát a feloszlott pozsonyi szemináriumból hazatérő kispapjai számára. Az első emeleti folyosóra azt az órát akarta állítani, amelyet ő maga sokszor szemlélte ifjabb éveiben a ferencesek soproni rendházának folyosóján. A ferences rendházat II. József feloszlatta, tán sikerül az órának nyomára jutnia. Ifjúkori barátja, Schulmann Kristóf vállalkozott a felkutatására. 1790. október 27-én örömmel értesítette Szilyt, hogy az órát készítőjénél, Zoller Xav. Ferencnél⁴⁽⁷⁹⁾ sikerült megtalálnia. Árára vonatkozólag Zoller így nyilatkozott: „Ezt az órát már mások is meg akarták venni, de nem adom oda 60 frton alul, ezért azonban szekrényével együtt odaadom. A ferencesektől 100 frtot kaptam érte.”

Szily december 29-én kelt levelében megkérte Schulmannt, kösse meg az egyezséget Zollerrel, tisztogattassa meg, s ha szükséges, javíttassa meg az órát, melyet kispapjai számára 60 frtért megvesz.⁵⁽⁸⁰⁾

Szily János levele Schulmann Kristóf soproni örkanonokhoz. 1791. április 19. Eredeti fogalmazvány a szombathelyi püspöki levéltárban, Eölbe János kézírása. (Fordításban.)

A szombathelyi szeminárium állóórája. – Készítője: Zoller Xav. Ferenc Sopron.

Főtisztelendő Őrkanonok úr, igen tisztelt Uram! Tudomásomra jutott, hogy Sopronban Hauer alezredes úr⁶⁽⁸¹⁾ tulajdonában a keresztrefeszített Krisztusnak jelentős műértékkel bíró képe van. Minthogy a képet értesülésem szerint, Dorffmeister festő őrzi, másrészt megvételtől, ha a festmény valóban jó és megfelelő áron kapható, nem idegenkedném, arra kérem Főtisztelendőségedet, tekintse meg a képet, mihelyt alkalma lesz rá és tudja meg arát, pontos méreteit s, ha lehetséges, festőjének nevét és tájékoztasson engem mindenről részletesen. Szíveskedjék azt is megírni, vajjon a kép Krisztus Urunkat haldokolva vagy már halottként ábrázolja? Krisztust egyedül, vagy más személyekkel is? Mi a véleménye Dorffmeisternek ¹²⁵a képről? Mennyire értékeli? Kérem, hogy mindezeket nevem elhallgatásával tudakolja meg, nehogy megtudván, hogy meg akarom venni a képet, árát túlzottan felemeljék és számomra a vételt megnehezítsék...”

Schulmann Kristóf válasza. 1791 április 26. S. k. ered.

Méltóságos és Főtisztelendő Püspök úr, legkegyelmesebb Uram! Méltóságod kegyes megbízása értelmében felkerestem Dorffmeisteret és megtekinttem a keresztrefeszített Krisztusnak nála letétbe helyezett képét. A festmény nyolc láb és négy hüvelyk magas, öt láb széles, festője Dorffmeister szerint Pacany Pál; ezzel szemben a tulajdonos Hauer Ferenc ezredes, aki a képet nagybátyjától örökölte, azt állítja, hogy az Finetti di Mantua műve. Hauer bocsátja a képet áruba örökös társaival együtt. Bécsben száz aranyra becsülték, Potemkin herceg több ízben felajánlotta ezt az összeget Hauer nagybátyjának, de az nem adta oda. Most

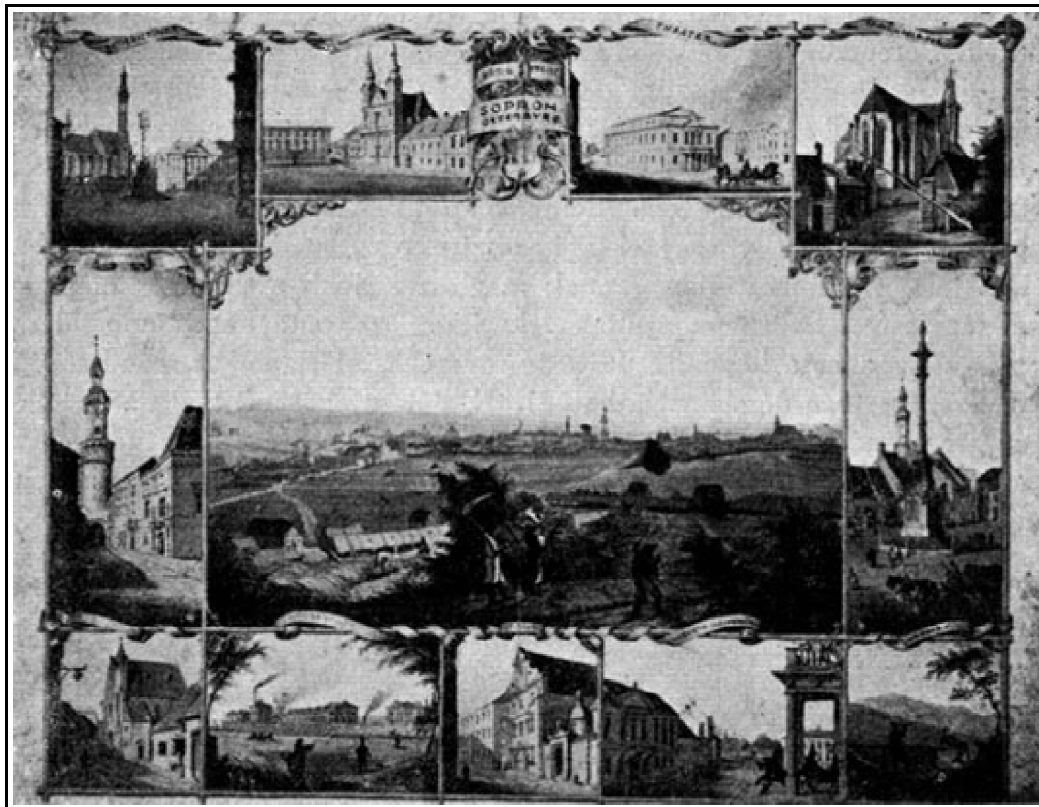
azonban az ezredes megegyezett örökös társaival abban, hogy 80 aranyért eladják. Reméli, hogy ezt az összeget megkapja a lutheránusok helybeli gyülekezetétől, amely azt oltárképül akarja felhasználni. A kép régi, de művészi alkotás. Krisztus Urunkat még életében ábrázolja, négy szeggel a keresztre feszítve, balra felé lehajló fejjel, a test izmai mesterien vannak megfestve, jobb oldalon a tompa színekkel megfestett Szűzanya ájultan fekszik a szenvedő János apostol mellett, más alak nincs a képen. E festmény társa, mint Hauer úr mondja, Bécsben a Szent István-dómban látható.⁷⁽⁸²⁾ E jelentésből méltóztassék ítéletet alkotni, én mindezeket Méltóságod nevének említése nélkül tudtam meg. Magas kegyeibe ajánlottan maradok Méltóságodnak alázatos szolgája: Schulmann Kristóf János. Sopron, 1791. ápr. 26.⁸⁽⁸³⁾

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Storno Miksa: Soproni városrészletek 1852-ből.

126 Storno Miksa: Soproni városrészletek 1852-ből.

A 19. század első felében nagyon elterjedtek az olyan, könyvben vagy acélmetszetben sokszorosított városképek, amelyek egy középső nagyobb tájkép köré több kisebb városrészletet csoportosítottak.

Sopronról is készült és került forgalomba néhány ilyen kép, de úgy látszik a soproniak csekély érdeklődéssel fogadhatták, úgy hogy csak kevés példányban jelentek meg s ezért ma már meglehetősen ritkák is.

1. kép.

Soproni városrészletek 1852-ből. id. Storno F. rajza.

Ilyen könyvomas képet készített Walzel A. F. a Pesten működő neves litográfus is, középső résznek felhasználva Hárosy Zsigmondnak 1841-ben kiadott rajzát,¹⁽⁸⁴⁾ köréje virágfüzérbe font hat jellegzetes városrészletet csoportosítva.²⁽⁸⁵⁾

¹²⁷Hasonló tárgyú az „Oedenburg und seine Umgebungen” című, a triesti Oest. Lloydtól kiadott Reschka acélmetszet,³⁽⁸⁶⁾ 9 képe közül 6 soproni vonatkozású.

Id. Storno Ferenc (1821–1907) annakidején egy hasonló kép kiadását tervezte, vázlatát 1852-ben el is készítette, de sokszorosítására akkor nem került a sor, abbamaradt tervét most valósítjuk meg, a rajz kisebbített közlésével (1. kép). Több érdekes és azóta teljesen megváltozott soproni utcarészletet tár elénk.

2. kép.

A Sz. György-templom utcai homlokzata a Xav. Szt. Ferenc kápolnával 1852-ben. id. Storno F. rajza.

3. kép.

Széchenyi-tér és Várkerület torkolata 1852-ben. id. Storno F. rajza.

Bár a rajzot az idők némileg megviselték, mégis közlésre alkalmas állapotban maradt ránk, művészi kivitelénél fogva pedig az első hely illeti meg a hasonló tárgyú helyi sorozatban. A 61.5×49 128centiméter méretű színezett tollrajz középső nagyobb képe Sopron város látképe keletről, a téglagyárak fölötti „Hutbiegel”-dűlőről nézve. Fölötte Sopron város címere, gótstílusú levéldísz közé fonódó mondatszaggal, míg a többi 11 kisebb kép szalaggal körülfont pálcakeretbe van foglalva.

A városcímertől balkézfelé sorrendben a következő érdekes városrészletek sorakoznak:

1. A Széchenyi-tér a Domonkos-templommal, a Kaszinó felől nézve.
2. A Városháztér a bencéstemplommal; a szentély fölött az akkor még meglévő barokkstílusú kis „Sanctus-torony” látható. Valószínűleg egy középkori, hasonlórendeltetésű torony utóda, mely id. Storno Ferenc egyéb rajzain is előfordul.
3. A Várostorony a régi városházával, szemben a Storno-ház erkélye.
4. A Szent Lélek-templom és utca.
5. A déli vasút pályaudvara.
6. A Szent György-templom utcai homlokzata, a Xavéri Sz. Ferenc-kápolnával, melyet Széchenyi Mária grófnő 1763-ban építtetett⁴⁽⁸⁷⁾ és a régi gimnáziumba vezető díszes kapuval.

Ez az egyetlen ismert rajz, amely ezt az érdekes utcarészletet feltünteti s így nagyobb méretben is közöljük. (2. kép.)

7. A Várkerület a Széchenyi-tér felől nézve. Jobb oldalt a Széchenyi-palota egyik erkélye, szemben vele a Horváth-család erkélyes háza, a Várkerület 137. számú ház helyén. (3. kép.)

8. Kilátás a bánfalvi kolostorra.

9. A várkerületi Szűz Mária-szobor, 1745-ből,[5\(88\)](#) a Várostorony felé nézve.

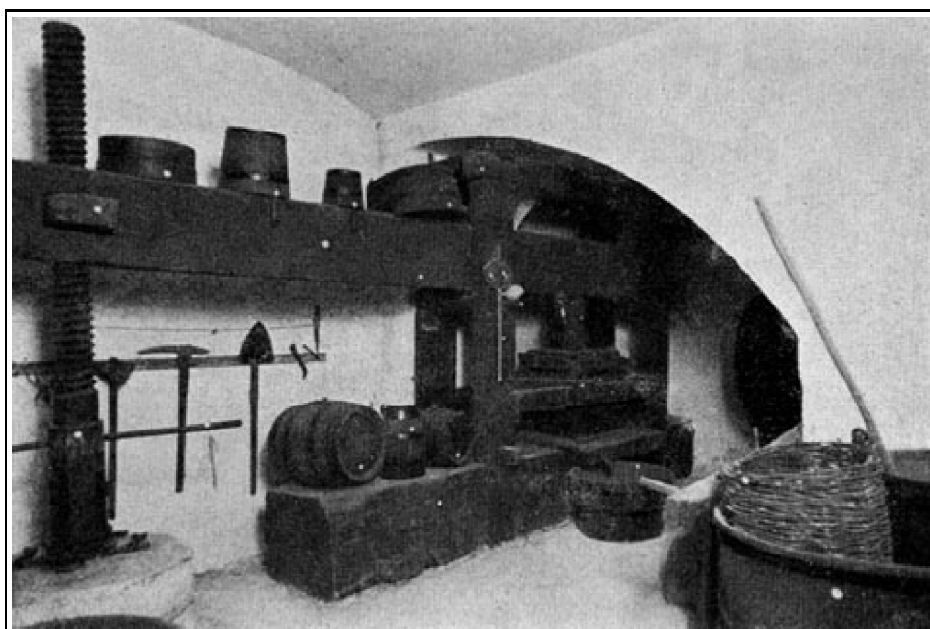
10. A Szent Mihály-templom a Pozsonyi-út felől nézve. Előtérben az akkor már csak farácsos városkapu két köpillére. A kapu előtt sorompó, jelezve a vámhelyet.[6\(89\)](#)

11. A városi színház. Jobb oldalt a régi kaszinó homlokzatának egy része.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Cs. K.: A Városi Múzeum soproni borászati emlékei.

129 Cs. K.: A Városi Múzeum soproni borászati emlékei.

A Soproni Szemle IV. évfolyamának 6. számában Storno Ferenc tollából „Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről” címen érdekes cikk jelent meg. Ezzel kapcsolatban közöljük, hogy Sopron sz. kir. város múzeumának is igen gazdag gyűjteménye van a régi soproni borászati emlékekből (sajtó, hordók, mércék stb.), sőt ezek legnagyobb része egy külön helyiségben, a *soproni présházban, ill. borpincében* van elhelyezve, s tökéletes berendezésével, felszerelésével hű képet mutat.

1 kép.
Diebold felv.
Borsajtó 1825-ből.

A helyiségnek egyik nagyobb fülkéjében nyert felállítást a Steiner Kristóf soproni gazdapolgártól vásárolt hatalmas méretű szőlőprés, ú. n. bálványsajtó; a felső présgerendába vésett évszám tanúsága szerint 1825-ben készült. (1. kép.)

A nagy hírnévnek örvendett Flandorffer-pincészet néprajzi szempontból érdekes és értékes összes tárgyait megszerezte – 1930-ban, a pincészet végleges feloszlata után – a múzeum vezetősége, hogy az utókor

számára megmentse és megőrizze a becses emlékeket. Közülük három régi hordó, egy hordófenék és két fenékrészlet érdemel külön megemlítést és ismertetést.

A hordók egyikének fenéklapján, domborművű kivitelben, Szent Annának, Szűz Máriának és Szent Joachimnak felhők közt lebegő alakját látjuk, jeleneti összefüggésben. Joachim 130 jobbjával a Tízparancsolat sugarakkal övezett kettős tábláját tartja, baljával pedig liliomot nyújt át a gyermek Máriának, kit édesanyja, jobbjával átkarolva, balkezelével a szent parancsolatokra figyelmeztet. A faragvány stílusa a 19. század elejéig tartó, provinciális későbarokkra vall. A lap átmérője 100 cm; a hordó űrtartalma 1050 liter. (2. kép.)

2. kép.

Diebold felv.

Flandorffer-pincéből származó hordó későbarokk faragvánnyal díszített fenéklapja.

A másik hordó fenéklapján a cég stílusos védjegyét és az 1828-as évszámot találjuk kifaragva; átmérője 100 cm. Űrtartalom: 1020 liter. (3. kép.)

3. kép.
Diebold felv.

1828-ból való hordó fenéklapja a Flandorffer-cég faragott védjegyével.

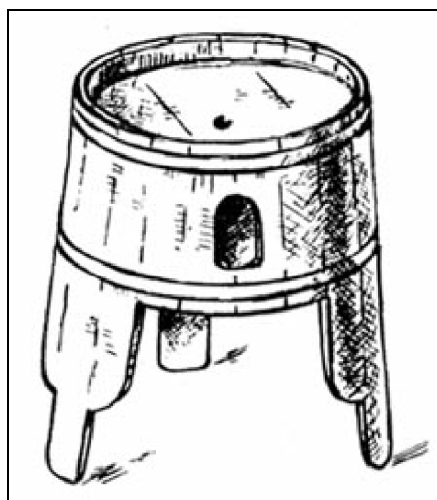
A harmadik példány fenekének középső deszkáján népies jellegű faragvány: kereteit, félköríves záródású, drapériás fülkében Szent Péter és Szent Pál álló alakja, kulccsal, illetőleg karddal. Szent Péter feje körül, kör-körös elrendezésben, a következő felirat: DASZ. STREITEN. GEHERT. NICHT. IN. HIMEL / WER. DAS. MAUL. NICHT. HALT. IST. EIN. LIMEL / HIR. SEIN. DIE. SCHLIESL. HOLT. EUH / EIN. ANDERN. – Szent Pál feje mellett, rézsút, két sorban: GETZES [131](#). ODER. ICH. HAU / DIR. DEIN. KOPF. ENTZWEI. Lenn: S. PAULUS. S. PETRUS. – A fenéklap átmérője 80 cm. A hordó ürtartalma 546 liter. A 19. század elejéről.

Igen érdekes a Szent István király faragott mellképével díszített hordófenék. Felirata: *Heil. Stefan.* – 1878-as évszámjelzés. Népies zamatú faragvány. Átmérő: 106 cm.

A két fenékrészlet egyikén Szent Terézia széken ülő alakját látjuk kifaragva; térdén nyitott könyv, jobbában toll. Fenn, jobbról: *St – Th*, közben nyíl, a GOTTES SEGEN feliratra irányítva. Mérete: 106.5 × 37.5 cm. A 19. század elejéről való. A másik fenékdeshkán közepén a koronás magyar címer, felette: VIVAT, alatta KEDVES HAZÁM / HAUSER SAMU / 1847. felirat. 44.5 cm magas. [1\(90\)](#) (4. kép.)

4. kép.
Diebold felv.
1847-ben készült hordó fenéklaprészlete.

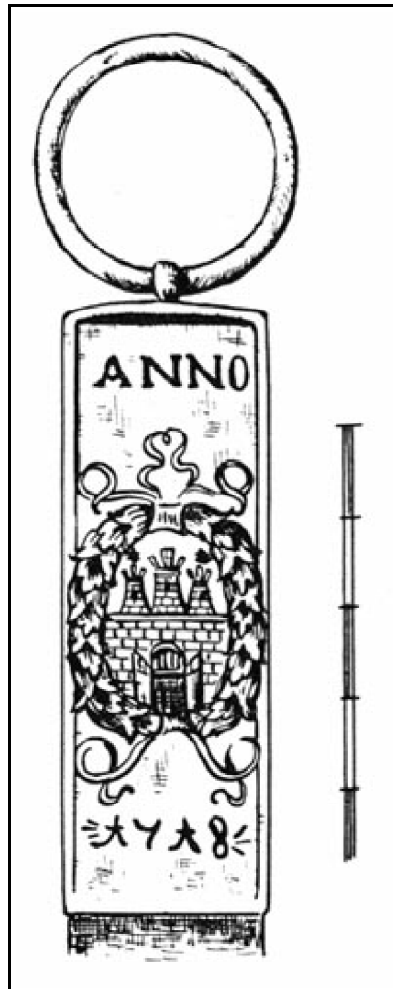
5. kép.
Soproni bormérő-asztal.
Csipkés K. rajza.

Értékes darabja még a pincének a Bruckner Lajos soproni [132](#)gazdapolgártól vétel útján szerzett jellegzetes, régi és ritka soproni bormérő-asztal. (5. kép.)

Régi űrmértékekből is gazdag sorozatokkal rendelkezik a múzeum: Hitelesített városi űrmérték sárgarézből, belül ónozva, 1854-ből (10 drb, 1 Maß-tól 1/256 Maß-ig); városi űrmérték cinnből, füllel, 1868-ból (3 drb,

1 iccétől 1/4 iccéig); városi űrmérték cinnből (7 drb, az egyiken 1798-as évszám és Sopron város címere); űrmérték fából (4 drb, 1 iccétől 3/16 iccéig).

Van két régi bormérőnk (bor-vizir) is. A régebbi példány ezüsfogantyúval díszített, rajta Sopron város babérmézősorsorúval övezett címerének vésett képe és 1718-as évszámjelzés, beleütve Goldner Henrik kiváló soproni ötvösmester jegye: *H G* és a soproni hitelesítő jegy. (6. kép.) A mérő fatokban van elhelyezve. Az újabb példány sárgarézberakású, 1782-ből való; 1858-ban újrहितesítve.

6. kép.
Csipkés K. rajza.
1718-ból való bormérő vésett ezüsfogantyúja. (A lépték centiméterben)

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Kotsis Tivadar: Sopronkörnyéki barlangok.

133 Kotsis Tivadar: Sopronkörnyéki barlangok.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából. / Kotsis Tivadar: Sopronkörnyéki barlangok. / Bécsidombi barlang.

Bécsidombi barlang.

A bécsidombi barlang – nevezzük így, mert hiszen mindenki ezen a néven ismeri – kisebb üreg, mely több részből áll. A járatok erősebb kiszélesedései tagolják részekre a barlangot.

A barlang szája.

Felmérését március hónapban végeztük. A barlang összecementeződött szarmatakorú kavics- és konglomerátrétegekben van. A nyílás egy meglehetősen tágas, de alacsony üregben vezet. Innen tovább folytatódik az üreg a második, valamivel mar tágasabb részbe. Az első két terem átlagos magassága 100–120 cm, tehát felállni benne teljesen lehetetlen. Ezután még alacsonyabb lesz a járat a további részekben, sőt egy helyen még 50 cm-es magasság is előfordul. E méretváltozatosság a kutatómunkát megnehezítette. A járat alacsonyabb részeit csak fekvve lehetett felmérni. A barlang vége felé ismét kezd szélesedni és a teremmagasság is nagyobbodik. Alaprajza nem olyan bonyolult, mint a tavaly ismertetett Szárhalmi barlangé. Hosszúsága éppen fele, kb. 25 méter, az első teremtől az utolsóig számítva. A barlangok keletkezése és pusztulása elsősorban a beszivárgó víz fizikai és kémiai hatásától függ. Ez a hatás a bécsidombi barlangnál meglehetősen sokáig tarthatott, minthogy az összecementeződött kavicsban a mozgó víz nehezebben végzi oldó munkáját. Lehetséges azonban az az eset is, hogy a barlangot úgy ásták ki, tehát mesterséges barlang. Kitöltése finomszemcséjű barnás homok.

134A barlang mennyezete vékony, úgyhogy a növényi gyökerek átütnek a talajon. A gyökerek vége vizes, ez is hozzájárul a barlang rendkívül nedves és hideg levegőjéhez. Minthogy a járatokon a levegő könnyen kicserélődik, a hőmérséklet nagyon ingadozó. A márciusi méréseknél 9 fok Celsiusot mértünk.

Az ásatast nem találtuk szükségesnek, minthogy különösebb eredménnyel nem kecsegtetett.

Állati és növényi életet – eltekintve a mikroszkópikus kicsinységű állatoktól – nem láttunk.

Érdekesnek tartjuk megemlíteni, hogy a nép mindig különös meséket tudott a barlangokkal kapcsolatban. Igaz, hogy a barlangok világa nem mindenki számára vonzó. Lehet, hogy 135éppen ez az oka, hogy a nép mindig borzongással, vegyes félelemmel beszél e sötét világról. A soproni nép is sok hihetetlen dolgot tud a szárhalmi, meg a bécsidombi barlangról is. Az előbbi a nép szerint a Fertő-tóig nyúlnék, míg az utóbbi a Szent Mihály-templom kriptájáig terjedne. Természetesen egyik nézetnek sincs semmi alapja.

Még megemlíteni kívánjuk a szárhalmi erdő pihenőkereszt felőli részén fekvő barlangot, melynek kutatása most folyik.

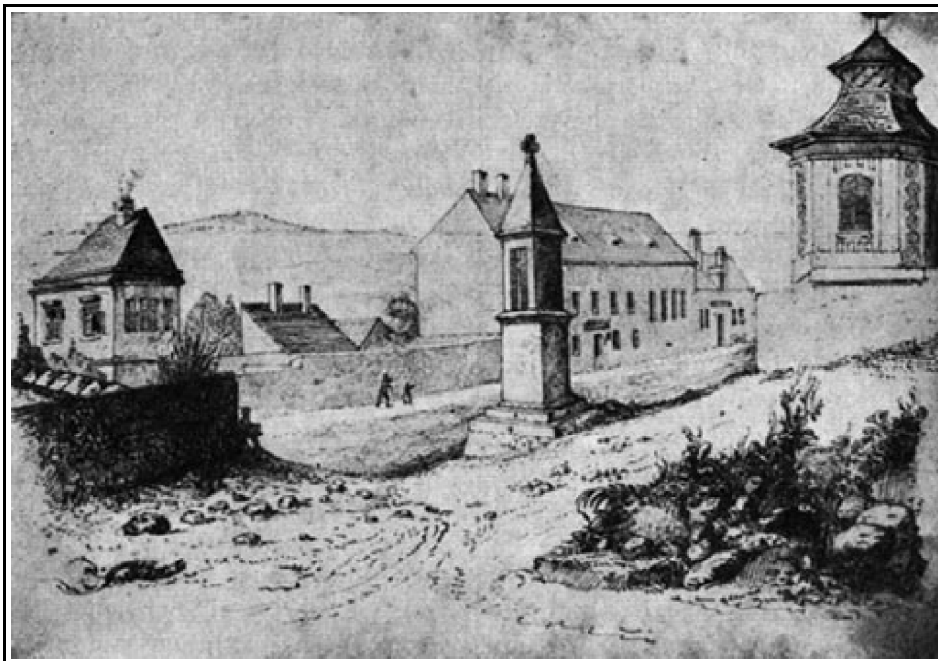
A barlangok mindig fontos szerepet játszottak az ember életében. Valóságos természetes lakások voltak az ősember befogadására. Életének nagyrészt itt töltötte, itt maradtak eszközei, szerszámai, amelyek oly fényesen igazolják a barlanglakó emberek küzdelmes életét. A soproni barlangokban eddig nem akadtunk ilyen leletekre, de nem lehetetlen, hogy a többszöri kutatás nem ad-e majd a jövőben ilyen leleteket,

Forrásmunka.

Vendi Miklós dr.: Sopron környékének geológiája. II. rész. A neogén és a negyedkor üledékei Erdészeti Kísérletek, 1930. XXXII. kötet. 1. szám, pp. 1–74. 2. szám. pp. 267–354.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kép Sopron multjából.

Kép Sopron multjából.

Máriacelli- vagy Fehérkereszt a Bécsi-ut mentén. Hauser K. rajza 1861.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nagyjaink

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nagyjaink / Leitner József: Deccard Kristóf János.

Leitner József: Deccard Kristóf János.

Azok között a soproni származású férfiak között, akik munkásságukkal a hazai tudomány fejlesztése körül nagy érdemeket szereztek, találjuk *Deccard Kristóf Jánost* is. Abban az időben, amikor hazánkban a botanika még nagyon is gyermekcipőkben járt, dolgozott ő nagy felkészültséggel és lelkesedéssel Sopron flórájának kutatásán és leírásán s írt természettudományi munkákat, melyek a magyar tudományban úttörők és útmutatók voltak. Mint soproni teljesítette azt a feladatot, amit városunk földrajzi helyzete szabott eléje, tudományos téren hídként kötötte össze a nyugati német kultúrát a magyarral, azokat a tudományos eredményeket és módszereket, amiket ott tanult, hazai földön alkalmazta és terjesztette.

Deccard Kristóf János 1686 október 21.-én született Sopronban. Apja *Deccard Jakab* soproni jegyző, anyja *Leinald Barbara* volt. A középiskolát és a teológiát a soproni ev. líceumban végezte. 1707-ben Wittenbergbe ment tanulmányai folytatása céljából. Itt nagy hatással volt rá *Berger Vilmos János*, az akkori németiség Cicerója, továbbá *Heucher*

Henrik híres botanikus, akitől a tudományos botanikát tanulta. 1712-ben *Fridelius* rektor, az első magyar antropológus helyére haza hívták, hogy elfoglalja az ev. líceum rektori székét. Itt működött mint kiváló tanár és buzgó kutató 1740-ig. 1738-ban tudományos érdemei elismeréséül a jénai latin társulat tagjává választotta. Ez a megválasztás nagy kitüntetést jelentett ugyan, de Deccard életében súlyos következményei voltak. A megválasztás alkalmával benyújtandó értekezés tárgyául ugyanis *Deccard* a magyarhoni tanítók sanyarú helyzetét választotta. Ebben a gúnyiratnak is nevezhető értekezésben, melyet *Hallbauer Frigyes* jénai egyetemi tanárnak küldött el s amelynek tartalma rövidesen a soproni ev. konvent tudomására is jutott, éles szavakkal ecseteli a tanárok helyzetét, nem kímélve azokat, akik az iskola felügyeletével voltak megbízva. A soproni ev. konvent 1740 július hó 16.-i ülésén foglalkozott ezzel az ügygel s a jegyzőkönyvben olvashatjuk „dass Herr Christoph Deccard eir sehr lästerliches und den Patronis höchst praejudicirliches und schimpfliches scriptum aufgesetzt... vorinnern er insbesondere die Patronos [137](#)et Inspectores perstringiret...” Ezen az ülésen el is mozdították állásából. Sok jóakarója, többek között *Hallbauer* jénai egyetemi tanár közbelépésére, aki az eredeti értekezést vissza is küldötte, az 1740 augusztus 11.-i konventülésen megengedték Deccardnak, hogy még az év végéig tanítson, de kikötötték, hogy azután 150 frt-nyi nyugdíjjal vonuljon nyugalomba. Még 23 évig élt nyugalomban, főleg kedves tudományával, a botanikával foglalkozva. Meghalt 1764 március 15-én 78 éves korában.

Deccard már kora ifjúságában nagy érdeklődést tanosított a természet iránt, gyűjti a rákosi mészke kövületeit és Sopron növényeit. Több tudományban alapos jártasságú volt, kitűnő latinságú szónoklataival a magyar Ciceró jelzőt érdemelte ki. Jellemének egyenessége, lelki tisztasága és egyszerűsége miatt Catohoz hasonlították. Mint olyan ember, aki főleg lelki életet él, kerülte az emberek társaságát, magába zárkózott életet folytatott. Szorgalmasan gyűjtötte Sopron környékének növényeit, látta, hogy a hazai flóra felkutatása terén még mennyi tennivaló van. Az akkori hazai botanikusok egyik legképzettebbje *Deccard*

volt. Sokat foglalatoskodott kertjében, melybe sok külföldi és környékbeli növényt gyűjtött össze, úgy hogy ez a kert valóságos botanikus kert volt. Hírességét mutatja az, hogy külföldről is sokan látogatták.

Deccard számos beszédet, történelmi, klasszikus s főleg botanikai munkát írt. Ezek kisebb része nyomtatásban is megjelent, nagyobb része azonban csak kéziratban maradt meg, ezek közül is több elveszett, vagy csak a róluk készített másolatot ismerjük.

A nevezetesebb munkái közül a következőket említtem:

1. *Succincta Urbis Semproniensis descriptio*. 2. *Hungaria sub regibus Arpadianis*. 3. *De Hungarorum apta indole ad excolendas literas*. 4. *Atlas Hungaricus*. 5. *Commentationes historicae*. A legértékesebbek azonban a botanikai dolgozatai: *Observationes botanicae Deccardianae*. (Különféle növényeken tett megfigyeléseket tartalmazott s a növényeknek a klasszikusokhoz való vonatkozásait tüntette fel. Ez a kézirat valószínűleg elveszett.) *Bél Mátyásnak De re rustica Hungariae* c. háromkötetes munkájának kidolgozásában is részt vett két fiával együtt.

A soproniakra nézve a legfontosabb a *Flora Semproniensis* c. munka, kéziratának másolata megvan az ev. líceum könyvtárában. Nyomtatásban nem jelent meg. Ez a munka az *első magyar növényenumeráció* s 1098 növényt sorol fel, megjelölve lelőhelyüket. E munka megírásánál Deccard csak mint munkatárs szerepelt, a mű oroszlánrésze Loew Frigyes Károly soproni orvostól és botanikustól származik.¹⁽⁹²⁾ E munkát Deccard fia, Deccard János Vilmos újabb észrevételekkel és orvosi megjegyzésekkel egészítette ki.

Deccard János Vilmos 1722-ben született Sopronban. 1748-ban orvosdoktorrá avatták. 1778-ban halt meg Sopronban.

A *Flora Semproniensis* szerzőiről Gombocz Endre a többek között a következőket mondja:²⁽⁹³⁾ „Mint botanikus ¹⁸⁸Loew és Deccard minden bizonnyal a legszerencsésebb és legélesebb szeműek közé tartozott. Bizonyítja ezt mindenekelőtt a növények száma, melyeket az akkori időkhöz képest bámulatos éleslátással aránylag olyan kis területről elő tudtak sorolni. A virágok színbeli viszonyait nagyon pontosan tanulmányozták, följegyezték ezenkívül – kár, hogy rendszeren csak nagyon hiányos leírással – azokat az alakokat is, amelyeket koruk irodalmából meghatározni nem tudtak; innen van, hogy a *Flora Semproniensis*-ben már sok olyan formát, alfajt és néha fajt is találunk leírva, melyekről csak 100–150 évvel később találunk említést az irodalomban.”

Deccard életére és működésére vonatkozó bővebb adatokat a következő munkákban találhatunk:

Weszprémi István: *Succincta medicorum Hungariae et Transsylvaniae biographia*. Lipcse és Bécs 1774–87.

Kanitz Agost: *Versuch einer Gesehichte der ungarischen Botanik*. Halle, 1865.

Szontagh Miklós: *Enumeratio plantarum phanerogamicarum sponte crescentium copiosusque cultarum territorii Soproniensis*. Verhandlungen der k. k. zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien, 1864.

Müllner Mátyás: *A soproni ev. főtanoda története*. Sopron, 1857.

Hrabovszky György: *Gymnasiologia*. Kézirat. Líc. könyvtár.

Klein, Johann Samuel „Nachrichten...” 1789.

Ribini: Memorabilia... 1789.

Gombocz Endre: Az első magyar növényenumeráció Deccardtál. Növénytani Közl., 1903, II. 162–168.

Payr Sándor: Negyedfélszázados főiskola Sopronban. Sopron, 1907.

Gombocz Endre: Sopron vármegye növényföldrajza és flórája. M. T. Ak. Math. és Természettud. Közlemények XXVIII. k., 4. sz.

Gombocz Endre: A magyar botanika története. Budapest, 1936.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nagyjaink / Heimler Károly dr.: Loew András,

Heimler Károly dr.: Loew András,

a bölcsélet- és orvostudományok doktora, Sopron város főorvosa, szül. Sopronban 1660 körül, megh. 1710.

Munkái: De lue venerea. Jena, 1680. (4-r.),

Dissertatio inaug. de morbo Hungarico. Jенаe, 1782. litteris Bauhoferianis. (4-r. 32 l. Nemz. Múz.),

Historia epidemica Hungariae (et quidem Poseniensis an. 1688. Soproniensis vero annorum 1697–1709. (4-r. 68 l. Nemz. Múz.),

Duorum Hungariae medicorum fontiam, quorum alter genes lacum Pisorium in Soproniensi comitatu ad pagnum Wolffs.... (4-r. 61 l.), – Epistola de morbo complicatissimo. (1730.) Ezt a két munkáját fia adta ki.

Számos orvosi értekezése jelent még meg az Acta Naturae curiosorum Decur. II. 8. és 9. évf., Decur. III. 5. és 6. évf.-ban.

Az emlékbeszédet felette M. Christian Perpilio ev. prédikátor mondotta 1719. máj, 25-én; Regensburgban kinyomatták, egyik példánya Scholz János soproni gyűjteményében található.

Életrajzi adatok: Russ, Job. Christof, Unsterbliches Denkmal auf Andreas Löw, Physikus in Oedenburg, in einer kurzen Rede. Regensburg, 1710. Weszprémi, Succincta medicorum biogr. Cent. L p. 94. – Horányi, Memoria Hung. Tom II. p. 496. – [139](#)Szinyei, Term. math. könyv. 460.; Wurzbach, XV., 1860. 413. – Gombocz E., A magyar botanika története. Budapest, 1936.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Nagyjaink / Heimler Károly dr.: Loew (Loevius) Károly Frigyes,

Heimler Károly dr.: Loew (Loevius) Károly Frigyes,

az orvostudományok doktora, természetbúvár, gyakorló orvos Bécsben, szül. Sopronban 1699. március 20 (22), megh. 1741. nov. 4 (6).

Tanulmányait Halleben végezte és 1721-ben Jenában avatták doktorrá. Doktori értekezése: Dissertation inaug. med. de polypodio (Jena, 1721). Élete javarészt Bécsben töltötte mint gyakorló orvos, itt sok

előkelő családnál volt bejáratos. A császári Academia Naturae Curiosorum és a berlini tudományos akadémia is tagjává választotta, 1724 óta tagja a „Leopoldus Carolus Academie der Wissenschaften” Cognomine Pittalus és 1728-ban ugyanott adjunktus A szász-meiningi uralkodó háznak tanácsosa és udvari orvosa volt. Élete vége felé – 17 évi bécsi tartózkodás után – visszatért szülővárosába és kedves tudományának, a botanikának szentelte idejét. A Templom-utca 17. sz. (mai ev. papház, Örtl-alapítványi-) ház az övé volt.

Gazdag tudományos munkássága tulnyomó részben latinnyelvű, egy rövid tanulmányát a veszedelmes lázbetegségekről németül is megírta (1730), e tárgykörből ez évben három latinnyelvű munkája is jelent meg

Botanikai kutatásai során érlelődött meg benne a gondolat a hazai flóra rendszeres feldolgozásának a szükségességéről, ezért levélben fordul a magyar orvosokhoz és botanikusokhoz, e tervének támogatására. E levél címe: Caroli Friderici LOEW, Nobilis Hungari, Acad. Caes. Natur. Curiosorum adiuncti, Epistola ad Celeberrimos Omnium Regionum Botanicos, qua de FLORA PANNONICA Conscribenda Consilium cum ipsis communicat, et singulos ad commercium botanicum, mutuamque rariorum plantarum, feminumque communicationem perofficiose et peramanter inuitat. Sempronii Typis Joannis Philippi Rennaueri Typographi. Dabam Sempronii in Hungara d. 25. Aug. A. O. R. C I I CC XXXIX (1739). Ebben a levélben közli a botanikusokkal, hogy tervbe vette a „Flora Pannonica” megírását és felszólítja őket, hogy közöljék egymással botanikai adataikat, cseréljenek ritka növényeket, magvakat. A levél fontosabb részei: Mindig égett a vágtyól, hogy Pannonig növényeit leírja. Amikor 1721-ben az Akadémiáról hazajött, szorgalmasan foglalkozott a növények gyűjtésével, megfigyelésével. Legelőször Sopron flóráját akarta megírni, azonban Bécsbe hívták orvosnak, itt 16 évig volt gyakorló orvos. Közben Jenő főherceg kertjét, gazdag könyvtárát szerette volna tanulmányozni, Jenő főherceg az engedélyt meg is adta, de a kert és a könyvtár vezetői nemcsak hogy nem támogatták, hanem inkább akadályozták. De azért dolgozott benne és szabadidejében Historia naturalis-át illusztrálta, megírta Historia Regni Hungariae-t, kiegészítve természeti ritkaságukkal, továbbá Magyarország Cimeliumainak leírásával (descriptione item Cimeliorum Regni Hungariae), – érmeikkel. Majd Antonius Ulricus szász herceggel együtt sok ásványt, kőületeket, gemmákat, köveket [140](#) (mineralia et fossilia in primisque gemmas atque lapida) gyűjtött. Egy évvel ezelőtt Magyarországra visszatérve (tehát 1738), a Flora Sempronensis megírásához fogott, amelyet évekkel ezelőtt már megkezdett. Előtte magyarországi növényekkel úgyszólván csak Tollius, Procopius Bonnanus, Chr. Aug. ab Hortis, Joannes Lippay (Hortus Posoniensis, magyar nyelven), különösen pedig Clusius foglalkoztak. Clusius szinte egész Dunántúlt bejárta: 359 élethű képpel illusztrálta művét. Mivel a soproni flórát Clusius alig érintette (vix a limine salutavit), azért ő erre akarja idejét, erejét fordítani; úgy véli, hogy e munkájának gyümölcsét mindenekelőtt a soproniak élvezhetik, mert így ismeretes lesz, hogy melyek az egészségre hasznos s melyek a káros füvek. Abban is bízik, hogy a példán okulva, Magyarország más megyéjében is lesznek, akik kedvet kapnak a növények összeírására. Ilyen volt Wachsmann, lőcsei származású, aki társa volt Németországban s aki Belgiumban fiatalon elhunyt. Kéri a jóakaratot az érdeklődőknek.^{*(94)} E felhívás nem talált visszhangra és így a mű nem jelent meg, bár D. J. Christoph Deccardus, Scholae Sempronensis Rector clarissimus is megígérte közreműködését.

Életrajzi adatok: Wespriemi, Succincta medic. biogr. Cent. I. p. 95. – Horányi, Memor. Hung Tom. II. p. 500. – Kanitz, Versuch einer Geschichte der ung. Botanik. Halle, 1865, 38 l. – Pukánszky B., A magyarországi német irodalom története. Budapest, 1926, 365 l. Munkáira vonatkozó adatok: Szinnyi, Term. math. könyv. 460–461. l. és Győri Tibor, Magyarország orvosi bibliographiája 1472–1899. Budapest, 1900. 40, 63, 92, 129, 170. – Albuma, amelybe 1716-ban soproni tanárai és barátai írtak

búcsúsorokat, amikor külföldre ment tanulni, ma letétképen a líceum nagy könyvtárában van. Magyar bejegyzés is van benne s többek közt Dobner Ferdinánd polgármester, Deccard rektor, Balogh György tanár írtak abba emléksorokat.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopronvármegyei várak, kastélyok és nemesi kuriák.

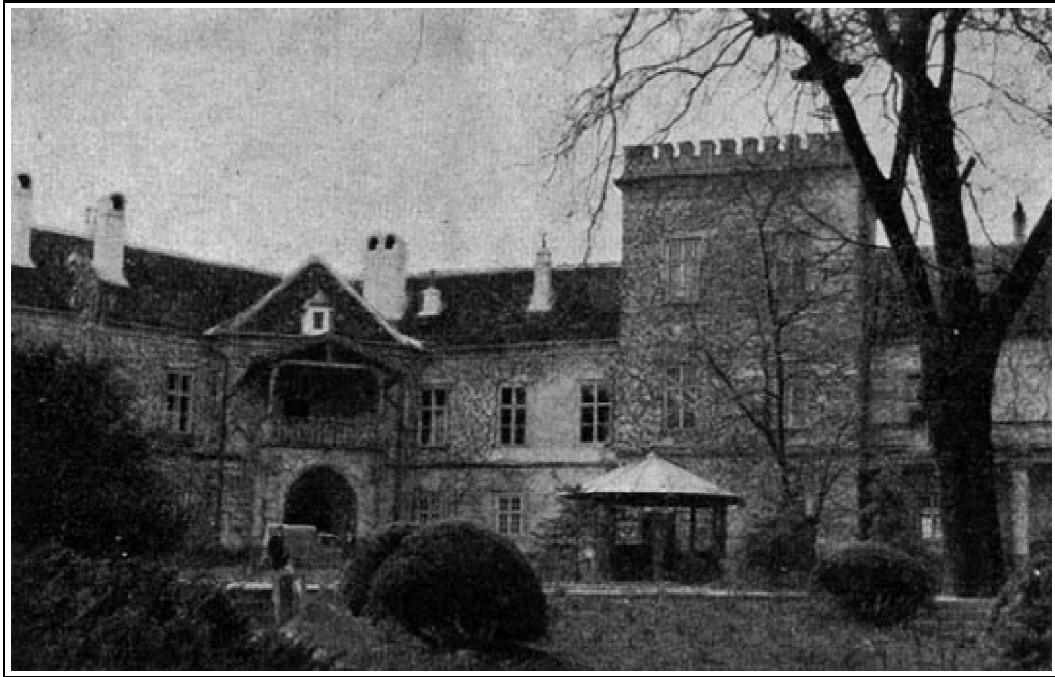
141 Sopronvármegyei várak, kastélyok és nemesi kuriák.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Sopronvármegyei várak, kastélyok és nemesi kuriák. / Csatkai Endre dr.: A Virtsológi Rupprecht-kastély Sajtoskálon.

Csatkai Endre dr.: A Virtsológi Rupprecht-kastély Sajtoskálon.

Sajtoskál eredetileg a Niczky-család birtoka volt. 1372-ben annak bizonyítására, hogy a falu ősi jogon van birtokukban, 1212-ből való oklevelet mutattak be. Ebből kitűnt, hogy „Kyal” legrégebben királyi birtok volt és abból a Gizella királynővel bejött Kál kapott egy részt. Utódai Imre királynak öccsével való viszálya idején a trónkövetelőhöz csatlakoztak és vérüket is hullatták érte, épen ezért a később trónra került II. Endre visszahelyezte utódukat, István papot a birtokba.

A sajtoskályi Rupprecht-kastély.

A Niczkyek a 19. század elejéig birtokosok is maradtak és rajtuk kívül a középkorban még a Lábatlani, Patyi, Unyani és dédi Farkas családok birtokosok.¹⁽⁹⁵⁾ Vásártartóhely is volt és 1421520-ban a vásárjogot II. Lajos Bagodi Benedeknek juttatta.²⁽⁹⁶⁾ A Niczkyek a reformáció híveivé szegődtek; jól felszerelték a templomot, de a lelkészek között akadt hanyag is; 1631-ben hiányzott egy kehely és a szószéknek arannyal átszőtt bársonyos takarója.³⁽⁹⁷⁾ A már 1234-ben említett Szent Péter-templomot a közben katolikussá visszatért Niczky-család újraépítteti és oratóriumokkal is felszerelteti. Ebben a században freskódísszel is ellátják a templomot, sajnos, az idők folyamán ezek tönkrementek.⁴⁽⁹⁸⁾

1810 körül a Niczkyek eladták birtokukat Szürnyeghy Horváth Józsefnek. Az ősi birtokos családnak alig maradt valami emléke. Hajdani családi temetőjüket a mai birtokos család használja. A köznyelvben ma is mint Niczky-temető ismeretes, de csak egy klasszicisztikus régi sírkő áll benne, felírása csupán nagyjából olvasható: Niczky József és neje Nagy Anna emeltette anyjának, Vajda Rozáliának. Az évszámot egyes kiemelt betűk adják, de mivel a felírás csak részben olvasható, ennek megfejtése nem sikerül. Stílusa szerint 1820 körül készülhetett az emlék.

A Szürnyeghy Horváth család néhány évtized után eladta a birtokot Rupprecht Jánosnak. Vele a reformkor egyik legnagyobb soproni alakja került át a megye déli részére vezető személyiségnek.

Rupprecht János atyja, Henrik, 1781-ben kapott Sopronban polgárjogot, Bayreuth mellől Gefress nevű helységből származott, atyja, János Márton ott mészáros volt, Rupprecht Henrik Sopronban a „Fehér ló” fogadót bérelte a Stark-családtól, majd a várostól az „Arany szarvast”, később borkereskedő lett.

Eredetileg, úgylátszik, másik fia, Ábrahám folyamodott 1806-ban a helytartótanácsához, hogy bizonyos Kühn József nevű emberrel megnyithassa a soproni cukorgyárat. Ezt a gyárat eredetileg 1794-ben Nagy György líceumi tanár alapította részvénytársasági alapon, de mielőtt megnyithatta volna, máris belebukott.

Az épülete ma is megvan az Újteleki-utca házsora mögött a kültelkek felé. 1806 augusztus 7-én nagy ünnepség közben megnyílt a gyár. A városi tanács jelenlétében feltették a ház homlokzatára a kétfejű sast annak jeléül, hogy a gyár szabadalmas.⁵⁽⁹⁹⁾ Az üzem felettébb felvirágzott akkor, amikor Rupprecht János vette a kezébe irányítását. Már 1806 júniusában megszerezte a soproni polgárjogot és már akkor is mint cukorgyáros szerepelt, tehát a mesterséget valahol külföldön sajátíthatta el.

143Fiatal ember létére nagy szerepet játszott már az 1909-es francia megszállás idején is a polgárőrségben. A cukorgyártás révén mind nagyobb vagyona tett szert: az Újteleki-utcában egész sor háza állt. 1810-ben megvásárolta az ev. konvent is tagjául. Később nagy tevékenységet fejtett ki a gőzmalom és gőzfürdő alapítása körül; a részvénytársaságtól 1839-ben megszerezte ezeket és a gőzfürdőt 1849-ig birtokában is tartotta.⁶⁽¹⁰⁰⁾

A magyar közgazdaság felvirágoztatása körül elért eredményeit V. Ferdinánd azzal ismerte el, hogy magyar nemességet adományozott neki „virtsológi” előnévvel. 1839 március 18-án hirdették ki Sopron vármegye közgyűlésén nagy ünnepség között, amelyen részt vett Esterházy Pál herceg és Miklós fia is. Az újdonsült magyar nemes jó hazai szokás szerint más nap nagy áldomást rendezett 170 terítéses asztallal. A Pozsonyban megjelent „Hirnök” című lap tudósítása szerint „a pezsgőnek a szó valódi értelmében özöne közt” vigadtak és mivel történetesen József napja volt, a nádorra is „habzó poharak” emelkedtek, miközben a zenét szolgáltató dzsidás zenekar a Gotterhaltera zendített rá. Ez a nagy ünnepség a régi kaszinó (ma belvárosi elemi iskola) nagytermében játszódott le.⁷⁽¹⁰¹⁾

Rupprecht 1847-ben áthelyezte a soproni cukorgyárat Sajtoskálra. Ott egyébként csak igénytelen háza volt.

Biliárdszoba.

Virtsológi Rupprecht János 1863-ban halt meg, felesége, Schmidt Karolin, már korábban elhunyt. Legidősebb fia, János († 1888), gyáros volt, a következő, Henrik, magasrangú katonatiszt, [144](#)József († 1901) soproni gyógyszerész, Lajos birtokos, Frigyes ezredes. Lajos örökölte a sajtoskáli birtokot és már 1863-ban átalakította a házat. A tornácos, árkádos, földszintes házból emeletes kastély lett, tornyokkal és némi középkori emlékezéssel. Ez a romantikus kiképzés korának érdekes jellemző sajátossága.

Rupprecht Lajos után fiának, Olivérnek került a kastély a birtokába. Már nagyon korán megmutatta, hogy a köznek szánja munkás életét. Mint hétéves fiú összegyűjtött kis pénzecskéjét a soproni diáksegélyző egyesületnek ajándékozta és ezzel egyháza támogatójának jegyezte el magát. [8\(102\)](#) Családja nevét egész sor alapítvány örökíti meg a soproni ev. egyháznál és a templom híres orgonáját is nagyatyja emlékezetére alapították örökösei. [9\(103\)](#)

Rupprecht Olivér nagy érdemeket szerzett úgy egyházának, mint a megyei gazdasági életnek felvirágoztatása körül. A megyei levéltárat sok értékes középkori okirat felajánlásával gazdagította, valamint annak helyiségeit művészi kivitelű üvegfestményekkel láttatta el, amelyek a megye nemesi családjainak címerét ábrázolják.

A sajtoskáli kastélyban zajlott le a legújabb kor nagy királydrámájának egyik epizódja. Mikor ugyanis 1921-ben IV. Károly hitvesével repülőgépen visszatért Magyarországra, tudvalevőleg Dénesfa mellett szállott le. Ott, keresztelő lévén, sok vendég tartózkodott és így a királyi pár Cziráky Györgyhez kocsizott

át Kenyeribe, majd onnan Sajtoskálra. Itt megháltak és tanácskozás után reggelindultak útnak Sopronba. A biliárdszobában folyt a találkozás, miről is a következő szövegű emléktábla szól: „IV. Károly, Magyarország apostoli királya és Zita királynő ő felségeik itt töltötték az 1921 okt. 20. és 21. közti éjjelt és az emelet falu felé néző első szobájában pihentek. Kíséretükben volt Lehár br. ezredes. Éjjel érkezett Gratz Gusztáv, Rakovszky István, Ostenburg őrnagy, akikkel ezen táblával jelzett szobában való tanácskozás után reggel 4 órakor Sopronba utaztak.”

A kastélyhoz nagy park tartozik és ügyesen bekapcsolja a Metéc-patakot is. A család tagjai újabban a régi Niczky-temetőben temetkeznek.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények.

145 Kisebb közlemények.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Cs. E.: Az iváni „légkőesés” 1841-ben.

Cs. E.: Az iváni „légkőesés” 1841-ben.

Száz évvel ezelőtt, 1841 nyarán a tudományos világ érdeklődésének középpontjába került megyénk Iván nevű faluja. Tudvalevőleg augusztus 10., szent Lőrinc napja, körül erős csillaghullás szokott lenni. Ez a nap 1841-ben sajátságos tüneményt hozott Ivánnak. Egyéb tudósítások mellett a Pozsonyban megjelent „Hírnök” című újság, erősen megkésve ugyan, november elsején, de nagy részletességgel adja elő a dolgot. A nyár folyamán egy úr valamelyik bécsi ötvöshöz különös ásványfélét hozott azzal a megbízatással, hogy belőle karesztet csináltasson. Elmondta, hogy a kő az égből hullott le. A dolog feltűnést keltett és felhívták rá a tudományos körök figyelmét is. *Reichenbach* Károly Lajos báró, neves tudós, aki a selyemtenyésztésnek is szakembere volt¹⁽¹⁰⁴⁾ és így ismerte a Legnagyobb Magyart, megkérte, hogy az ő révén eljuthasson Ivánba, mert hisz az Széchenyi-birtok volt, de nem Istváné, hanem fivéréé, Pálé. Szeptember hó 28-án pesti útjából útbaejtette a tudós a cenki kastélyt és a következő nap Széchenyi Istvánnal elindult a tudományos útra.²⁽¹⁰⁵⁾ Először érdeklődtek a környék hírneves plébánosánál, Tatay Jánosnál Lövön. Ez elmondta, hogy a kérdéses napon este 10 órakor tért haza. Az égből sűrűn hulltak egyszerre a kövecsek és kénytelen volt köpenyével betakarni fejét, hogy meg ne sérüljön. Még érdekesebb volt Horváth József kukoricacsősz előadása. Neki feltűnt este a csönd és a sötétség. Egyszerre nagy zápor keletkezett. Ő erre sietve bekúszott a konyhába; de a pipáját kint felejtette, utána nyult, ekkor sok erős ütés érte a kezét. Most kitolta a kalapját, hogy reggelre meglássa, micsoda golyóbisok hulltak az égből. Meglepetésére egész csomó borsónyi szem hevert a kalapban. Löschner grófi erdőmester is ugyanilyen tapasztalatra tett szert. A kukorica és káposzta levele az egész környéken át volt lyukasztva és több mérföldnyi területen milliónyi kövecske feküdt, akadt sörétnagyságú, de olyik elérte a babét is. Mikor esett, sem volt tüzes, mégcsak meleg sem. A tudósabb elméknek feltűnt hasonlósága a vastartalmú babérccel. *Reichenbach* bárót más bécsi tudósok is követték, így a bécsi császári ásványgyűjtemény őrei közül *Baader* Jakab és András, majd *Rainer* főherceg megbízásából *Heller* János doktor.³⁽¹⁰⁶⁾ A vizsgálatok eredménye az volt, hogy különös meteoresés történt, eladdig páratlan a megfigyelések sorában. A magyar újságok

kissé restelkedtek, hogy a bécsi tudományos körök valósággal rávetették magukat az érdekes tüneményre, [146](#)de Tatay János küldött mintát a kövekből Toldy Ferencnek a Tudományos Akadémia számára, a Magyar Természettudományi Társaság és Széchenyi István pedig a Nemzeti Múzeumnak. Reichenbach észlelte a „Poggendorfs Annalen” című tudományos folyóiratban tette közzé (1841), hangsúlyozva a lelet rendkívüliségét. Számítása szerint mintegy 350.000 millió darab hullott le az égből 350.000 mázsa súlyban. Leírása nyomán azonban az a felfogás is kialakult némely tudósban, hogy nem kozmikus eredetűek a kövek, hanem földtermék.[4\(107\)](#) Érdeemes volna utánajárni, vajjon Ivánban maradt-e valami emléke legalább a nép ajkán a rendkívüli természeti jelenségnek...

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Cs. E.: Laudon táborszernagy Sopronban.

Cs. E.: Laudon táborszernagy Sopronban.

Mária Terézia hírneves táborszernagyja megfordult Sopronban is; erről tudtommal még sehol sem történt említés a helyi történeti irodalomban. Geiger Mártonnak a múzeumban őrzött krónikája azonban megemlíti az 1789-es évről, mindenestre azonban pontosabb kelet nélkül, hogy az akkor már 70 éven felüli hadvezér a II. József szerencsétlen török háborújának színterére Sopronon keresztül utazott le. A Vörös Ökörben, a mai Magyar Király fogadóban szállt meg, ebédelt és pár órát pihent. Erre a hírre sokan összeszaladtak és a táborszernagy szívesen elbeszélgetett a férfiakkal és nőekkel. Nagy vívatozás közben este indult tovább. Egyébként II. József halálát, nem sokkal élte túl, 1790-ben ő is elhunyt 73 éves korában. Ezzel a kis adattal az érdekes öreg fogadó történetét*[\(108\)](#) ki kell egészíteni.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Cs. E.: Marsigli természettudós Soproni kapcsolatai.

Cs. E.: Marsigli természettudós Soproni kapcsolatai.

Marsigli Lajos Ferdinánd grófról minden lexikon értesít, hogy résztvett 1686-ban Buda visszafoglalásában és a karlócai béke után ő vezette az új határ megállapítását, továbbá, hogy Magyarország flóráját egy vaskos kötetben ismertette. 1730-ban halt meg. Bevilaqua Borsody Béla és Mazsáry Béla nagy művelődéstörténeti tanulmánya a pest-budai kávéházakról[1\(109\)](#), érdekes kapcsolatáról ad számot Sopronnal is. 1683-ban Bécs ostrománál török fogságba esett, onnan megszabadulva I. Lipót ezredesnek nevezte ki, és ahogy a könyvben olvasható, Sopronba küldte „pihenőre”. Valószínűleg azonban azért került de az újdonsült ezredes, mert úgy 1685-ben, mint Buda ostroma előtt közvetlenül itt táborozott a Lothringeni Károly vezérlete alatt álló, harcra rész sereg. Marsigli itt Sopronban az 1685. év folyamán írta meg „Bevanda Asiatica” címen a kávéról, annak természetrajzáról és főzési módjáról a fogság alatt szerzett tapasztalatait. Címének magyar fordítása: Az ázsiai ital. Annak a Buonvisi bíborosnak ajánlotta a szerző, akit véletlenül éppen itt Sopronban avattak bíborossá az 1681-es országgyűlés idején, Marsigli, a magyarországi török kávéfőzésről írva, elsőnek jelenik meg a kávé nagy bibliográfiájában.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Mollay Károly dr.: Mégegyszer a burgenlandi német népi színjátékokról.

147 Mollay Károly dr.: Mégegyszer a burgenlandi német népi színjátékokról.

A Soproni Szemle februári számában *Horák Károly* könyvének ismertetésével kapcsolatban megemlítettük, hogy *Sztachovics Remig* pannonhalmi bencés tanár kéziratot hagyatékát Horák nem dolgozhatta fel. Sztachovics gyűjtésének egy része „Braut-Sprüche und Braut-Lieder auf dem Heideboden in Ungern, Wien, 1867” címmel jelent meg, népi színjátékai azonban mai napig kiadatlanok. Sztachovicsnak ezt a hagyatékát, a még fellelhető kéziratot forrásokat ismerteti *Kögl J. Szeverin*-nek azóta megjelent „Mosonmegyei német kéziratok énekeskönyvek, Budapest, 1941. 8. 148. l.” c. műve. A munka a budapesti tudományegyetem Német Nyelvészeti Intézetének kiadványai (szerk.: Schwartz Elemér) közt látott napvilágot s értékes kiegészítése Horák fentemlített munkájának.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Kotsis Tivadar: Vulkán volt-e a harkai csúcs?

Kotsis Tivadar: Vulkán volt-e a harkai csúcs?

Még a művelt közönség körében is gyakran terjed el egy-egy téves természettudományi felfogás vagy balítélet, Sopronban is találkozhatunk vele. Így pl. gyakran hallunk barlangokról, amelyek „kincseket” rejtnek, és amelyek közül egyikmásié „több kilométer hosszú is”. Hasonlóképpen sokszor beszélnek az emberek tévesen a Harkai csúcsról is. Valahányszor vulkánokról esik a szó, azonnal például említik a harkai kúpot. Azzal érvelnek, hogy a síkságból meredeken emelkedik ki, alakja is erre az eredetre vall, és ami a legfontosabb, a kúp lábánál mély tó van, amely egykor kráter szerepét tölthette be. Ezzel szemben elég egy pillantást vetnünk Sopron geológiai térképére (szerkesztette 147Dr. Vendl Miklós egyetemi ny. r. tanár), vagy a helyszínen is meggyőződhetünk arról, hogy itt a vulkánosságnak nyoma sincs. A kúp anyaga muszkovitgnájsz és csillámpala, ezt dúrva kavicstörmelék veszi körül, a környék pedig tortonkorú bádeni agyagból áll. A kúp kialakulása elsősorban a földtan letaroló erőinek kifformáló munkájára vezethető vissza. Kőzete pedig gyűrődés által keletkezett. A hegy lábánál lévő tó egyszerű mélyedés. Mélysége kb. 2 m. Átmérője is alig 4–5 m, tehát nem is komoly tó, hanem csak kis pocsolya, amely egyszerűen az esővíz összeszüremkedéséből képződik időnként.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Kisebb közlemények. / Csatkai E. dr.: Adat Csorna zenei multjához.

Csatkai E. dr.: Adat Csorna zenei multjához.

Csornának az utóbbi évtizedekben erősen fellendült zenei élete van, amely a prépostság templomához kapcsolódik. Érdekes, hogy egyes jelek szerint ott a 18. század második felében is értékes zenei tevékenységet fejtenek ki. II. József 1786 december 7.-én feloszlatta a prépostságot és elrendelte annak minden ingóságáról tüzetes leltár készítését. Az Országos Levéltárban őrzött hatalmas csomagban szerepel a prépostsági templom zenekari felszerelésének lajstroma is. Ebből nagyszabású zenei teljesítményekre következtethetünk. Volt egy 12 változatú orgona (a leltár 60 forintra becsülte csak), két nagy és két kisebb rézdob, három jókarban levő, két rossz trombita, egy hegedű (Violon) tokkal, három egyéb hegedű (Geigen), négy vadászkürt, egy cselló (Basseth) tokkal, két angol kürt, négy oboa, két fagott, két klarinett,

egy rossz harántsip (Flautravers), három hosszabbító a trombitákhoz, nyolc vadászkürtökhöz.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni irodalom.

148 Soproni irodalom.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni irodalom. / Gombocz Endre: *A királyi Magyar Természettudományi Társulat története, 1841–1941.* Budapest, 1941. Kiadja a kir. Magyar Természettudományi Társulat. VI + 467 old., 1 képpel és 54 arcképpel.

Gombocz Endre: *A királyi Magyar Természettudományi Társulat története, 1841–1941.* Budapest, 1941. Kiadja a kir. Magyar Természettudományi Társulat. VI + 467 old., 1 képpel és 54 arcképpel.

Százéves fennállását ünnepli a Természettudományi Társulat, hazánk egyik legnagyobb és legnépesebb társasága! Abban az időben alapította meg *Bugát Pál*, az izzólelkű orvos, amikor a természettudományok kezdtek kinőni a gyermekruhából s az egész művelt világon megindult kutatások eredményeképpen mind szélesebb és szélesebb területekre terjedve, soha nem sejtett sikerek felé törtek. A száz esztendővel ezelőtt megalapított társulatnak ez idő alatt olyan nagy hatása volt természettudományi műveltségünk megalapozása és kifejlesztése terén, hogy csak a legnagyobb hálával gondolhat reá minden magyar ember. Sikerét a legjobban az mutatja, hogy kiadványai s ezek között elsősorban a *Természettudományi Közlöny*, ott láthatók a vidéki orvos, gyógyszerész, a pusztán lakó uradalmi intéző és a hegyi faluban lakó tanító asztalán éppen úgy, mint a városi iskolák tanári szobájában, vagy orvosi rendelők várótermeiben. Ez a nagy elterjedtség mutatja, hová fejlődött a társulat az elmúlt száz esztendő folyamán.

Ám ez a száz esztendő kemény küzdelmek hosszú ideje volt. Milyen sokszor fenyegette a társulatot a pusztulás, a megsemmisülés! Milyen sok aggodalom és lelkesedés, elismerés és lenézés, siker és közöny kísérték küzdelmes útjain! Ám a társulat életereje, lelkes tagjainak soha nem lanyhuló szeretete átsegítették minden vészen és viharon s ma a nehéz idők és a haza csonkasága ellenére is csaknem 14.000 tagot számlál. Olyan tagokat, akik bármilyen áldozatra készek, hogy havonként bekopogtasson hozzájuk a társulat kedvelt közlönye és sok-sok várvavárt kiadványa.

Ennek a küzdelmes száz esztendőnek történetét írta meg a társulat mai első titkára, *Gombocz Endre*, Sopron szülőtte. Terjedelmes könyvének minden sorában ott lüktet az a mélységes szeretet, mely lelkét a patinás társulat iránt eltölti. Összehordott mindent, amit megtalálhatott s élénk állítja nemcsak a társulat száz esztendejének küzdelmes történetét, hanem szinte hazánk száz évének művelődéstörténetét is. Munkáját éppen ez teszi jelentőssé és teljes elismerésre méltóvá.

A könyv bevezetésében a természettudománytársulatok alapítási tervét ismerteti. Majd a társulat megalapítását vázolja s annak történetét a szabadságharcig. A nagynevű alapító *Bugát Pál* volt, a lángoló lelkű, akadályokat nem ismerő orvostanár. A megalakult társulat sok nehézséggel küzdött, de a szabadságharcig állandóan emelkedett. Jobb jövő állott előtte, amikor a szabadságharc után következő idő

végveszélybe döntötte.

A társulat azonban lelkes vezetőinek és áldozatkész tagjainak szeretetével túlélte ezt a végveszélyt is. Emelkedett a tagok létszáma és tudományos színvonala is. Évkönyveket adott ki s megjelent mint tudományos fórum. Megkezdte a népszerű 149 előadások tartását, eredményes pályázatokat hirdetett, pályamunkákat jutalmazott. Szót emelt a természetvédelem érdekében, megelőzve a külföldet is. Működése azonban akkor vált széles körben ismeretessé, amikor *Szily Kálmán* megindította a *Természettudományi Közlönyt* (1869). Ennek írói kiváló szakemberek voltak s népszerűsége állandóan nőtt. A tagok létszáma rohamosan emelkedett, vagyona gyarapodott. Tekintélye emelkedett s mint kezdeményező és véleményező szerv nagy szerepet vitt. Felemelte szavát a természettudományos oktatás érdekében. Fél százados fennállásának emlékünnepe (1891) már mint nagytekintélyű társulat ünnepli meg.

A társulat életének új korszaka számos szakosztályának megalapításával nyílik meg. Ezeknek folyóiratai ma is tudományos életünk lüktető erei. A világháború és az utána következő idők azonban újból veszedelembé döntik a társulatot. Elveszíti vagyona nagy részét. De ebből is megmenekül s ma, amikor fennállásának százéves jubileumát ünnepli, tekintélye a tetőfokra emelkedett s elmondhatjuk, hogy nemes munkával tovább folytatja maga elé tűzött nagyszerű célját: *a természettudományok fejlesztését, terjesztését és megkedveltetését a magyar hazában.*

A társulat változatos történetét úgy írta meg a szerző, hogy írása szinte drámai, fordulatos és cseppet sem száraz, hanem végig élvezetes. Mert szívvel írta s bele helyezte a társulat életét abba a végtelenül mozgalmas száz esztendőbe, amelyet a magyar haza és a magyar nemzet átélt. Könyvét sok szép kép díszíti: azoknak a harcosoknak az arcképei, akik a társulat bölcsőjénél állottak és rajta keresztül a magyar művelődés harcosai voltak. Mélységes megilletődéssel tekintünk rájuk...

Hisszük, hogy az ünneplő kiváló társulat még századokon át fogja ellátni nemes hivatását, mert vezetői szeretettel és lelkesedéssel szolgálják; mind többen melléje sorakozó tagjai pedig áldozatkészen és hűségesen kitartanak mellette, mert érzik a költő figyelmeztetésének igazságát: „*A természet nagy könyvét forgatni ne szűnjél, Benne az Isten képe leírva vagyon...*”

Dr. vitéz Varga Lajos.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni irodalom. / Koenig, Otto: Wunderland der wilden Vögel. Wien, 1939. Gottschammel u. Hammer. 100 old., 92 fénykép, 1 térképrajz, 4°.

Koenig, Otto: *Wunderland der wilden Vögel*. Wien, 1939. Gottschammel u. Hammer. 100 old., 92 fénykép, 1 térképrajz, 4°.

„*A vadon élő madarak csodaországa...*” Első pillanatra azt hisszük, hogy valahol a forró égövön, vagy valamely érintetlen távoli földön van ez a „csodaország”. Ámde a 92 gyönyörű fényképfelvételről csupa ismerős madarak tekintenek reánk. Ismerősök mind, mert ez a „csodaország” itt van Sopron közvetlen közelében! A *Fertő-tó*, annak nagy kiterjedésű nádasai és a keleti partvidéknek a Hanságba átvezető területe s ennek szikes tavacskái adják a vadon élő madaraknak ezt a csodálatos világát.

Amióta a Fertő jó négyötödrésze Ausztria, illetőleg most Németország tulajdonába került, leginkább a botanikusok és ornitológusok kutatják ennek a sajátos alföldi tónak különös élővilágát. Különös a német kutatók számára, mert mindig úgy beszélnek róla, mint steppe-tóról, keleti parjainak sík világáról pedig

mint igazi steppéről, pusztáról, melynek 150 növény- és állatvilága teljesen elütő, idegen a Német Birodalom bármely területének élővilágától. Azt mondják, hogy a magyar „puszták” legszélső, legnyugatibb csücske, a dél-oroszországi száraz steppéknek és a magyar Alföld nyáron kiszikkadó pusztáinak messze keletről ide nyugatra tévedt különös idegen világa. Ilyen felfogással szemlélik a Fertő keleti partvidékének szíkestavas sík tájait és az odacsatolt szeszélyes tónak óriási nádasrengetegeit és sík vizeit.

A német kutatók a Fertő és környékének madárvilágáról sokat írtak már. Mozgóképszalagok vannak forgalomban róla, madarait képeslapokon, kereskedők híresítő csomagjain, csokoládékészítmények dobozain láthatjuk. Ezt a tájat elnevezték „madárparadicsom”-nak is. Nem csoda, ha ez a „csodaország” a német madárkutatók kedvelt területévé vált. A szerző szép könyve is erről a madárvilágról szól. Heteken keresztül élt sátrában a nádasok között, legtöbbször azon a helyen, ahol a Vulka ömlik a tóba; járta a vizeket és fényképezőgéppel kereste a tó és környéke legjellegzetesebb vízimadarait. Fáradságának szép eredménye az a 92 pompás fényképfelvétel, melyek a könyvet díszítik s szinte az az érzésünk, hogy a szöveg is csak azért van a könyvben, hogy a fényképek nyilvánosságra kerülhessenek. Mert a szövegben nincsen magyarázat a képekről (ezek maguk beszélnek), de annál több kedves esemény, megfigyelés és költői hangú, ügyes leírás az egyes madárfajokról és azok életérők

Az ismertetés során első a *bibic* (*Vanellus vanellus*), ez a gyakori, kedves fertővidéki madár. A parti területeken, félszigeteken fészkel s tojásait szívesen szedegetik össze a környező falvak lakosai, pedig szigorú törvény tiltja ezt. – A kavicsos, alacsony fűvel benőtt, szikes talajt kedvelik a *pettyes lilék* (*Charadrius alexandrinus*) s ha fészkükről felriasztjuk, úgy futnak a fű között, mint az egerek; majd felröppennek s karcsú szárnyaikkal nyílsebesebben repülnek a víz fölött s állandóan hallatják süvítő hangjukat.

A Fertő keleti partvidékén kisebb-nagyobb telepeken rendszeresen költenek a *nevető sirályok* (*Larus ridibundus*). Ezekről, fészkeikről 11 szép fényképet találunk a könyvben. – Nagyon kedves adatokat olvashatunk a *gulipánról* (*Recurvirostra avosetta*) is. Fekete, felfelé görbülő csőrével a parti területek iszapjában keresgéli állati táplálékát, miközben okos, fénylő szemével körültekintget, majd fészkehez repülve ünnepélyes mozdulatokkal váltja fel költő párját. Megismerjük e madár ellenségeit, fészkelését, a fiókák kibúvását a tojásból stb.

A parti területekről azután a szerző elvezet a nádasok titokzatos, küzdelmekkel tele világába. Megismertet a Fertő legszebb, sajnos mind jobban kipusztuló madarának, a *nemes kócsag*-nak életével, fészkeivel, tojásaival és a kikelt ügyetlen, mindig óvatos fiókáival és ezek táplálásával. Nagyon szép, világos, megkapó és művészi képeken látjuk a szülőket és a fiókákat, az anyamadár tisztálkodását stb. Csöndes, meleg, halkszakú és ünnepélyes ez a család, nem olyan lármás, mint a *szürke*, vagy *vörös géme* családja, méltóan a hófehér tollruházathoz.

Szerencsés megfigyelésekkel sikerült megállapítania a szerzőnek, hogy 151 a Fertő nádasában a *csíkosfejű nádiposzáta* (*Acrocephalus paludicola*) is fészkel. Ezt a kis madarat csak átvonulónak tartották s eddig nem tudtuk, hogy fészkel is a Fertő nádrengetegekben, Szép fényképeken látjuk a madarat és fészket is. – Különös fészket épít a *nádi tücsökmadár* (*Locustella luscinioides*), melynek hímje egész éjszakán át hallatja a tücsök cirpeléséhez hasonló egyhangú dalát.

A Fertő híres díszei a nagy *kanalas géme* is, melyek többnyire csapatokban halásznak és csoportosan fészkelnek a nádasokban. Ezekről a szép madarokról, fészkükről, tojásaikról, repülésükről, fiókáikról 19 szép fényképet mellékel a szerző. Hasonlóan érdekes adatokat olvasunk a *tyúkgémekről* (*Ardeola ralloides*), a *kis vízicsibékről* (*Porzana parva*), a *törpe vízicsibékről* (*Porzana pusilla intermedia*), a

pettyes vízcibékről (Porzana porzana) és a víziguvatról (Rallus aquaticus), Ezek lármás, eleven élete csak tavasszal és nyáron zajlik le. Amikor a ködös, hűvös őszi napok beállanak, csak a vadlibák csapatai szállanak le a tóra, mely téli nyugalomra készül elő. Ha pedig jégpáncélt ölt magára, akkor teljesen elnémul a vadon élő madarak „csodaországá”.

Szerző a Fertő-tó rövid jellemzése után felsorolja azokat a madarakat, melyeket néhány éven keresztül történt megfigyeléseivel a Fertőn és közvetlen környékén észlelt. Összesen 121 madárfajt sikerült megfigyelnie. Végül a madarak fényképezésére ad jó útmutatásokat. Ezt szívesen vesszük tőle, mert képei azt mutatják, hogy mestere a madarak természetes környezetben történő fényképezésének. Olyan dolgokat tudott rögzíteni, amelyek teljes elismerésünket váltják ki. Könyvének soraiból pedig az a mélységes szeretet csendül ki, mely lelkét eltöltötte a Fertő, mint a vadon élő madarak „csodaországá” iránt.

Dr. vitéz Varga Lajos.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni irodalom. / Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Budapest, 1940. 8°. 181. l.

Pásztor Lajos: A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Budapest, 1940. 8°. 181. l.

Pásztor Lajos könyve a jelzett korszak vallásosságának egyházas jellegű megnyilvánulásaiival foglalkozik. Az egyház által a nép elé állított eszményt a két legnagyobb ferences prédikátornak, Temesvári Pelbártnak és Laskai Ozsvátnak beszédei alapján vizsgálja, majd azt vizsgálja, hogy a nem-egyháziak, elsősorban a városi polgárság ezt az eszményt hogyan és mennyiben váltja valóra. A polgárság gyakorlati vallásosságának megnyilvánulásait a vallásos társulatok és céhek működése, a szegénygondozás, a szentmise, a zárandoklatok és az egyházművészet pártolása körül csoportosítja. Sopronra vonatkozó nagyszámú adata a magyarországi és a külföldi kapcsolatok felderítésével új megvilágítást kap. A középkort soproni polgárság vallásos gondolkodásának megismerésére ezért nagyon hasznos tanulságokkal szolgál.

Mollay Károly dr.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Soproni irodalom. / Dr. Csizmadia Andor: A magyar városi jog. Kolozsvár, 1941. n-8°, 227 l.

Dr. Csizmadia Andor: A magyar városi jog. Kolozsvár, 1941. n-8°, 227 l.

A szerző azokat az okokat, amelyek a mű megírásához vezették, a következőkben foglalja össze: „Szükség lenne a magyar városok közjogi állásának, a városok szervezetének, [152a](#) közigazgatás működésének kialakulását tárgyaló, tehát a magyar városi jogot összefoglaló és Árpád-kori kezdettől a mai napig végigvezető monográfiára. Szükség van erre annál inkább, mert ma, a közigazgatás reformjának előestéjén, nem lehet és nem szabad a reformokhoz hozzáfogni a közigazgatás történetének és az egyes jogintézmények kialakulásának ismerete nélkül.”

A szerző nagy és komoly munkát végzett. Páratlan gonddal gyűjtötte össze azokat a részben nehezen hozzáférhető adatokat, amelyekre tárgya ismertetésénél szüksége volt. A tényeket lelkiismeretesen

mérlegeli. Az anyagot áttekinthetően rendszerezi. A következtetések levonásában azonban túl óvatos.

A gyakorlati ember érdeklődésére különösen a mű második része tarthat számot, amelyben a magyar városoknak a városigazgatás reformja érdekében folytatott küzdelmeit ismerteti. Az 1848: XXIII. t.-c.-nek, amely egyébként nagyon magán viseli az országgyűlés gyors munkájának bélyegét, egy előnye mindenesetre volt, még pedig az, hogy a városokat nem vonja egy kalap alá a vármegyékkel, mint későbbi közigazgatása törvényeink, mert felismeri a városnak és vármegyének sokszor egészen másirányú hivatását. Ez a törvény csupán keretet adott, amelyet tartalommal a jövő kellett volna, hogy kitöltsön. Ez azonban nem történhetett meg. A kiegyezés utáni törvényhozás már egy kalap alá vonja a városokat, amelyek nemcsak közigazgatási, hanem gazdasági egységet is alkotnak, sőt a művelődési góc szerepét is vállalták, a vármegyékkel, amelyek jóformán kizárólag közigazgatási feladatok megoldásával foglalkoznak.

Az újabb közigazgatástudomány a város ismertetőjelelt a lakosságnak foglalkozási csoportok szerint való egy bizonyos megoszlásában (az ipari, forgalmi, kereskedői, őstermelői, tisztviselői stb. csoportok aránya), közművelődési intézményekkel, közművekkel (vízvezeték, csatorna, villany stb.) való ellátottságában stb. keresi. A városok szervezetét ezeknek a különlegesen várost feladatoknak a megoldására kell minél alkalmasabbá tenni. Ezt a célt volna hivatva a külön városi törvény szolgálni.

Úgy érezzük, hogy a könyv ezért az utolsó részért íródott. A városigazgatás reformjáért folyó küzdelmet kívánta a magyar városi jog történetének háttére elé állítana. Ezt a szándékot tartjuk legnagyobb érdemének.

Szenci Vilibáld.

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / HIRDETÉS

HIRDETÉS

PESTI MAGYAR KERESKEDELMI BANK

Alapítattott 1841-ben kelt királyi szabadalomlevéllel.

Bármely ügyben készséggel ad felvilágosítást.

Alaptőke és tartalékalapok

64,100.000 pengő.

Soproni fiókja: Várkerület 117. szám

Telefonszám: 92-132 – Sürgőncím: COMMERZ

Soproni Takarékpénztár

A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank leányintézete

SOPRON, SZÉCHENYI-TÉR 19.

Alapítattott 1842 – Telefonszám 23

Kölcsönöket folyósít ház- és földingatlanokra. Betéteket legjobban gyümölcsöztet. Foglalkozik a banküzlet minden ágával. Minden ügyben díjmentesen felvilágosítással szolgál.

Tómalom Strandszálló

Étterem penziórendszer. Polgári árak!
Egész éven át nyitva!
Strandfürdő, csónakázás. Autóbuszjárat a városba és a Lövérékbe.
Tulajdonos Kovács Vince
Telefon 152

Az új villamos árszabás mellett érdemes a
Lövérékben
villamos rezsót, tűzhelyet, vasalót, hőtárolót és szivattyút alkalmazni.
Az új gáztarifa pedig a
városbeli konyhák és fürdőszobák üzemét teszi olcsóvá!

EGYÜNK
Stauffer
SAJTOT – VAJAT
IZÜK ÉS TÁPÉRTÉKÜK FELÜLMULHATATLAN

Sopronban
elég nagy távolságok vannak ahhoz, hogy mindent gyalog nem lehet megtenni. Ezért
utazzék
autóbuszon vagy autón.
Elegáns személyautók bel- és külföldi túrákra rendelhetők az Idegenforgalmi Irodában,
Várkerület 44. Telefon 379.
Autóbuszkirándulások rendezése.

Hackstock Károly
vaskereskedés, Várkerület 74. Telefon 33
Tűzhelyek, kályhák, zománcedények, építési anyagok!

RÖTTIG-ROMWALTER
NYOMDA R.-T.
KÉSZÍT NYOMTATVÁNYOKAT, KÖNYVEKET ÉS EGYÉB NYOMDAI TERMÉKEKET A
LEGKÉNYESEBB ÍZLÉST KIELÉGÍTŐ KIVITELBEN
SOPRON, DEÁKTÉR 56
TÁVBESZÉLŐ: 19

Pannonia-Szálló
A VÁROS KÖZPONTJÁBAN
Hideg és meleg folyóvíz
Központi fűtés
Garage
Klubhotel
TELEFONSZÁM 80

A 110 éves „GENERALI”
TRIESTI ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ TÁRSULAT
soproni főügynöksége

A SOPRONI IDEGENFORGALMI R.-T.
helyiségében Várkerület 44. sz. alatt működik.

A főügynökség vezetője
ZEITLER LAJOS úr,

aki a főügynökség egész szervezetével együtt készséggel áll a t. ügyfelek rendelkezésére.

Sopron elitközönségének találkozó helye az

ITALIA-KÁVÉZÓ

Erzsébet-utca–Deáktér-sarok
Tévbeszélő: 5-23.

Sopron Műemlékei

ELSŐ KÖTET: BELVÁROS

A műnyomópapíron nyomott 31×23 cm nagyságú, leggondosabb kiállítású, félbörkötésű mű ára 20.–
pengő

Kedvező fizetési feltételek.

Legszebb ajándék ifjúnak, öregnek.

Sopron minden barátja megveszi e könyvet!

Mindig nivós műsor

a Városi Moziban!

Telefon 424

LÖVÉR SZÁLLÓ

Elsőrendű szálloda a tízezer holdas városi erdő közvetlen közelében.

110 szoba

Központi fűtés

Hideg és meleg folyóvíz

Lift

Garázs

Bar

Tenniszpályák

Bérlő: Horváth Imre

Telefon 622 és 714

Minden házban igazi öröm

a családi sör!

1941. V. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

A SOPRONI SZEMLE KIADVÁNYAI.

(Kaphatók a kiadóhivatalban.)

Ára:

1. <i>Becht Rezső</i> : Az én városom	20 f
2. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Az első soproni népszámlálás	30 f
3. <i>Varga Lajos dr.</i> és <i>Mika Ferenc dr.</i> : A magyar Fertő halászata az utolsó 12 esztendő folyamán	50 f
4. <i>Lauringer Ernő</i> : A rekonstruált capitoliumi trias-szobrok Sopron város múzeumában	30 f
6. <i>Payr Sándor</i> : Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban	30 f
9. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : Római-kori sajtolt üveg Sopronból	20 f
10. <i>Csipkés Kálmán</i> : Soproni órakiállítás	50 f
12. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Sopron népessége a 18. század elején	30 f
13. <i>Breuer György</i> : A sopronmegyei madárvárták	30 f
14. <i>Szádeczky-Kardoss Elemér dr.</i> : Sopron vármegye Zsira környéki (délnyugati) részének geológiája és morfológiája	50 f
15. <i>Soós Imre</i> : Adatok a sopronmegyei középbirtokok 16. századi történetéhez	50 f
16. <i>Storno Miksa</i> : Adatok a soproni festészet történetéhez I., II.	80 f
17. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tél	30 f
19. <i>Zügn Nándor</i> : Soproni erdészeti régiségek	30 f
20. <i>Kolb Jenő</i> : Régi játékkártyák és kártyafestők Sopronban	40 f
21. <i>Leitner József</i> : Bredeczky Sámuel (1772–1812)	30 f
22. <i>Kárpáti Zoltán dr.</i> : Érdekes és újabb növényelőfordulások Sopron környékén	20 f
23. <i>Csipkés Kálmán</i> : Üveg- és keramiai kiállítás Sopronban	40 f
24. <i>Dr. Wiczián Dezső</i> : Payr Sándor (1861–1938)	30 f
25. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Tavasz	30 f
26. <i>Kapuy Vitál</i> : Egered, (Helytörténeti tanulmány)	30 f
29. <i>Főző Géza</i> : Soproni gesztenyések	20 f
30. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Nyár	30 f

31. <i>Thirring Gusztáv</i> : Sopron vármegye községeinek népesedési fejlődése az utolsó 150 év alatt	50 f
32. <i>ifj. Csemegi József</i> : Soproubánfalva középkori templomai	50 f
33. <i>Veszélka László dr.</i> : A soproni rajziskola története 1778–1799. (Első közt.)	50 f
34. <i>Stornó Miksa</i> : Római-kori leletek Sopron Belvárosából	80 f
35. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni egyházi ruhák	80 f
36. <i>Weinberger G. A.</i> : Ifj. Storno Ferenc (1851–1938)	30 f
37. <i>Csatkai E. dr.</i> : A gróf Szapáry-kastély Bükön	100 f
38. Kapuvári népviselet.	80 f
39. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok. Ősz	30 f
41. <i>Németh Sámuel</i> : A soproni evangélikus líceum könyvtárának érdekességei: inkunabulák, unikumok	60 f
42. <i>Verbényi László dr.</i> : A soproni rajziskola története (II. közl.)	50 f
43. <i>Énekes Kálmán</i> : A sopronhorpácsi kastély	80 f
44. <i>Kokas Kálmán</i> : A szanyi népviselet	80 f
45. <i>Varga Lajos dr.</i> : Nagyméretű darázsfészkek a soproni Felsőlövérekből	30 f
48. <i>Vitéz Lenky Jenő</i> : Király József Pál	40 f
49. <i>Levárdy Rezső</i> : id. Storno Ferenc pannonhalmi működése	50 f
50. <i>Romwalter Alfréd dr.</i> : A Hallstatt-La-Tène korabeli vaskohászat Sopron környékén	30 f
51. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története (III. közt.)	50 f
52. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A zsirai (gyülevizi) kastély	1.– P
53. <i>Sandy Dezső</i> : Csornai népviselet	80 f
54. <i>Becht Rezső</i> : Soproni évszakok, 5 műmelléklettel és 12 szöveg közti képpel	2.20 P
55. <i>Ruhmann Jenő dr.</i> : Torkos László, (1839–1939.)	30 f
56. <i>Vitéz Házi Jenő dr.</i> : A soproni plébániai iskola	50 f
57. <i>Verbényi (Veszélka) László dr.</i> : A soproni rajziskola története. (Negyedik közlemény.)	50 f

58. <i>Varga Lajos dr.</i> : Hat év előtti osztrák vita a Fertő tó sorsáról	50 f
59. <i>tóth-lipcsei Fabricius Endre</i> : Sopron és a Napoleon-i háborúk	50 f
61. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A simasági kastély	50 f
62. <i>Neubauer Elemér</i> : Ágfalvi népviselet	50 f
63. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Klieber József szobrász és a soproni régi kaszinó oromzata	30 f
64. <i>Becht Rezső</i> : Város és erdő	30 f
65. <i>Dr. Verbényi (Veszelka) László</i> : A soproni rajziskola története	50 f
66. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városfejlesztési terve	100 f
67. <i>Dr. Mollay Károly</i> : Sopron vármegye középkori történelmének nyelvészeti és történeti kérdései	30 f
68. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi soproni cégek	50 f
69. A fertőrákosi püspöki kastély	50 f
70. <i>Östör József</i> : Tévedések, ferdítések. Széchenyi István tudóstársasági alapítása. – Magyar nyelvtudása. Állítólagos gögje. Újabb a Karolina-ügyben	50 f
71. <i>Thirring Gusztáv</i> : A Széchenyi-család soproni házai	50 f
72. <i>Lauringer Ernő</i> : Széchenyi István gróf az érmészetben	50 f
73. <i>Thier László</i> : Széchenyi- emlékek	50 f
74. <i>Csatkai E.</i> : Széchenyi-műemlékek Nagycenken	50 f
75. <i>Berecz Dezső</i> : Moller Ede 1853–1882	50 f
76. <i>Radó István</i> : A soproni Széchenyi-könyvtár	30 f
77. <i>Adalékok a soproni Széchenyi-irodalomhoz</i>	100 f
78. <i>Verbényi (Veszelka) László</i> : A soproni rajziskola története, (Utolsó közlemény.)	50 f
79. <i>Schindler A. dr.</i> : Városszéli telepítés	50 f
80. <i>Storno M.</i> : Néhány sopronmegyei régi templomról. Képekkel	100 f
81. <i>Csatkai E.</i> : A dénesfai gróf Cziráky-kastély	50 f
82. <i>Thirring Gusztóvné Waisbecker Irén</i> : Emlékek viharos időkből, amikor a Széchenyiek megszerették Sopront	50 f

83. <i>Benkő László dr.</i> : A soproni Nemes Magyar Társaság, A legrégebb magyar önképzőkör	30 f
84. <i>Bergmann Pál</i> : Sopron városrendezésének kérdései	80 f
85. <i>Hárs György</i> : Csákányütés a belvárosban	50 f
87. <i>Kotsis Tivadar</i> : Barlangok a tóalmi erdőben	30 f
88. <i>Csipkés Kálmán</i> : Régi bábsütő emlékeink	50 f
89. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A röjtöki kastély	100 f
90. <i>Soproni krónikák</i> : I. Petz Dániel és fia krónikája	200 f
91. <i>Massalsky Miklós herceg</i> : Volt-e Julianus Apostata császár Sopronban?	1.– P
92. <i>Vajk Artúr</i> : A brennbergi szénbányászat és a bécsi hajózható csatorna	1.20 P
93. <i>Csatkai Endre dr.</i> : A nagylozsi báró Solymossy-kastély	1.20 P
94. <i>Németh Sámuel</i> : Mértékletességi Egyesület Sopronban 1619	80 f
95. <i>Storno Miksa</i> : A soproni kulcsleletek alaki változásai	1.20 P
96. <i>Csipkés Kálmán</i> : Vítnyédi fejfák	1.– P
97. <i>Thirring Gusztáv dr.</i> : Adatok Sopron 112 év előtti Gazdasági helyzetének ismeretéhez	1.– P
98. <i>Storno Ferenc</i> : Régi soproni borsajtók, hordók és mércékről	1.20 P
99. <i>Udvardi Lakos János</i> : Adatok a Soproni Kereskedelmi Testület multjához	1.– P
100. <i>Csatkai Endre dr.</i> : Sopronmegyei kastélyok	1.20 P
101. <i>Győrfi János dr.</i> : Sopron és környékének rovarfaunája	1.–P

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

* Életrajzi adatközlések: Turistaság és Alpinizmus: 1920. 4., 1921. 10–11., 1922. 1–2, 1923. 9–12, 1931. 6., 1933. 9–12. sz. – Turisták Lapja: 1920. 3–4. sz., 1941. 4. sz. 75–76. l. – A Magyar Turista Szövetség hivat. ért.: 1941. IV. 15. (4. sz.) – Magyar Statisztikai Szemle, 1926. 6. sz. 401–402. l.

2 (Megjegyzés - Popup)

Színház-utca 19. sz. házban.

3 (Megjegyzés - Popup)

Thirring G.: A Soproni Thirring Nemzetség háromszázéves multja. Sopron, 1934. u. o. a Thirring vaskereskedés története.

4 (Megjegyzés - Popup)

A Thirring-család vaskereskedése (ma Várkerület 75. sz.) Sopron legrégebbi üzleteinek egyike és keletkezése (1771) óta állandóan ugyanazon egy család kezén van.

5 (Megjegyzés - Popup)

Illyefalvi I. Lajos.

6 (Megjegyzés - Popup)

Illyefalvi I. L.: Emlékbeszéd.

7 (Megjegyzés - Popup)

Réthly Antal: Thirring G. ravatalánál. 1941.

8 (Megjegyzés - Popup)

M. Stat Szemle, 1926. 6. sz.

9 (Megjegyzés - Popup)

Ez igen magas megtiszteltetés, mert ezt csak a legritkább esetben szokták adni. Városok Lapja. 1937. 511. l.

10 (Megjegyzés - Popup)

Barcza–Thirring- Budapest dunajobbparti környéke I. 213. l. Turisták Lapja. XII. (1909) évf. 58. és T. L. 53. (1941) évf. 4. sz.

11 (Megjegyzés - Popup)

Thirring: Sopron városa a 18. században. 1939.

12 (Megjegyzés - Popup)

E sorok írója kegyeletes kötelességnek vél eleget tenni akkor, amikor édesatyja: a civitas fídelissima hűséges fia és díszpolgára helyett röviden összefoglalja a Sopron városára vonatkozó előzetes népszámlálási eredményeket. *Dr. Thirring Gusztáv* kezéből épen egy nappal az 1941. évi népszámlálás országos adatainak a napilapokban való hivatalos közzététele után, 1941 március 31-én hajnalban hullott ki a toll; a népszámlálási eredmények iránt azonban élete utolsó napjaiban is állandóan és a legmelegebben érdeklődött és még 1941 március 29-én délben is e sorok írójához írtézt első kérdésében Sopron adatait tudakolta s így igaz örömmel értesülhetett szülővárosa szép fejlődéséről.

13 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmények.

14 (Megjegyzés - Popup)

1941-ben az intézeti háztartások népességével együtt; az arányszám ezért valamivel magasabb a valóságosnál.

15 (Megjegyzés - Popup)

L. *Dr. Thirring Gusztáv*: Sopron népessége 1939-ben. Soproni Szemle, V. évf., 1. sz. (1941 február 1.5.), 51–52. l.

16 (Megjegyzés - Popup)

V. ö.: *Dr. Thirring Gusztáv*: Sopron népességének fejlődése és összetétele. Magyar Statisztikai Szemle, IX. évf., 5. sz. (1931 május) 407–453. l.

17 (Megjegyzés - Popup)

1869-ben a katonaság nélkül (vagyis csupán a polgári népesség).

18 (Megjegyzés - Popup)

A polgári népesség 1869. és 1880. évi száma alapján számítva (1880-ban a polgári népesség száma 23.222 fő volt).

19 (Megjegyzés - Popup)

A polgári népesség 1869. és 1880. évi száma alapján számítva (1880-ban a polgári népesség száma 23.222 fő volt).

20 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmény.

21 (Megjegyzés - Popup)

Szföv. = székesfőváros; tjv. – törvényhatósági jogú város; mv. = megyei város; nk. = nagyközség.

22 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes eredmény.

23 (Megjegyzés - Popup)

A százezres Szabadkát és a több mint hatvanezres Újvidéket is számbavéve, Sopron lélekszámnagyság dolgában a mai Magyarország 25-ik városa.

24 (Megjegyzés - Popup)

A háborús veszteség a természetes szaporulat kiszámításánál nem vétetett figyelembe; ennek számbavételével az 1911–1920. évi természetes szaporodás a minimumra csökkenne, a vándorlási nyereség viszont jelentősen emelkednék.

25 (Megjegyzés - Popup)

A háborús veszteség a természetes szaporulat kiszámításánál nem vétetett figyelembe; ennek számbavételével az 1911–1920. évi természetes szaporodás a minimumra csökkenne, a vándorlási nyereség viszont jelentősen emelkednék.

26 (Megjegyzés - Popup)

Életére források: Tudósítás a soproni ág hitv. ev. lyceumbeli oktatókról az 1848/19 oskolai évben. Konv. levéltár 4644. II. 819. – A soproni konventbizottmányi ülésének 1849. szept. 28-án kelt jegyzőkönyve. Tabellarische Darstellung des Zustandes des Oedenburger evang. Philosophischen Fakultät im Jahre 1880 Konv. levéltár 5231. 1010 d. – Halotti anyakönyv a soproni ev. konvent levéltárában, IX. köt. 233 l. A Halotti Anyakönyvben születési helyéül Homokbödöge van feljegyezve; a soproni líceumi tanárokról szóló „Tudósítás”-ban (1848/49) Gércze. Ez utóbbiról mondja maga Szabó József: „... megvan még ma is Gércze, a régi Kertis v. Kertes Vasmegyében, *szülötte földem*”, (Tud. Gyűjt., 1825. X. 65. l.)

27 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung, 1881. jún.

28 (Megjegyzés - Popup)

„... maturioris iam aetatis cum Cl. D. Alexandro Körösy, totam nunc, paene Asiam temerarie peragrante amico quondam in Alma Georgia (Göttingae) consuetudine juncto *saepe sermones utiles de rebus patriis contulerim et dein partim illius exemplo, partim studio Historiae id, quod mihi a negotio superfruit temporis, maximam partem ad ea, quae nos proprius spectant itelligenti ore indicio scrutanda impenderim.*”
„Monimenta... Sopronii 1833. IX.”

29 (Megjegyzés - Popup)

A magyar nyelv keleti emlékei, II. f. Sopron, 1862. 25 l.

30 (Megjegyzés - Popup)

Érdekes, hogy ugyanezen időben egy másik líceumi tanár, a 11 nyelven értő Petz Lipót Körösi Csomával

szállt szembe a sanscrit szelvrokonság ellen.

31 (Megjegyzés - Popup)

Tud. Gyűjt. 1825. V. 7.

32 (Megjegyzés - Popup)

A tanítóképző tanfolyamról értekezik Edvi Illés Pál a Tudományos Gyűjteményben, 1830. III. 105. – L. még Papp J.: A soproni ev. tanítóképzőintézet története. Sopron, 1909. 3 l.

33 (Megjegyzés - Popup)

Hírnök, 1841. febr. 11. Jelenkor, 1841. 15. sz.

34 (Megjegyzés - Popup)

Elementa Linguae Hungaricae sive Grammatica Hungarica succincta methodo comprehensa et perspicuis exemplis illustrata auctore Paulo Kövesdi Ecclesiae Hungaricae Soproniensis olim Ecclesiaste. Leutschoviae Typis Samuelis Brewer. Anno 1686.

35 (Megjegyzés - Popup)

Joannis Ribini: Oratio de cultura Linguae Hungaricae Sopronii. Calend. Jan. MDCCL. I. – Typis Joannis Josephi Siess.

36 (Megjegyzés - Popup)

Kis János: A magyar nyelvnek mostani állapotjáról és kimiveltetésének némely módjáról. 1806.

37 (Megjegyzés - Popup)

A' dicső magyar nyelv... 22 l.

38 (Megjegyzés - Popup)

A magyar nyelv keleti emlékei. II. 27 l.

39 (Megjegyzés - Popup)

„A Hósi magyar név. ” 12 l.

40 (Megjegyzés - Popup)

A magyar nyelv keleti emlékei. II. 26.

41 (Megjegyzés - Popup)

„...argumenta partim e Historica ipsa desumpta, partim vero *ex linguae similitudine* imo identitate depromta. –” „Monimenta...” 23 l.

42 (Megjegyzés - Popup)

Tud. Gyűjt., 1825. IV. 98. l.

43 (Megjegyzés - Popup)

Tud. Gyűjt., 1825. IV. 98. l.

44 (Megjegyzés - Popup)

Keleti eml. II. 23. l.

45 (Megjegyzés - Popup)

Tud. Gyűjt., 1826. XI. k. 47. l.

46 (Megjegyzés - Popup)

Tud. Gyűjt., 1826. XI. k. 47. l.

47 (Megjegyzés - Popup)

Századunk, 1844. 8. l. (Pozsony.)

48 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Szemle, XII. k. 3. sz. 62. l. Gaál László: Műkedvelők a magyar őstörténeti kutatásban.

49 (Megjegyzés - Popup)

Sopronban a magyar *aranyforint* és részei mellett a *bécsi dénárt* használták még ebben az időben fizetési eszközkül. Ebből 30 tett ki 1 *solidust*, 240 vagyis 8 solidus 1 *fontot*. A magyar forintot 1485-ben 320, 1489-ben 310, 1490-ben 300 dénárért váltották be. Használatban volt még a *garas* és a *krajcár*: az előbb 7 dénárt (1485), az utóbbi 4 dénárt (1494) ért.

50 (Megjegyzés - Popup)

A magyar-német viszony története szempontjából jelentős oklevél idevonatkozó helye: „Certi enim sumus, quod prefata maiestas vos per plures vias ad defectionem et rebellionem sollicitat, vos tamen rogamus honores vestri memores esse velitis et nichil tale precipitanter agatis, quod perpetuum scandalum et ignominia vobis et universe posteritati vestre parere possit ” V. ö. *Házi Jenő*, Sopron sz. k. város története I. 6. Sopron, 1928. 76. l. A továbbiakban Házi Jenő forráskiadványát nem idézzük, csak a rész kötet és lap számát jelezzük.

51 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. még *Pukánszky, Béla v.*, Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn, Münster, 1931. 77. l.

52 (Megjegyzés - Popup)

Erre v. ö. *Mollay Károly*, Gugelveit János, a Soproni virágének lejegyzője, Soproni Szemle III (1939), 178.

II.

53 (Megjegyzés - Popup)

A részleteket l. *Házi Jenő*, Sopron középkori egyháztörténete, Sopron, 1939. 44. ll.

54 (Megjegyzés - Popup)

Huizinga, J., Herbst des Mittelalters, Stuttgart, 1938³; magyarra fordította *Szerb Antal*, A középkor alkonya, Budapest, é. n.

55 (Megjegyzés - Popup)

Mályusz Elemér, Társadalmi viszonyok, Magyar Művelődéstörténet, Budapest, é. n. II. 91. ll.

56 (Megjegyzés - Popup)

A per történetét l. a második részben.

57 (Megjegyzés - Popup)

Kiadta Házi, II. 4: 351–392. ll.

58 (Megjegyzés - Popup)

A soproni családok történetének feldolgozásmódjáról l. *Mollay Károly*, Középkori soproni családnevek, Budapest, 1938. bevezetését.

59 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 52. l.

60 (Megjegyzés - Popup)

A táblázat négy egynyolcados szőlő megmunkálására vonatkozó adatokat tünteti fel, megjelölve a munkanapok (munkások) számát, a napibér és a munkabér összegét. A fuvaros rovatában munkanapok helyett a szállított lajtok száma, napibér helyett egy-egy lajtért járó fuvardíj értendő. Az „összesen” rovat adatai nem mindig egyeznek a munkanap × napibér szorzattal: a kiegészítés ebben az esetben a számadás alapján történt. Az üres rovatok azt jelentik, hogy az adatok hiányzanak Ennek oka néha ismeretes: a zsoldosok kifosztják a szőlőt (1490), a jég tönkreveri a termést (1494).

61 (Megjegyzés - Popup)

Sopronban ekkor az ú. n. *bécsi akót* használták, amely 54.30 literes volt s miként Pozsonyban még a 16. században ís, 40 kisebb pintből (*pint*), azaz 80 iccéből (*halb*, t. i. pint), vagyis 160 meszelyből (*seyttl*) állott Forrásainkban *urna*, *ur*, *eimer*, *emmer* néven fordul elő s magyarra vagy az *akó* vagy a *veder* szóval szokás fordítani. Nem tévesztendő azonban össze az Árpád- és Anjou-korban szereplő magyar akóval. V. ö. még *Lederer Emma*, Régi magyar űrmértékek. Századok LVII–LVIII (1923–24), 307. ll.

62 (Megjegyzés - Popup)

Ez az összeg nem szerepel a táblázatban.

63 (Megjegyzés - Popup)

A táblázatban a már említett négy szőlőből termelt bort, helyesebben az árvák 11 évi borkészletét, a feltöltött bor mennyiségét és a bordézmára vonatkozó adatokat dolgozzuk fel. A számok után tett kérdőjelek arra vonatkoznak, hogy a megállapítható legalacsonyabb adatot vettük figyelembe Az 1495. esztendő adatait az összesítésbe nem vettük be, mert Joachim Jakab számadásában áthúzta őket.

64 (Megjegyzés - Popup)

A bordézsmá soproni történetére nézve v. ö. *Házi*, Sopron középkori egyháztört, 275. ll.

65 (Megjegyzés - Popup)

Pleidell Ambrus. A nyugatra irányuló magyar külkereskedelem a középkorban, Budapest, 1925, 67. ll;
Sárközy Irén, Sopron kereskedelme a középkorban, Budapest, 1933. 47. ll.

66 (Megjegyzés - Popup)

Házi i. m. 293. ll.

67 (Megjegyzés - Popup)

Mollay i. m. 50. l.

68 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 34. l.

69 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 18, 38. ll.

70 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. *Házi* i. m. Legújabban; *Pásztor Lajos*, A magyarság vallásos élete a Jagellók korában. Budapest, 1940 c. munkája sok soproni vonatkozást tartalmaz.

71 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanis Jákob halála után hét napig, Mózesé után harminc napig tartott a gyász. V. ö. *Pásztor* i. m. 79. ll.

72 (Megjegyzés - Popup)

Moser, Virgil, Frühneuhochdeutsche Grammatik I., Heidelberg, 1929. 39. ll.

73 (Megjegyzés - Popup)

A *tábor* köznév a 15. század második felében többek között a magyarban és a magyarországi németben köznyelvi szó volt. A török eredetű szó a magyar közvetítésével került a németbe. V. ö. *Melich János*, A

tábor szóról, Magyar Nyelv XXXI (1935), 175. l.

74 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Magyarság Néprajza IV. 336. l. *Bálint Sándor*, Népiünk ünnepe, Budapest, 1938 c. műve nem ismeri.

75 (Megjegyzés - Popup)

Német nyelvterületen nem fordul elő. A Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens (Berlin, 1930–31, III, 280. l.) sem ismeri, csak egyes sziléziai iskolákban rendezett Szt. Gál-napi kakasviadalokról tud.

76 (Megjegyzés - Popup)

V. ö. Kaposy János: A szombathelyi székesegyház és mennyezetképei. Budapest, 1922. és Fábíán Mária: Dorffmaister István művészi munkássága a szombathelyi egyházmegyében. Vasi Szemle, 1935–1936. évf.

77 (Megjegyzés - Popup)

Alkalmasint Pagani Paolo északolaszországi festőt érti (1661–1716) Dorffmaister.

78 (Megjegyzés - Popup)

A képet nem vette meg az evangélikus egyház sem, hiszen a soproni templomba Fischer Vince nem kevésbé értékes festménye került 1804-ben.

79 (Megjegyzés - Popup)

Zoller Ferenc († 1800) értékes alakja a soproni iparművészetnek. Életrajzát és munkáit lásd: Csatkai Endre: Régi soproni házak, régi soproni családok, 23–28. és Csipkés Kálmán: Soproni órakiállítás. Soproni Szemle. 1937. 124–139. l.

80 (Megjegyzés - Popup)

Szily levelének eredeti fogalmazványa és Schulmann eredeti sajátkezű levelei a szombathelyi püspöki levéltár kurrens iratai közt vannak elhelyezve.

81 (Megjegyzés - Popup)

A Hauer-családot később bárósították; ma is Sopronban élnek a leszármazottak. Ősi családi sírboltjuk a régi Szent Mihály-temetőben.

82 (Megjegyzés - Popup)

Schnerich- Wiens Kirchen und Kapellen című műve nem ismer ilyen festményt a Szent István-dómban.

83 (Megjegyzés - Popup)

A Hauer-család egyik tagja, báró Hauer Józéfa, egy született Althan grófnő, a soproni közkórház 1808-ban leégett kápolnája számára egy szép nagy feszületet adományoz („ein schönes Crucifix”), amit a városi tanács 1809-ben hálásan vesz tudomásul (Tanácsjegyzőkönyv, 107. sz. tétel). Ez volt-e a festmény, éppen oly bizonytalan, mint az, hogy mi lett a művészi munkával, mert 1823-ban a tanács tudomására jutván,

hogy a kórház kápolnájában mindenféle ízléstelen tréfa folyik, elrendelte, hogy a padok kivételével az egész berendezést adják el és a befolyt pénzt fordítsák a kórház javára. Tanácsjegyzőkönyv 1823. 688. sz. tétel. (Csatkai Endre dr. szíves közlése.)

84 (Megjegyzés - Popup)

Denkwürdigkeiten der königl. Freistadt Ödenburg, sowie auch sämtlicher Umgebung. Ein erläuterndes Beiblatt zu Siegmund v. Hárosys Zeichnung derselben. Gedruckt bei Georg Franz in München, 1841.

85 (Megjegyzés - Popup)

Közölve: Magyar Művészet, 1928. 7. szám. 472. l.

86 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburg und seine Umgebungen, Stich u. Druck d. Kunst Anstalt d. Oestr. Lloyd in Triest. Reschka sc. Acélmetszet 32 × 22 cm. Storno-gyűjt.

87 (Megjegyzés - Popup)

Lásd: Th. R. Schwartz v. Megyes: Die Geschichte des Kollegs der Gesellschaft Jesu in der königl Freistadt Sopron (Ödenburg), 1636–1773 65. l.

88 (Megjegyzés - Popup)

Lásd: podafai Póda Endre: A soproni kath. „Parochia” és a „Soproni kath. Hitközség” története. 74. l.

89 (Megjegyzés - Popup)

A város évszázados vámszedési jogát 1940. július 1-én a kormány (3710/1940. M. E. és 56.400/XI. K. K. M. rendelet) megszüntette.

90 (Megjegyzés - Popup)

Néhai Hauser Samu soproni kádármester műve. Az 1847. évi soproni iparműkiállításon H. S. egy 1 akós hordóval szerepelt. Valószínű, hogy az itt ismertetett fenékrészlet épen ezen kiállított hordóhoz tartozott.

91 (Megjegyzés - Popup)

* Ebben a rovatban folytatólagosan közöljük városunk és vármegyénk nagyjainak életrajzi adatait.

92 (Megjegyzés - Popup)

Gombocz Endre: A magyar botanika története. Budapest, 1936. 186. l.

93 (Megjegyzés - Popup)

Gombocz Endre id. m. 187. l.

94 (Megjegyzés - Popup)

* E felhívás nyomt. példánya a soproni ev. líceum könyvtárában található: E 229. sz.

95 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Imre: Sopronvármegye történelme. Oklevéltár. Lásd a névmutatót.

96 (Megjegyzés - Popup)

Sümeghy: Sopronvármegye levéltárának oklevélgyűjteménye. 1928.

97 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor: A dunántúli egyházkerület története. Névmutató.

98 (Megjegyzés - Popup)

Sopron vármegye műemlékei. III. kötet, 165–70. o.

99 (Megjegyzés - Popup)

Pressburger Zeitung. 1806. 793. o.

100 (Megjegyzés - Popup)

Sopron városi levéltár. Az adásvételi szerződések könyvei.

101 (Megjegyzés - Popup)

Hirnök. 1839. III. 24.-i szám.

102 (Megjegyzés - Popup)

Payr: A nemeskéri ártikuláris egyházközség története. 183. o.

103 (Megjegyzés - Popup)

A soproni egyházközség kezelésére bízott alapítványok kimutatása. 1902. 104–111. o.

104 (Megjegyzés - Popup)

Reichenbach báró élt 1788–1869.

105 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi naplóiban a következő szaggatott mondatokat találni erre vonatkozólag: „Mit Reichenbach nach Iványi.... früher bei Tatai... da er nicht da war, zu Lipkovich Kastner in Ujkér... dessen Namenstag gefeiert. Wir essen da... sodann Iványi wegen den Meteorsteinen.” A Viszota kiadta Naplók V. kötetében, 502. l. Reichenbach báró másnap Sopronon át elutazott Bécsbe.

106 (Megjegyzés - Popup)

Széchenyi erről is megemlékezik: Október 17. Herr Heller Docent kommt von Iván, wohin er quasi im

Auftrag von E. H. Reiner wegen den Meteoriten.” I. m. 506. l.

107 (Megjegyzés - Popup)

Viszota jegyzetei a Naplók V. kötetének 502. lapján.

108 (Megjegyzés - Popup)

* Soproni Hírlap, 1936. XII. 25.: A régi Magyar Király multja.

109 (Megjegyzés - Popup)

Pest-budai kávéházak. Kávé és kávé mesterség. Budapest, 1935. 1467 lap. Marsiglról az 1060–77. l. szól.